

วารสาร

พุทธ

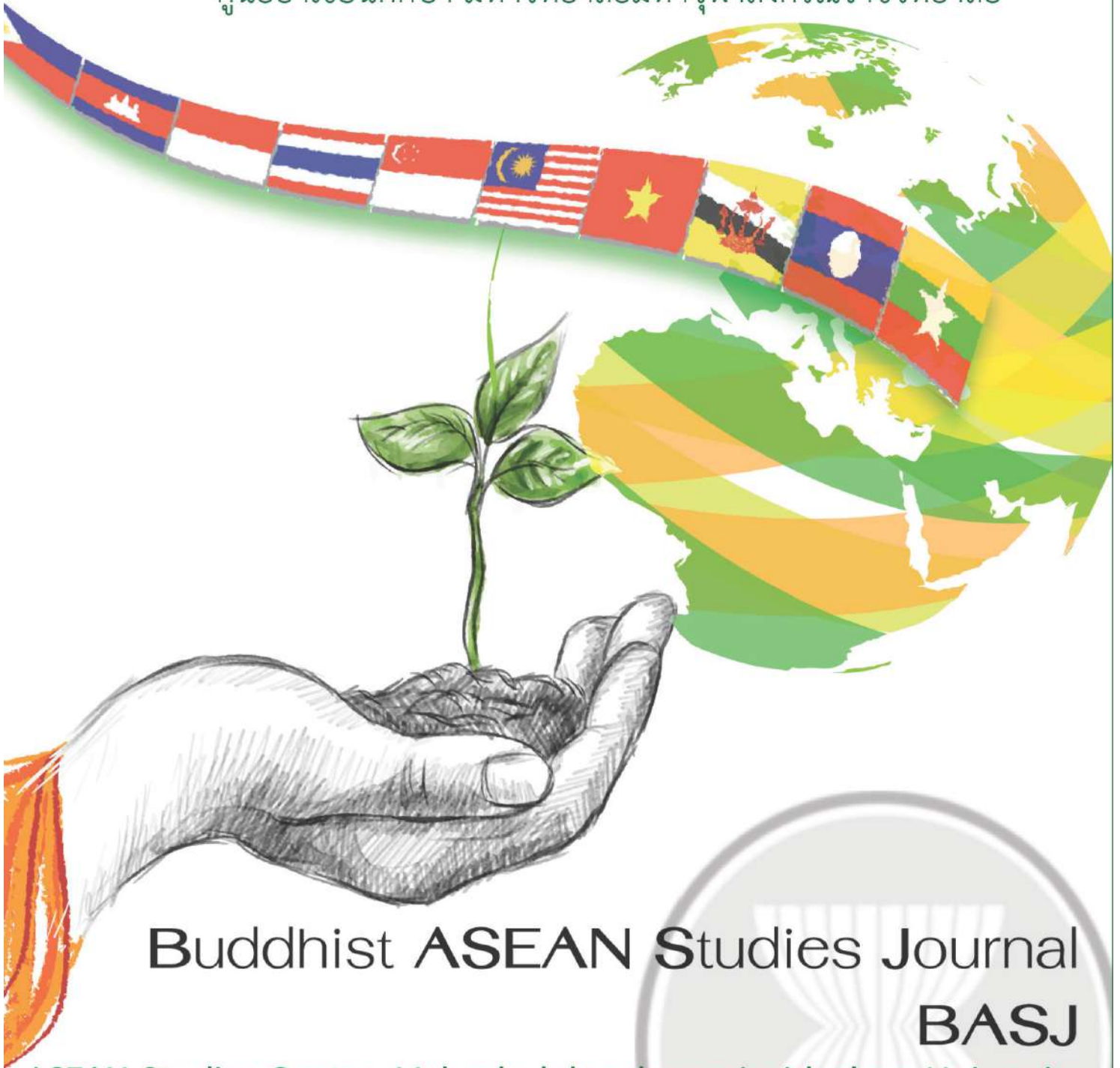
อาเซียนศึกษา

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2559

Vol. 1 No. 2 July - December 2016 ISSN 2539-6269

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist ASEAN Studies Journal BASJ

ASEAN Studies Center, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทความน่าสนใจ

- * มาตรการของรัฐเพื่อการรับมือภัยพิบัติในภูมิภาคอาเซียน *
- * จุดเริ่มต้นของอาเซียนสีเขียวด้วยแนวทางพระพุทธศาสนา *
- * Monk's Role in Environmental Conservation in ASEAN *

จุดเริ่มต้นของอาเซียนสีเขียวด้วยแนวทางพระพุทธศาสนา
The Starting Point of the Green ASEAN
in Accordance with Buddhism

พระพรสวรรค์ จิตินาโณ*

บทคัดย่อ

ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันยังถูกทำลายลงจากฝีมือของมนุษย์ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ ทั้งในประเทศไทยและในประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งสาเหตุของการทำลายป่าไม้ ก็เพื่อต้องการไม้ทำในกิจการต่างๆ เช่น ทำอุตสาหกรรม โรงเลื่อย โรงงานกระดาษ สร้างที่อยู่อาศัย หรือร้านค้า ทำให้ต้นไม้ถูกลอบตัดหรือตัดไม้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย การเพิ่มจำนวนประชากรของประเทศ การทำลายป่าเพื่อการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลง ส่วนพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาที่เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการใช้หลักของพระธรรมวินัย รวมไปถึงบทบาทในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์ที่เป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการจะทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนมีสีเขียว คือ ป่าไม้กลับมาอุดมสมบูรณ์ได้นั้น ต้องอาศัยหลักการของทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวช่วย และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: จุดเริ่มต้น, อาเซียนสีเขียว, พระพุทธศาสนา

Abstract

Forestry resources, the more days, destroying the handiwork of humans that want to take advantage of the tree in the country, and Thailand in ASEAN member countries. The cause of forest destruction is wanting to do business in aspect of the wood, such as making industry. Sawmill Mills Housing or shops,

*วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

making the tree was cut or cutting wood properly according to the law. To increase the number of the country's population results in destruction of the forest to grow crops or raise animals for export economy. These can be considered as a part of destroying forests. On the part of the Buddhist religion is generally regarded as the starting point for the forestry resource conservation by hotels using the principles of discipline including a role in the conservation of the forest monks as a template in order to conserve forests, a Buddhist practice, which will make the ASEAN member countries have green abundant forests. The principles of Buddhism came into the wizard and can be applied into some real results.

Keywords: Start point, ASEAN green, Buddhism

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น เมื่อป่าไม้ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมได้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธาร ทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า

จากการที่ปริมาณป่าไม้ลดลงย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และมีผลต่อปัจจัยทางชีวภาพ มีผลกระทบต่อสภาพดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า สิ่งแวดล้อมอื่นๆ เพราะทั้งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จะมีความสัมพันธ์กันไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในระบบนิเวศ ก่อให้เกิดสมดุลทางธรรมชาติ การทำลายป่าจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) เกิดการชะล้างพังทลายของดิน ป่าที่ถูกทำลายจะทำให้ไม่มีต้นไม้ วัชพืช หญ้าปกคลุมดิน เมื่อฝนตกลงมา น้ำฝนจะกัดเซาะหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ให้ไหลไปกับกระแสน้ำ 2) เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน บริเวณป่าที่ถูกทำลายจะไม่มีต้นไม้ วัชพืช และหญ้าที่ปกคลุมหน้าดิน ช่วยดูดซับน้ำฝนไว้ ทำให้น้ำ

ไหลบ่าจากที่สูงอย่างรุนแรง และมีปริมาณมาก ทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ ตอนล่างอย่างฉับพลัน 3) เกิดความแห้งแล้งในฤดูแล้ง การทำลายป่าไม้ ต้นน้ำลำธารทำให้ป่าไม้ถูกตัดแยกออกเป็นส่วนๆ เกิดการระเหยของน้ำจากผิวดินสูง แต่การซึม ผ่านผิวดินต่ำ ดินดูดซับและเก็บน้ำไว้ได้น้อย ส่งผลให้น้ำไหลลงสู่ลำธารน้อยเกิดความแห้งแล้งในฤดูแล้ง 4) เกิดปัญหาโลกร้อนขึ้น เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งของการหมุนเวียนสาร ระหว่างออกซิเจน คาร์บอนไดออกไซด์ น้ำและสารอื่นๆ ในระบบนิเวศที่สำคัญ การทำลายป่ามีส่วนทำให้เกิดการสะสมของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อุณหภูมิของโลกสูง 5) คุณภาพของน้ำเสื่อมลง เมื่อฝนตกในบริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลายก็จะพัดพาเอาดินโคลน ตะกอนลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้น้ำขุ่นและเกิดการตื่นเงินส่งผล ให้คุณภาพน้ำทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และเคมีด้อยลง ไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค ได้ 6) พืชและสัตว์ป่ามีจำนวนและชนิดลดลง ป่าไม้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ป่า การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้พืชและสัตว์ป่าหลายชนิดมีปริมาณลดลงจนเกือบสูญพันธุ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนต้องการนำเสนอจุดเริ่มต้นในการอนุรักษ์ป่าไม้ในอาเซียนให้มีความสมบูรณ์เป็นสีเขียวทั่วพื้นแผ่นดินอาเซียน โดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักกรรมวินัยและพระสงฆ์ผู้ที่เป็นต้นแบบแห่งการอนุรักษ์ เพื่อใช้เป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ป่าไม้ให้มีพื้นที่สีเขียวทั่วประเทศสมาชิกอาเซียน

ลำดับความสมบูรณ์ของป่าไม้ในอาเซียน

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสนับสนุนความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ทั้งภายในภูมิภาคและโลก นอกจากเป็นแหล่งน้ำ อาหาร และพลังงานแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ยังมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของมนุษย์ อาเซียนมีระบบนิเวศวิทยาที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นและหลากหลาย เช่น กลุ่มน้ำแม่โขง อ่าวฮาลอง และทะเลสาบโทบา และยังมีชายฝั่งทะเลที่ทอดตัวยาวประมาณ 173,000 กิโลเมตร ล้อมรอบไปด้วยทะเลและอ่าวที่สำคัญ เช่น ทะเลจีนใต้ ทะเลอันดามัน และอ่าวไทย ด้วยทำเลที่เหมาะสมของอาเซียนซึ่งอยู่เขตร้อน จึงมีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ในปี พ.ศ.2550 อาเซียนมีทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมแก่การอุปโภคบริโภค 5,675 พันล้านคิวบิกเมตร บรูไน ลาวและมาเลเซีย เป็นประเทศที่มีน้ำสะอาดเฉลี่ยต่อหัวประชากรสูงสุดในภูมิภาค ในขณะเดียวกัน อาเซียนมีพื้นดินถึง 3% ของพื้นที่โลกจึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยมรดกทางชีวภาพ มีประเทศที่มีความร่ำรวยด้วยทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพถึง 3 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพรวม

กันประมาณ 80% ของทั้งโลก อาเซียนมีพื้นที่ป่าไม้ครอบคลุมถึง 45% หากเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าไม้เฉลี่ยของโลกซึ่งมีอยู่ประมาณ 30.3% รวมทั้งป่าไม้ของอาเซียนเป็นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์ต่างๆ มากกว่า 40% ของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ ด้านประชากร ในปี พ.ศ.2551 อาเซียนมีจำนวนประชากรประมาณ 580 ล้านคน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 130 คนต่อตารางกิโลเมตร นับเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหานคร เช่น กรุงเทพมหานครและมะนิลา มีประชากรหนาแน่นมากถึง 10,000 คนต่อตารางกิโลเมตร อันเป็นผลมาจากการอพยพของชนในชนบทสู่เมืองเพิ่มมากขึ้น และการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ปี พ.ศ.2548 ประชากรจำนวน 44% ของอาเซียนอาศัยในเขตเมืองและคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึง 55% ในปี พ.ศ.2563 การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ผนวกกับความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่เกิดขึ้นมากขึ้นทุกทีในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน องค์ประกอบเหล่านี้จะเพิ่มความกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติทั้งในระดับภูมิภาคและนำไปสู่ประเด็นสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน เช่น มลพิษทางอากาศ น้ำและดิน ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง หมอกควันพิษข้ามพรมแดน และการหมดสิ้นไปของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ การบริโภคที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดขยะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว อันเป็นผลจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ดังนั้นถึงแม้ว่าจะมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แต่อาเซียนกำลังเผชิญกับความท้าทายอันยิ่งใหญ่ในการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งป่าไม้ในอาเซียนมีพื้นที่ป่าไม้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

อันดับ 1 ลาว มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 71.60

อันดับ 2 เมียนมาร์ มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 63.64

อันดับ 3 มาเลเซีย มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 59.50

อันดับ 4 กัมพูชา มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 51.56

อันดับ 5 อินโดนีเซีย มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 46.46

อันดับ 6 เวียดนาม มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 37.14

อันดับ 7 ไทย มีพื้นที่ป่า 29.00

อันดับ 8 ฟิลิปปินส์ มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 23.87

อันดับ 9 สิงคโปร์ มีพื้นที่ป่าที่ร้อยละ 3.00 (ไทยรัฐออนไลน์, [31 สิงหาคม 2559])

จะเห็นได้ว่า ในการจัดลำดับป่าไม้ในอาเซียน ประเทศที่ยังมีทรัพยากรป่าไม้มากที่สุดคือ ประเทศลาว และประเทศที่มีทรัพยากรป่าไม้น้อยที่สุดคือ ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งการแสดงผลลำดับเช่นนี้ ทำให้เราเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน

อาเชียนสีเซียว

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในอาเชียนโดยการใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา โดยได้เขียนชื่อว่า “อาเชียนสีเซียว” เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะของป่าไม้ที่คนทั่วไปรู้จักกันดีว่า ป่าไม้สีเซียว ซึ่งการที่จะทำให้ป่าไม้มีพื้นที่สีเขียวได้นั้น ต้องทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูสำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตหรือองค์กรหรือสังคมอื่นๆ ดังจะพบว่าการแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิตหรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่าและเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่าคือป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (วิ.ม.(ไทย) 4/12-13/33) แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลาย ก็ล้วนแต่อยู่ในป่าโดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2543: 114) ดังนั้น จะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับป่าเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535:18) ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าว นั้นปรากฏอยู่ในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาว่าจะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว และท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่า จะต้องยินดีในเสนาสนะอันสงัด (ที.ม.(ไทย) 10/90/120) คือมุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม อย่างไรก็ตาม จะพบว่าในปัจจุบันนี้สถานการณ์ของป่าไม้นั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมากทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้ และความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ที่ต้องการได้รับประโยชน์จากป่าด้วยการทำลาย นำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ (ตัณหา) ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้น ก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537: 7) และในประเทศไทยเองสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลายไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ ของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่าก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

การที่จะทำให้ประเทศสมาชิกอาเชียนจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ที่เราเรียกว่าอาเชียนสีเซียวนั้น เราต้องตระหนักร่วมกันถึงผลที่จะได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

โดยในทางพระพุทธศาสนาได้มีแนวคิด กระบวนการ วิธีการดำเนินการปฏิบัติ เพื่อให้เป็นแนวทางของจุดเริ่มต้นของความสมบูรณ์ของป่าไม้ในอาเซียน

จุดเริ่มต้นด้วยในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่ง ที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อม มีทั้งพื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษย์ ถึงแม้สถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสอดส่องให้มวลมนุษย์มองเห็นตนเองอย่างเข้าใจ อย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแก่โลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ในปัจจุบันนั้น ความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาชาตวิจรรย์ญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผนและกระบวนการ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติโดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าธรรมชาติลดเหลือน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ทำลายป่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เมื่อผืนป่าหมดไป ความแห้งแล้งมาเยือน ถ้าฝนตกมากก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุ ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำลำคลองหลายสายในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา อันมีสาเหตุเกิดจากรัฐบาลขาดวิสัยทัศน์ที่ดี มองปัญหาเฉพาะหน้าว่า เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ความยากจนจะลดน้อยลง ความอยู่ดี กินดีของประชาชนก็จะเพิ่มไม่มีขีดจำกัด โดยไม่คิดตามผลกระทบอย่างเป็นกระบวนการครบวงจร โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง ขณะที่แม่น้ำลำคลองยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันพิษออกทางอากาศอากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจ คล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิตมนุษย์ ได้รับผลวิบากอันเกิดจากการปฏิบัติต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นการปฏิบัติที่ขาดความรู้ด้านนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ความกตัญญูกตเวที มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดูแลรักษาปฏิบัติจนสมบูรณ์ ปัญหาของการมองธรรมชาติตามความเป็นจริงอย่างเป็นวงจรครบกระบวนการศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี ซึ่งล้วนเป็นแนวทางแห่งการแก้ไขต่อการพัฒนาคุณภาพจิตใจในการสร้างจิตสำนึก พร้อมจะดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพปกติดั้งเดิมได้ตามสมควรพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ 2559 กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อย

คลานสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ่มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติดอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน อันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัยเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ ที่พุทธบริษัทควรระลึกถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

จากแนวความคิดเรื่องสถานที่สำคัญเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยสร้างอุเทสิกเจดีย์ระลึกพระพุทธองค์ เช่น สร้างวัดศรีมหาโพธิ์เพื่อระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ สร้างวัดพระแท่นดงรังเพื่อระลึกถึงที่ปรินิพพาน รวมทั้งการจัดพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญเหล่านี้ด้วย พุทธศาสนิกชนตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนิยมปลูกต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร ต้นจิก และอื่นๆ เป็นพุทธานุสติ อาศัยเหตุดังนี้พระสงฆ์ก็เป็นผู้ดำเนินการปลูกป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่าในวันวิสาขบูชา อันเป็นสัปดาห์ที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ปลูกป่าในวันอาสาฬหบูชาอันเป็นช่วงฤดูฝนพอดี นอกจากนี้สามารถแนะนำปลูกโดยเน้นต้นไม้ มะม่วง เพื่อระลึกถึงวัดป่าเวฬุวันกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่แสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ วัดป่าอัมพวันกรุงราชคฤห์ที่หมอชีวกถวายเป็นวัด และป่าโคสิณคสาละวันใกล้หมู่บ้านนาทิกะ เป็นป่าที่พระเถระอาศัยอยู่ประจำไม่ได้ขาดเพื่อเสวยวิมุตติสุข สันทนาธรรมตามกาลอันควร หรือเตรียมที่จะไปประกาศศาสนาในวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้แล้วก็ยังทรงสั่งสอนไม่ให้ทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้ รวมทั้งให้พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อต้นไม้ มีปรากฏอยู่หลายแห่งเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูกจิตสำนึก ถึงความกตัญญูตเวทีแก่ประชาชนทั่วไปในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปห้ามรบกวน และพระสงฆ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ โดยเอาผ้าจีวรผืนใดผืนหนึ่งมาห่มต้นไม้ในผืนป่านั้นๆ ในส่วนด้านการศึกษา วิปัสสนาธุระอันเป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการฝึกจิตใจ ถ้ามองป่าไม้อย่างถูกวิธีจะได้ความรู้จากป่าไม้ จะเห็นว่าป่าไม้ช่วยสร้างเสริมคุณภาพของจิตวิญญาณชักจูงไปสู่ความสงบสุขความเมตตาความรู้สึก ความอ่อนโยนอันประณีตทำให้เกิดสมาธิ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาความจริงของสังขารมีผลต่อการรู้ทั่วโลก และวิถีชีวิตการอยู่ในป่าไม้ ปราศจากเสียงรบกวนที่รบกวน ทำให้เกิดความสงบทางกาย (กายวิเวก) เมื่อร่างกายเจียบสงัด จิตใจก็รู้สึกสงบมีความอึดอ้อมอ้อมใจ ทำให้เกิดความสงบทางจิต (จิตตวิเวก) เมื่อมีความสงบทางกาย ความสงบทางจิตใจก็ไม่มีอารมณ์มารบกวนพร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนา

จิตใจให้สูงขึ้นไปพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของสังขาร ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากกิเลสอาสวะ (อุปธิวิเวก) พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ด้าน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงส่งเสริมการปลูกป่าไม้ และการปลูกสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปเผยแผ่แก่ประชาชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือปลูกสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นแนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษยชาติไม่ได้เลือกชั้นวรรณะ เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้ แต่ต้องไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์สาธารณสถาน ต่อชนรุ่นหลัง

แนวทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น เราจะพบว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบ ทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเริ่มจากตนเองก่อน โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกัน และแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ ในส่วนของพระสงฆ์ก็ยังมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของป่าไม้ได้

เริ่มต้นการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วยบทบาทของพระสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผืนป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้ หลังจากที่ป่าได้ถูกทำลายมามากกว่าทศวรรษ โดยไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาย่างที่ควรจะเป็นไป การทำลายป่านั้น ถือว่าเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ลดจำนวนลง และเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า จากการที่ผืนแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ในอดีต ย่อมชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อสัตว์มีป่าเป็นที่อยู่อาศัยย่อมทำให้เกิดการขยายเผ่าพันธุ์ได้ ในยุคสมัยของการล่าอาณานิคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นความต้องการขยับขยายอาณานิคมออกไป การล่าสัตว์ย่อมมีขึ้น เพราะมนุษย์มีความจำเป็นจะต้องล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ซึ่งเป็นไปตามระบบห่วงโซ่และวัฏจักรของชีวิตสัตว์โลก ต่อมาเมื่อมีการล่าสัตว์

ป่ามากขึ้น เพื่อทำเป็นอาหารและเพื่อการค้าขาย ทำให้มีการลักลอบค้าของป่า ลำสัตว์ป่าสงวนกันมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีนายทุนที่บุกรุกป่าไม้เพื่อหวังครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ และตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเป็นธุรกิจ โดยไม่ได้คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากความไม่ปฏิบัติอย่างเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองนั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าจากทุกพื้นที่ในโลก ซึ่งนับวันยิ่งจะทวีความรุนแรง จนก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดแผ่นดินไหว น้ำท่วม คลื่นใต้ทะเล พายุแคทริน่า เป็นต้น ในพื้นที่ของประเทศไทยในปัจจุบัน ยังมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากกลุ่มนายทุน อันจะเห็นได้จากพื้นที่ต่างๆ ในทุกภาคของประเทศไทย ร้อยละ 90 มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูก จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่า ในอนาคตหากไม่มีการร่วมมือ และช่วยเหลือในการอนุรักษ์ป่าไม้ ย่อมจะไม่มีผืนป่าให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไป บรรพบุรุษของมนุษย์เราได้ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม ช่วยกันรักษาความสมดุลรวมไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาผืนป่าและสัตว์ป่าเอาไว้ เช่น แม่น้ำ ลำธาร ซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงผืนป่าให้คงความเขียวขจีและความอุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่าก็อาศัยลำธารที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข และมนุษย์จะต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และดำรงชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย การปลูกป่าถาวรหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ ย่อมเป็นส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์ผืนป่า แต่ถ้าหากการปลูกป่าขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ย่อมอาจส่งผลที่จะทำให้ผืนป่าที่ถูกทำลายกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้

จากการพิจารณาการตัดไม้ทำลายป่าของประเทศเพื่อนบ้านแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศใกล้เคียงหลายด้าน อย่างกรณีการตัดไม้เพื่อการส่งออกของประเทศในแถบลุ่มน้ำโขง เช่น ไทย ลาว จีน เวียดนาม เขมร เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก อันเป็นสาเหตุให้เกิดการทรุดตัวของพื้นดินเป็นวงกว้าง ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนภัยที่จะนำไปสู่ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ พระพุทธเจ้ามีบทบาททรงยกย่องสรรเสริญป่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้นานแล้ว โดยนัยต่างๆ เป็นอันมาก เห็นได้ดังนี้

บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์ในพุทธประวัติแล้ว เราจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับธรรมชาติในป่า ตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งปรินิพพาน ดังนั้นเราจึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธองค์ที่มีต่อการอนุรักษ์ป่า โดยการศึกษาจากพุทธประวัติ แม้ว่าความสัมพันธ์ที่พระองค์มีกับป่าและธรรมชาตินี้ จะเป็นไปเพื่อการแสวงหาโมกขธรรมก็ตาม แต่ความนิยมชมชอบในธรรมชาติป่านั้นก็ยากที่จะหาผู้ใดเทียบพระองค์ได้ จากการศึกษาในพุทธประวัติ จะเห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าจะเกี่ยวข้องกับต้นไม้ป่าไม้มามาก

ตลอด กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทั้งประสูติและปรินิพพานใต้ต้นสาละ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ และการแสดงปฐมเทศนา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในพุทธประวัติก็เกิดขึ้นที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งร่มรื่นด้วยต้นไม้ แม้แต่ยามปกติในพระชนม์ชีพของพระองค์ พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกไปในท้องถื่นตามหัวเมืองต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และในการจาริกนั้นพระองค์ก็ต้องทรงเดินทางผ่านป่าเป็นประจำ แล้วก็ชอบปลีกพระองค์ไปประทับอยู่ในป่าเป็นระยะๆ ชีวิตของพระองค์จึงอยู่ในป่ามากที่สุด เพราะฉะนั้น ชื่อป่าต่างๆ มีมากในพุทธประวัติ เช่น ป่ามทวัน ป่าอัญชนวัน ป่าอัมพวาฏวัน ป่ารักขิตวัน เป็นต้น ชื่อวัดต่างๆ ก็มีชื่อลงท้ายด้วย “วัน” ซึ่งแปลว่า “ป่า” เช่น วัดเชตวัน (วัดป่าเจ้าเจตหรือวัดสวนเจ้าเชต) วัดเวฬุวัน (วัดป่าไผ่) วัดปาวาริกันพวัน วัดอัมพวัน ฯลฯ แสดงว่าวัดเหล่านั้นเป็น “ป่า” ทั้งนี้ เราจึงถือว่า ป่ามีส่วนสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าเอง และในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537: 33)

ในปาสราสิสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระองค์ทรงแสวงหาสถานที่สงบสงัดสำหรับเป็นที่บำเพ็ญเพียรเพื่อโพธิญาณ ซึ่งได้มีการปรารภถึงธรรมชาติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอันยิ่งกว่าเมื่อจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเราจึงคิดว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่าสนใจ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร” เราจึงนั่ง ณ ที่นั่นด้วยคิดว่า “ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร” (ม.ม. (ไทย) 12/272/303-304)

ภิกษุพุทธบุตรมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติมาช้านาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงประสงค์ไม่ให้ภิกษุเบียดเบียนทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การที่มีพุทธบัญญัติเพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุเอาเปรียบธรรมชาติมีปรากฏในพระวินัยปิฎกอยู่หลายแห่ง บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุตัดต้นไม้เพื่อต้องการสร้างกุฏิวิหาร บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการเหยียบย่ำนาข้าว บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการทำที่ขัดกับความเชื่อของประชาชน บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการตัดต้นไม้ทำเครื่องใช้ไม้สอย บางอย่างทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้พันธุ์ไม้ ป่าไม้ ที่มีอยู่ในท้องถื่นให้ได้รับประโยชน์สูงสุด เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานแห่งการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างภิกษุกับพันธุ์ไม้ (วิ.มท. (ไทย) 1/418/202) และประชาชนทั่วไป

มูลเหตุแห่งพุทธบัญญัติที่ห้ามตัดต้นไม้ ทำลายพันธุ์ไม้ มีปรากฏหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ลีกาขาบทที่ 7 แห่งสังฆาติเสส กล่าวถึงการสร้างวิหารใหญ่ของคหบดีผู้เป็นโยมอุปัฏฐาก

พระฉันนะ ให้ท่านแสดงที่ขบใจจะได้สร้างวิหารถวาย ท่านกำหนดสถานที่แล้วให้คนปราบพื้นที่ โดยการให้ตัดต้นไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นนับถือมาก อันเป็นการสร้างให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างมาก ประชาชนพากันดิ้นรนดูหมิ่นท่าน พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงดำหนิและมีพุทธบัญญัติไว้ว่า

“อนึ่ง ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่อันมีเจ้าของเฉพาะตน ต้องนำภิกษุสงฆ์ไปแสดงที่ภิกษุสงฆ์นั้น ต้องแสดงที่อันไม่มีผู้ใดจองไว้อันมีขานรอบ หากภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่ในที่อันมีผู้ใดจองไว้อันหาขานรอบไม่ได้ หรือไม่นำภิกษุสงฆ์ไปเพื่อแสดงที่ไซ้ร้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส” (วิ.มหา.(ไทย) 1/418/202., 1/523/358)

หน้าที่และคุณธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน หมายถึง ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ได้อาศัยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเรียกว่ากำลังศรัทธาของชาวบ้าน รวมทั้งมีตำแหน่งเป็นผู้นำด้านประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้าน พระสงฆ์จึงได้ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและระเบียบประเพณีทางสังคม มาเป็นสิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านให้บรรลุผลตามเป้าหมาย หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

- 1) การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านถวาย
- 2) สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
- 3) อาศัยคุณธรรมแห่งเมตตา-กรุณาจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

พระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ

บทสรุป

การจัดลำดับป่าไม้ในอาเซียนประเทศที่ยังมีทรัพยากรป่าไม้มากที่สุดคือประเทศลาว และประเทศที่มีทรัพยากรป่าไม้น้อยที่สุดคือประเทศสิงคโปร์ ซึ่งการแสดงลำดับเช่นนี้ทำให้เราเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน การที่จะทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ที่เราเรียกว่า อาเซียนสีเขียว นั้น เราต้องตระหนักร่วมกัน ถึงผลที่จะได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยในทางพระพุทธศาสนาได้มีแนวคิดกระบวนการ วิธีการดำเนินการปฏิบัติ เพื่อให้เป็นแนวทางของจุดเริ่มต้นของความสมบูรณ์ของป่าไม้ในอาเซียน แนวทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น เราจะพบว่า

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่นต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเอง ก่อนโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ ในส่วนของพระสงฆ์ก็ยังมียุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในอีกส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของป่าไม้ได้ พระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วนในยุคนั้น พระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต]. (2543). *พจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต]. (2537). *คนไทยกับป่า*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. ใน *นิตยสาร เสขิยธรรม* ปีที่ 2 ฉบับที่ 9 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2535).
- ไทยรัฐออนไลน์. *ป่าไม้ไทยอันดับ 7 ในอาเซียน*. แหล่งที่มา, [ออนไลน์], <http://www.thairath.co.th/clip/10665>, [31 สิงหาคม 2559].

ธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา: ความสัมพันธ์ทางศาสนาและ
การเมืองระหว่างไทยกัมพูชา
Dhammayutika Nikaya (Sect) in Cambodia: Religious and Political
Relations between Thailand and Cambodia

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร *

พิเชฐ ทั่งโต **

ธวัชวรรณ หนูแก้ว ***

บทคัดย่อ

ธรรมยุติกนิกายมีอิทธิพลในสังคมกัมพูชา โดยมีฐานเกิดขึ้นและการส่งต่อจากสยาม ในช่วงที่สยามมีอิทธิพลเหนือราชสำนักกัมพูชา ในทางการเมืองมีการคัดเลือกและส่งกษัตริย์ที่นิยมสยามไปเป็นผู้ปกครอง ในทางศาสนาได้มีการส่งผ่านพระพุทธรูปศาสนานิกายที่มีฐานเกิดจากสยาม ด้วยฐานคิดว่าความทันสมัย (Modernization) ของสยามมีส่วนสำคัญจากธรรมยุติกนิกาย การรับธรรมยุติของกัมพูชา จึงมีเป้าประสงค์ต่อความทันสมัยนั้นที่มาพร้อมกับอิทธิพลทางการเมืองจากสยามด้วย จนกระทั่งฝรั่งเศสเมื่อเข้ามาปกครองกัมพูชาในฐานะอาณานิคม ได้จัดตั้งสถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต (Buddhist Institute) เพื่อป้องกันอิทธิพลทางการเมืองของสยามที่ผ่านมามีร่วมกับศาสนา บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาพัฒนาการของพระพุทธรูปศาสนานิกายธรรมยุติกนิกายในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน โดยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ธรรมยุติกนิกาย, กัมพูชา, ศาสนา และการเมือง

Abstract

The Influence of Dhammayutikanikaya (Sect) in the Cambodian society has arisen and connected to Siam during the Siamese influence over the Cambodian court. Politically the selection and sending of the pro-Siamese

* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ruler for ruling is carried out by Siam. Religiously Siam based Theravada Buddhism regarding modernization is Dhammayutanikaya. The acception of this sect was intent on that modernization that comes along with Siamese Political influence until Franch Colonial time france established Buddhist institute with the objective of preventing Thai political influence from interference. This article aims at studying the development of Dhammayutikanikaya in Cambodia from the past til now by means of related documents and research works.

Keywords: Dhammayut Sect, Cambodia, Religion and Political

บทนำ

ความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนา เกิดขึ้นในวงกว้างโดยมีนิกายเกี่ยวกันทั้งศาสนาและการเมือง ซึ่งครั้งหนึ่งในกัมพูชา เป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนประเทศไทย และถูกกล่าวอ้างถึงให้มีการแยกสังฆราชปกครองโดยมีแบบจากประเทศกัมพูชาที่มีสังฆราชฝ่ายมหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย จึงเกิดคำถามต่อไปว่า “ธรรมยุติกนิกาย” อันมีฐานเกิดจากประเทศไทย มีพัฒนาการทางการเมือง ศาสนา และการนับถืออย่างไรจึงเกิดขึ้นในกัมพูชา หากพิจารณาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าการนับถือพระพุทธศาสนา นิกายดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมือง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกันตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน ทั้งผสมผสานกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกัมพูชาไปด้วย ดังกรณีเคยเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman VII/ครองราชย์/ค.ศ.1181-1218/พ.ศ.1724-1761) กับแนวคิดในเรื่อง “พุทธราชา-Buddha Raja” กับสถานะกษัตริย์ที่เป็นประหนึ่งพระพุทธเจ้า (เดวิด แชนเลอร์, 2546: 82) หรือล่วงมาในสมัยพระเจ้านโรดม สีหนุ (Norodom Sihanouk/ค.ศ.1922-2012/พ.ศ.2465-2555) กับแนวคิดในเรื่อง “พุทธสังคมนิยม-Buddhist Socialism” ที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดทางการเมืองของระบบสังคมนิยมกับพระพุทธศาสนา (ชุมพล เลิศรัฐกาล. 2536, นกตล ชาติประเสริฐ, 2540) ซึ่งมีความหมายถึงพระพุทธศาสนากับการเมืองที่เกื้อหนุนกันและกัน กัมพูชาในฐานะรัฐโบราณที่เคยเป็นที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ไทย คืออาณาจักรขอมโบราณที่เคยมีอิทธิพลเหนือแผ่นดินไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมแห่งนี้ในภูมิภาคนี้ กาลเวลาผันเปลี่ยนได้ทำให้สถานะทางการเมืองเข้มแข็ง อ่อนแอ จากรัฐใหญ่กลายเป็นรัฐเล็ก และได้ส่งผ่านอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาหายาน หรือเถรวาทในแบบกัมพูชา และคืนกลับในฐานะประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจากประเทศข้างเคียงอย่างเวียดนาม หรือไทยในช่วงสมัยหลัง

โดยเฉพาะธรรมยุติกนิกายที่มีจุดกำเนิดจากประเทศไทย และเข้ามามีอิทธิพลในกัมพูชาพร้อมกับอิทธิพลทางการเมืองราชสำนักสยามที่ผสมผสานผ่านฐานะ “องค์ประกันแห่งบางกอก” หรือการทำให้เป็นสยาม (Siamization) ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น ธรรมยุติกนิกายจึงเป็นกลไกทางการเมืองของรัฐแบบราชาธิปไตยระหว่างรัฐสยามกับเขมร ระหว่างฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคม (ค.ศ.1863-1953/2405-2496, David Chandler, 2015) กับการป้องกันรัฐผ่านมิติทางศาสนา ซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ซึ่งในบทความนี้จะได้นำเสนอถึงประวัติ พัฒนาการของธรรมยุติกนิกาย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในมิติของศาสนาและการเมืองอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับกัมพูชาในแต่ละช่วงเวลา

ภาพประกอบ 1 สมเด็จพระสังฆราชปาน

ผู้นำพระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายเข้าสู่กัมพูชา

ที่มาภาพ : <http://i0.wp.com/www.cambosastra.org/wp-content/uploads/2010/09/Dhammatyaka-in-Cambodia.jpg>. เมื่อ 20 มกราคม 2560

สยามกับธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา

การปฏิรูปพุทธศาสนาโดยแยกเป็น “มหานิกาย” และ “ธรรมยุติกนิกาย” เกี่ยวข้องกับการเมือง เรื่องขึ้นครองราชย์ระหว่าง ร.3 กับ ร.4 ที่เกิดขึ้นโดยวชิรญาณภิกขุ (พ.ศ.2367-2394/ค.ศ.1824-1851) ที่ควรได้สิทธิ์ในการสืบสันตติวงศ์เป็นรัชกาลที่ 3 แต่ด้วยเหตุผล

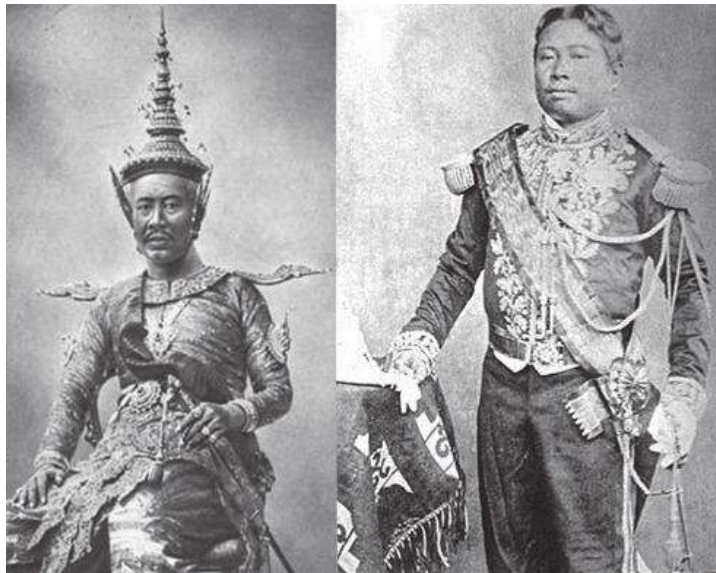
ในทางการเมือง การบวชจึงเป็นประหนึ่งลัทธิทางการเมือง ในระหว่างที่บวช “วชิรญาณภิกขุ” ได้ก่อตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้น ภายใต้การดูแลสนับสนุนโดยพระองค์ท่าน ตลอดระยะเวลา 27 ปี (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 28) กระทั่งได้ลาสิกขาออกมาครองราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินเป็นรัชกาลที่ 4 ในนาม “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (พ.ศ.2394-2411/ค.ศ.1851-1868) (พระอริการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ, 2553: 91) พร้อมกับความเจริญเติบโตของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ผ่านการสนับสนุนในทางตรงในฐานะผู้ก่อตั้งคณะเป็นพระภิกษุและในฐานะกษัตริย์ที่ต้องให้การอุปถัมภ์สนับสนุนศาสนาในฐานะ “อุปถัมภ์” โดยเฉพาะธรรมยุต ที่พระองค์ตั้งขึ้น ธรรมยุตที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงเป็นเหมือนคณะปฏิรูปกิจการพระศาสนาที่มีความก้าวหน้าในเชิงกายภาพผ่านการจัดการศึกษา อาทิ การพิมพ์คัมภีร์เทศน์ การจัดพิมพ์หนังสือ ตำรา ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีการพิมพ์สมัยใหม่ ซึ่งไม่เคยปรากฏในสยามประเทศมาก่อน ภาพความเจริญทันสมัยที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนา จึงปรากฏในสังคมไทยในช่วงนั้น นัยหนึ่งจึงเป็นเหมือนความก้าวหน้า และเป็นจุดเริ่มต้นของการเมืองระหว่งนิกาย เนื่องจากนิกายที่ตั้งใหม่ถูกให้ความสำคัญจากรัฐในระบอบราชาธิปไตยมากกว่า แต่นัยยะที่สำคัญธรรมยุติกนิกายคือความก้าวหน้าและพัฒนาไปพร้อมกับความเป็นรัฐไทยภายใต้การสนับสนุนของสถาบันกษัตริย์

จากนั้นธรรมยุติกนิกายของสยามถูกส่งออกไปยังกัมพูชา นัยหนึ่งเพราะความต้องการทำให้ทันสมัย (Modernization) ทั้งความเป็นวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าแบบตะวันตกที่เคยปรากฏและนับเป็นพัฒนาการในสังคมสยาม จึงถูกซื้อเชิญจาก “องค์ด้วง” หรือพระบาทสมเด็จพระนโรดม ھرริรักษ์รามาธิบดี (นักองค์ด้วง/พ.ศ.2339-2403/ค.ศ.1796-1860) กษัตริย์ที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย 27 ปี และมีความสนิทสนม ที่เคยสนทนาร่วมกับ “วชิรญาณภิกขุ” บ่อยครั้งขณะทรงผนวชอยู่ด้วยกัน (Manich Jumsai, 1987: 84) ทั้งยังให้โอรสนักองค์สิสุวดี (พ.ศ.2383-2470/ค.ศ.1840-1927 ครองราชย์ พ.ศ.2447-2470/ค.ศ.1904-1927) บวชเป็นพระภิกษุในคณะธรรมยุติกนิกายที่วัดบวรนิเวศ 1 พรรษา เมื่อประมาณ พ.ศ.2407/1864 ขณะมีพระชนมายุ 24 พรรษา ดังปรากฏหลักฐานจากบันทึกของสมเด็จพระมหาพรยาจารย์ราชานุภาพ เกี่ยววราชสำนักกัมพูชากับการบวชในคณะธรรมยุตที่ว่า “...สมเด็จพระหริรักษ์รามาธิบดี (นักองค์ด้วง) พระองค์ศรีวิฑฒา สมเด็จพระนโรดมพรมบรีรักษ์ (นักองค์ราชาวดี) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทั้งสามพระองค์รับราชการอยู่ในราชสำนักไทย รัชกาลที่ 4 ทรงชุบเลี้ยงและทำนุบำรุง เช่นพระราชบุตรบุญธรรม ทั้ง 3 พระองค์เมื่อพระชันษาครบอุปสมบท ทรงผนวชให้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อย่างเจ้านายในพระราชวงศ์แล้วไปอยู่วัดบวรนิเวศ...” (สมเด็จพระมหาพรยาจารย์ราชานุภาพ. 2514: 30-31) ดังนั้นการส่งต่ออิทธิพลของราชสำนักสยามสู่ราชสำนักกัมพูชา จึงเป็นสิ่งที่ง่ายโดยเป็นการส่ง

ผ่านความคุ้นชินในฐานะองค์ประกันของกรุงเทพ ที่เคยมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันในอดีต และได้รับการสานต่อในฐานะ “มรดกพอ” ดังนั้น การเข้าไปของธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา จึงมีนัยยะของชนชั้นปกครองที่เชื่อมระหว่างราชสำนักและราชสำนัก โดยมีเจตนาหวังผลเพื่อยกระดับการศึกษาของคณะสงฆ์ภายในกัมพูชา แต่ในส่วนของรัฐสยามเองนัยหนึ่งเป็นการส่งออกอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศราชผ่านวัฒนธรรมทางศาสนาในส่วน of คณะธรรมยุต ดังปรากฏหลักฐานว่า

“...ธรรมยุติกนิกาย เป็นพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งขึ้นเมื่อพระองค์ยังทรงผนวชในรัชกาลที่ 3 ต่อมาสมเด็จพระหริรัถยรามหาอริราชดิ (พระองค์ด้วง) ได้ขอพระราชทานธรรมยุติกนิกายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ พระอมรรักษ์ขิต (เกิด) และพระมหาปาน (ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระสุนทรราชดิ พระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติ)...” (ศานติ ภักดีคำ, 2555: 3-19)

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับกัมพูชา จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ ที่มีมิติทางการเมืองผ่านราชสำนักและศาสนาเป็นส่วนสำคัญ รวมทั้งการปกป้องผลประโยชน์ของสยาม ภายใต้การสนับสนุนฝ่ายนำในกัมพูชาที่เอื้อประโยชน์และสนับสนุนรัฐสยาม ดังกรณีรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อนักกองค้ำด้วงมีพระชนมายุ 43 พรรษา หลังจากที่ทรงพำนักอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา 27 ปี จึงเดินทางกลับเขมรพร้อมกับกองทัพ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี/Bodindech, พ.ศ.2320-2392/ค.ศ.1777-1849) เพื่อรบกับญวนที่กำลังแผ่อำนาจเข้าสู่เขมรในช่วงนั้น โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการว่า “หากเขมรสงบเรียบร้อยเมื่อใดให้อภิเษกพระองค์ด้วงขึ้นครองเขมร” เมื่อกองทัพของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สามารถจัดการเหตุการณ์ในเขมรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงมีการอภิเษกนักกองค้ำด้วงขึ้นครองราชย์สมบัติที่เขมร เมื่อพระชนมายุ 51 พรรษา มีพระนามว่า “สมเด็จพระหริรัถยรามหาอริราชดิ” ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2390/1847 สมเด็จพระหริรัถยรามหาอริราชดิ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2403/1860 ที่กรุงอุดงค์ โดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างรัฐจึงเป็นความสัมพันธ์ภายใต้ อำนาจทางทหารและการเมืองเหนืออำนาจรัฐที่น้อยกว่า รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังการปกครองของกษัตริย์ที่สนับสนุนโดยสยาม

ภาพประกอบ 2 นักองค์ราชาวดี หรือที่ต่อมาครองราชย์เป็น พระบาทสมเด็จพระนโรดม พรหมบริรักษ์ (Norodom/พ.ศ.2403-2447/ค.ศ.1860-1904) และนักองค์สิสุวดี หรือครองราชย์ ในนาม พระบาทสมเด็จพระนโรดม สีสุวดี (Sisowath/พ.ศ. 2447-2470/ค.ศ.1904-1927) ที่มีประวัติว่าเคยบวชเป็นพระภิกษุในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ทรงผนวชที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อย่างเจ้าในนายราชวงศ์ แล้วไปพำนักอยู่ที่วัดบวรนิเวศ ในช่วงที่พำนักรับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ (สมเด็จพระยาตำราภิธานภาพ, 2514: 30-31)

แรงจูงใจในการนำธรรมยุติกนิกายไปยังกัมพูชา

ความทันสมัยในสยาม เป็นปรากฏการณ์ที่ชนชั้นนำของกัมพูชาเคยเห็น และประสบ ด้วยตนเอง การส่ง การรับ “ธรรมยุติกนิกาย” ไปสู่กัมพูชา จึงเป็นประหนึ่งความคาดหวัง ต่อความ “ก้าวหน้า” หรือกระบวนการทำให้ทันสมัยนั้น “ธรรมยุติกนิกาย” จึงเป็นความสำเร็จ ที่เคยปรากฏในสยาม ทั้งนักองค์ด้วง ผู้กลับมาเป็นกษัตริย์ในกัมพูชา ก็เคยประสบด้วยพระองค์ เอง ในฐานะ “องค์ประกันแห่งบางกอก” เป็นเวลา 27 ปีในแผ่นดินสยาม ทั้งเคยได้บวชและ ใช้ธรรมเนียม วิถีปฏิบัติอย่างธรรมยุต จึงง่ายต่อการนำพุทธศาสนาเข้าไปปฏิบัติในราชสำนัก กัมพูชา หากพิจารณาถึงข้อเท็จจริงพบว่าธรรมยุติกนิกายในประเทศไทยเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไข ทางการเมือง ราชบัลลังก์ การสร้าง “นวัตกรรม” ทางศาสนาที่ชื่อว่า “ธรรมยุติกนิกาย” นั้นหนึ่งเป็นการต่อสู้ในเชิงสัญลักษณ์ของ “ยุวกษัตริย์” ที่ไร้ “บัลลังก์” และในความ “ไร้” จึงเป็นที่มาของการแสดงออกผ่านมิติทางศาสนาที่ “วชิรญาณภิกขุ” ได้บวชอยู่ในขณะนั้น การเจริญเติบโตของธรรมยุติกนิกายจึงเป็นภาพจำ และแบบที่ควรเอาอย่าง อาทิ การปรับปรุง ข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ให้สอดคล้องตามพระธรรมวินัยและพุทธวจนะ พระพุทธศาสนา เป็นแบบเหตุผลนิยมมากขึ้น อันเป็นไปตามหลักเหตุผลและตีความแบบประจักษ์นิยมตาม ศูนย์อาเซียนศึกษา

ตะวันตก รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีการพิมพ์ ดังปรากฏผลเป็นความรุ่งเรืองสุดในการจัดพิมพ์ผลงานนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ.2403-2464/1860-1921) ที่ทรงเป็นประมุขสงฆ์สังฆราช (พ.ศ.2453-2464/1910-1921) และคณะธรรมยุติกนิกาย หลักสุนทรนิกธรรมชั้นตรี โท เอก และตำราอธิบายพระธรรมวินัยรวมกว่า 20 เล่ม รวมทั้งพระธรรมเทศนากว่า 80 เรื่อง คำอธิบายพระสูตร 25 เรื่อง และพระโอวาทธรรมคดี 70 เรื่อง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้อิทธิพลทางความคิดของพระองค์ในนามธรรมยุติกนิกาย (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 30-31) ได้แพร่กระจายไปในวงกว้าง และนับเป็นพัฒนาการของพระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจนแพร่กระจายไปในวงกว้าง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chulalongkorn/ พ.ศ.2396-2453/ ค.ศ.1853-1910) ซึ่งเป็นพระเชษฐาธิราชอย่างเต็มพระองค์ และจัดเป็นความทันสมัยที่พระพุทธศาสนาอย่างไทยมี เมื่อกัมพูชาโดยชนชั้นนำประสงค์เช่นเดียวกับสยาม ที่เห็นพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลาอย่างชัดเจน ประสงค์นำเข้าธรรมยุติกนิกายจึงเกิดขึ้นพร้อมกับอิทธิพลของราชสำนักสยามที่มีต่อราชสำนักกัมพูชาและอิทธิพลทางศาสนาไปในคราวเดียวกัน แม้ผลที่คาดหวังกับความเป็นจริงจะไม่ได้เป็นไปในทางทิศทางเดียวกันก็ตาม “แนวความคิดที่จะทำให้ทันสมัยผ่านศาสนาไม่ประสบผลสำเร็จในกัมพูชา” (เดวิด แชนเลอร์, 2546)

การเข้ามาของธรรมยุติกนิกายและผลต่อสังคมกัมพูชา

ธรรมยุติกนิกายเป็นพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นเมื่อพระองค์ยังทรงผนวชในรัชกาลที่ 3 ต่อมาในปี ค.ศ.1864/2407 สมเด็จพระศรีสุริเยศราชมหาอริยวงศาคต (พระองค์ด้วง) ที่เคยใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ พร้อมให้ราชโอรสนักองค์สี่สุวตถ์ บวชที่วัดบวรนิเวศ 1 พรรษา เมื่อกลับไปปกครองบ้านเมืองเขมร จึงได้ขอพระราชทานธรรมยุติกนิกายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระอมรรักษ์ขิต (เกิด) พระมหาปาน ปณณาสีโล ซึ่งต่อมาได้เป็นสมเด็จพระสุคนธาธิบดี ดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติรูปแรกในประเทศกัมพูชา (ศานติ ภัคคิตำ, 2555: 3-19) พุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายจึงเริ่มมีขึ้นในประเทศกัมพูชาตั้งแต่นั้น

สำหรับสมเด็จพระสังฆราชปาน มีประวัติว่าเกิดที่จังหวัดพระตะบอง เมื่ออายุได้ 12 ปี ได้บวชเป็นสามเณรที่วัดโพธิ์ ตำบลสังแก จังหวัดพระตะบอง คณะมหานิกายแล้วได้เข้ามากรุงเทพฯ อยู่ที่วัดสระเกศ เป็นเวลา 4 พรรษา พร้อมถวายตัวเป็นศิษย์พระวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) โปรดให้ศึกษาพระวินัยในสำนักเจ้าคุณพระญาณรักขิต (สุด) เจ้าอธิการวัดบรมนิวาส คณะธรรมยุติกนิกาย จนกระทั่งอายุ 24 ปี ใน

ค.ศ.1849/2393 จึงบวชแปลงเป็นพระธรรมยุติกนิกาย โดยมีพระวชิรญาณเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณรักขิต (สุด) เป็นกรรมวาจารย์ และพระอมราภีรักขิต (เกิด) เป็นอนุสาวนาจารย์มีฉายาว่า “ปณฺณาสีโล” จนกระทั่งเรียนบาลีและสอบได้เป็นเปรียญธรรมในนาม “พระมหาปาน” สมเด็จพระธีรลักษรามา (พระองค์ด้วง) ขอพระราชทานธรรมยุติกนิกายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้พระมหาปานพร้อมด้วย พระอมราภีรักขิต (เกิด) และพระสงฆ์ 8 รูป อุบาสก 4 คน เดินทางไปสืบศาสนายังกรุงกัมพูชา สมเด็จพระธีรลักษรามาอิศราธิบดี ทรงนิมนต์พระมหาปานให้จำพรรษาอยู่ที่วัดศาลาคู่ (วัดอัมพปิต) กรุงอุดงคัมพูชา พระมหาปาน ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระอริยวงศ์ พระวิมลธรรม พระมหาวิมลธรรมตามลำดับ ภายหลังเป็นสมเด็จพระสุคนธาธิบดี

สมเด็จพระสุคนธาธิบดี (ปาน) เป็นกวี และปราชญ์ ในราชสำนักสมเด็จพระธีรลักษรามาอิศราธิบดี กับสมเด็จพระนโรดม ผลงานนิพนธ์ของท่านหลายเรื่องตกทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ราชกษัตริย์ (พระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา) ที่แต่งร่วมกับออกญาสุนทรโวหาร (มุก) และลเพิกอังกอร์วัดแบบเก่า (เลบีกองครวัดแบบจาส) สมเด็จพระสุคนธาธิบดี (ปาน) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2437 พระชนม์ได้ 68 พรรษา ตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของไทยและสมเด็จพระนโรดม (พระองค์ราชวดี) ของกัมพูชา

ผลจากการที่คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย (ซึ่งถูกทำให้เชื่อว่าบริสุทธิ์ตามพระธรรมวินัยมากกว่า) จากสยามเข้ามาเผยแผ่ ได้ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทในกัมพูชาเกิดการแบ่งแยกเป็น 2 คณะ โดยคณะสงฆ์เถรวาทเดิมได้ชื่อว่า คณะมหานิกาย เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศสยาม คณะธรรมยุตในกัมพูชามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ เช่นเดียวกับที่เป็นในสยาม แต่คณะธรรมยุตในกัมพูชากลับมีส่วนนำความก้าวหน้าเพียงเล็กน้อยมาสู่ชาวกัมพูชา อีกทั้งไม่ได้มีบทบาทในการนำความทันสมัยมาสู่สังคมกัมพูชาดังเช่นที่เป็นในสยาม ในขณะที่มหานิกายซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิม ซึ่งมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยน้อยกว่า กลับมีบทบาทที่โดดเด่นกว่า (อิบตี บัวคำศรี, 2555) ในส่วนคณะสงฆ์ธรรมยุต เมื่อเข้ามาแล้วมีการตั้งโรงเรียนบาลีระดับมัธยมขึ้น ณ กรุงพนมเปญ ใน ค.ศ.1914/2457 ผลคือกระตุ้นให้มีการศึกษาศาสนาในรูปแบบใหม่ อันนำมาซึ่งความแตกแยกของคณะมหานิกายในทศวรรษที่ 19-20 ระหว่างพระสงฆ์ตามแบบจารีตกับพระสงฆ์หัวสมัยใหม่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์ตะวันตกและนิยมการวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งการให้มีการทำความเข้าใจคัมภีร์ทางศาสนากันใหม่ กลุ่มหัวสมัยใหม่รู้จักกันในภายหลังว่า คณะธรรมยุติกนิกาย ซึ่งก้าวขึ้นมามีบทบาทนำในการต่อต้านฝรั่งเศสร่วมกับปัญญาชนคนรุ่นใหม่ของกัมพูชาด้วย หากเมื่อเทียบกับลาวและกัมพูชาการเผยแผ่นิกายธรรมยุตเข้าไปเพียงภาคอีสาน (สุพัตรา ทองกลม, 2556) และในจำปาศักดิ์เท่านั้น แต่ใน

ทั้งนี้ เพื่อรักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส (Yang Sam, 1990: 124-125) จากภาพการณัฏฐมยุดิกนิกายเป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชาภายใต้การสนับสนุนและได้รับความนิยชมจากราชสำนักและฝ่ายสนับสนุนราชสำนัก การคงอยู่ และบทบาทจึงอยู่ภายใต้การค้ำยันของราชสำนักโดยตรงประหนึ่งเป็นมรดกของเจ้าประเทศราชจากสยาม และเป็นมรดกของบรรพชนที่สืบทอดมาจากอดีตด้วยเช่นกัน

ที่	ชื่อ-นามพระสังฆราช	ช่วงเวลา	วัด	อายุ
1	สมเด็จพระมหาสุธรรมาธิบดี (ปาน)	1824-1893/2369-2436	ปทุมวดี	68
2	สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ (เถี่ยม)	1849-1922/2392-2465	ปทุมวดี	73
3	สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ (สุก)	1861-1943/2404-2485	ปทุมวดี	82
4	สมเด็จพระสุธรรมาธิบดี (อุ่ง สะเรย)	1870-1956/2413-2498	ปทุมวดี	85
5	สมเด็จพระมหาสุธรรมาธิบดี (กุล เตส)	1891-197-?	ปทุมวดี	
6	สมเด็จพระมหาสุธรรมาธิบดี (เทพ เลื่อง)	1895?-14 เมษายน 1975	ปทุมวดี	80 ?
7	สมเด็จพระมหาสุธรรมาธิบดี (บัว คลี)	1940-/2483- ปัจจุบัน	ปทุมวดี	61

ตารางที่ 1 ลำดับพระสังฆราชในฝ่ายธรรมยุติกนิกายในกัมพูชานับตั้งแต่ก่อตั้งจนกระทั่งปัจจุบัน
ที่มา: พระระพิน ด้วงลอย. (2545) : 141.

พระพุทธศาสนาหายไปจากกัมพูชา

ในทางการเมืองนับแต่ไทยสูญเสียกัมพูชาในสถานะประเทศราช ไทยก็ไม่ได้หลงเหลืออิทธิพลใดๆ ในกัมพูชาอีก และในส่วนของฝรั่งเศสที่มีบทบาทในฐานะเจ้าประเทศอาณานิคมก็มองเห็นว่าการเข้ามาของสยามผ่านศาสนานี้ยะของแทรกแซง การก่อตั้งพุทธศาสนบัณฑิต (Buddhist Institute) ขึ้นมาในปี ค.ศ.1930/2473 จึงมีนัยยะของการย้อนแย้งต่อประเด็นทางศาสนาที่สยามใช้เป็นกลและเครื่องมือในการเชื่อมระหว่างรัฐทางการเมืองกับรัฐศาสนาร่วมกัน

พระพุทธศาสนาโดยรวมและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายอยู่ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชาภายหลัง พ.ศ.2500 เป็นการเผชิญหน้ากันด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองคอมมิวนิสต์ที่แม้แต่กษัตริย์อย่างพระเจ้าสีหะนุเอง ก็ได้ใช้แนวคิดผสมผสานทางการเมืองเพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของระบบคอมมิวนิสต์ สงครามกลางเมืองในช่วงรัฐบาลนายพล ลอน นอล (Lon Nol, ค.ศ.1975-1989/2518-2532) การเปลี่ยนแปลงแบบพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน สถาบันพระพุทธศาสนาถูกยกเลิกไปในสมัยเขมรแดง สมเด็จพระสังฆราชฝ่าย

ธรรมยุติกนิกาย เทพ เลื่อง มรณภาพก่อนกรุงเทพมหานครในวันที่ 14 เมษายน 1975/2518 ส่วนสมเด็จพระ ฮวด ตาด (ค.ศ.1898-1975/2435-2522) มีหลักฐานว่าถูกสังหารมรณภาพภายหลังการปฏิวัติสำเร็จของพลพรรคคอมมิวนิสต์เขมรแดง หลังวันที่ 17 เมษายน 1975/2518 พระสงฆ์ถูกนโยบายทางการเมืองหมดประเทศ ระหว่าง ค.ศ.1975-1979/2518-2522 ไม่เหลือทั้งธรรมยุตและมหานิกาย จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยรัฐบาล เอง สัมริน ซึ่งได้กำหนดแนวทางและนโยบายเกี่ยวกับศาสนาไว้ โดยดำเนินการผ่าน คณะกรรมการที่รัฐบาลจัดขึ้นประจำแต่ละวัด เพื่อให้มาดูแลศาสนาและควบคุมพระสงฆ์ที่ เรียกว่า “สันนิบาตสงฆ์” (Religious Direction Office) มีหน้าที่ในการกำกับดูแลวัดและ พระสงฆ์ และการจัดการภายในวัดโดยมีการออกกฎ สำหรับปฏิบัติต่อวัด การปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์และชาวพุทธไว้ อาทิ ผู้จะบวชต้องเคยบวชมาก่อน ค.ศ. 1975/2518 และมีอายุ 50 ปีขึ้นไป บวชแล้วต้องช่วยเผยแผ่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในแบบ เอง สัมริน เสียภาษีพระ 10 เรียล (Riels) เสียภาษีในนามวัด 100 เรียล บุญพิธีต้องแบ่ง รายได้ให้กับรัฐ เป็นต้น (พระระพิน ตัวลอย, 2545: 52)

จนกระทั่ง ใน ค.ศ.1982/2525 มีการประชุมสงฆ์ครั้งแรก มีข้อมูลเกี่ยวกับพระ ราว 2,311 รูป และมีวัดเพียง 1,821 วัด ที่ถูกรื้อฟื้นกลับมาและมีพระภิกษุอยู่อาศัย รัฐได้ขอ ความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในขณะนั้นว่า (1) ให้พระสงฆ์ให้ความร่วมมือในการเผยแผ่อุดมการณ์ ทางการเมืองของพรรคประชาชน (2) เสนอผลการปฏิบัติแก่ประชาชน (3) สนับสนุนการ ปฏิวัติ ต่อสู้เข้าศึกศัตรู กระตุ้นให้มีความอดทนต่อการปฏิบัติ เป็นต้น ในส่วนนิกายสงฆ์ ซึ่งแต่ เดิมมี 2 นิกาย คือมหานิกายและธรรมยุตนั้น และบัดนี้ได้เปลี่ยนไป กล่าวคือรัฐมิให้พระสงฆ์ มีการสังกัดนิกายใด ๆ โดยเป็นความต้องการของประธานสงฆ์เทพ วงศ์ (สมเด็จพระสังฆราช ฝ่ายมหานิกาย วัดอุนาโลม พนมเปญ) ท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิกายของพระพุทธในช่วง นี้ว่า “ในเวลานี้สงฆ์ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสองนิกายมีแต่เพียงคณะสงฆ์ชาวพุทธที่ เรียกว่าคณะสงฆ์ของเรา...” (Yang Sam, 1990: 86) หรือจากคำกล่าวของพระอม สม (Oum Soum) (Chear Keab, 2000: 18-28) ได้ยืนยันว่าการปกครองคณะสงฆ์ในช่วงแรก ภายใต้อำนาจรัฐบาลเอง สัมรินนั้น “คณะสงฆ์ของเราไม่ใช่มหานิกาย หรือธรรมยุต แต่เป็นคณะ สงฆ์ผู้รักชาติ...” (Yang Sam, 1990 : 86) จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พระภิกษุที่เคยบวช เป็นพระธรรมยุตเมื่อสึกไปแล้ว เมื่อกลับมาบวชจึงได้บวชตามมหานิกายอันเนื่องด้วยรัฐให้ มีเพียงนิกายเดียว เช่น พระปุต ปน เจ้าอาวาสวัดเกษราราม จังหวัดเสียมราฐ ซึ่งก่อนปี 1975/2518 ท่านเคยบวชในนิกายธรรมยุติกนิกาย และวัดเกษรารามแห่งนี้เคยเป็นวัดของคณะ สงฆ์ฝ่ายธรรมยุต โดยมีท่านเป็นเจ้าอาวาส ภายหลังปี 1975/2518 ท่านได้กลับมาบวชตาม คณะสงฆ์มหานิกาย รัฐอนุญาตให้มีเพียงนิกายเดียว พระปุต ปน จึงกลับมาอยู่วัดเดิม วัดนี้

จึงเป็นวัดมหานิกายในที่สุด แต่คนเสียมราฐส่วนใหญ่ยังเรียกชื่อนี้เป็นภาษาปากว่า “วัดธรรมยุต” (พระระพิน ค้างลอย, 2545: 61)

ตั้งคณะธรรมยุตขึ้นมาใหม่ ก้าวอย่างต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่

กัมพูชาเผชิญกับสงครามกลางเมืองมาอย่างยาวนานนับแต่ แต่เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบบคอมมิวนิสต์ ใน ค.ศ.1975/2518 และการแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ทำให้พระพุทธานุภาพได้รับผลกระทบและศูนย์หายไปจากประเทศกัมพูชา คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือหลังมีการเลือกตั้งสถานการณ์ทางการเมืองภายในหนึ่งปีพอกับการเลือกตั้งในปี ค.ศ.1993/2536 หลังจากที่มีสงครามกลางเมืองมาอย่างยาวนาน มีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย มีการรื้อฟื้นสถาบันกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ หลังจากที่ถูกยกเลิกไปในช่วง ค.ศ.1970-1992/2513-2535 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบสาธารณรัฐ (Khmer Republic, 1970-1975) เป็นระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์แบบเขมรแดง (Democratic Kampuchea/Khmer Rouge, 1975-1979) เขมรแดง สัมริน ภายใต้การสนับสนุนของเวียดนามที่ใช้แนวทางสังคมนิยม (People's Republic of Kampuchea, 1979-1989) ในการปกครองประเทศ สถาบันกษัตริย์หายไป ในส่วนของพระพุทธานุภาพก็ตกเป็นผู้ถูกระงับ ในสมัยเขมรแดงคอมมิวนิสต์ พระพุทธานุภาพและพระภิกษุหายไปประเทศกัมพูชา ด้วยเหตุผลในเรื่องของอุดมคติทางการเมือง มาสมัยหลังรัฐบาลเฮง สัมริน พระพุทธานุภาพและพระสงฆ์อยู่ภายใต้เงื้อมมือของรัฐ มีเพียงนิกายเดียวคือนิกายของรัฐ ที่ต้องสนับสนุนการปฏิวัติของรัฐ ผู้มีอายุ 50 ปี เท่านั้นถึงจะบวชได้ และเคยบวชในช่วงก่อนรัฐบาลเขมรแดง หรืออาจเรียกว่าได้ว่าเป็นนิกายใหญ่ จนกระทั่งมีการเปิดให้บวชเสรีในภายหลัง ค.ศ.1992/2535

ตลอดระยะเวลาเกือบ 20 ปี (ค.ศ.1975-1992/2518-2535) คณะธรรมยุติกนิกายหายไปจากแผ่นดินกัมพูชา พระสงฆ์ธรรมยุติเดิมก็บวชและสังกัดอยู่ในคณะสงฆ์หลักในช่วงเวลานั้น ภายหลังสถานการณ์สงครามกลางเมือง ประเทศต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการยุติสงครามกลางเมือง และให้มีการเลือกตั้ง ถอนทหาร จึงได้มีการยกสถาบันกษัตริย์หลังถูกยกเลิกไปตั้งแต่ ค.ศ.1970-1992/2513-2535 พุทธศาสนาถูกยกเลิกไปในสมัยเขมรแดง ค.ศ.1975-1979/2518-2522 สมัยรัฐบาลเฮง สัมริน พระพุทธานุภาพและพระสงฆ์อยู่ภายใต้เงื้อมมือของรัฐ มีเพียงนิกายเดียวคือนิกาย ที่ต้องสนับสนุนการปฏิวัติของรัฐ ผู้มีอายุ 50 ปี เท่านั้นถึงจะบวชได้ จนกระทั่งมีการเปิดให้บวชเสรีในภายหลัง ค.ศ.1992/2535 รวมทั้งมีการนำธรรมยุติกนิกายกลับมาอีกครั้ง มีการประกาศตั้งคณะธรรมยุตขึ้นมาใหม่ ได้มีการบวชพระสงฆ์ที่วัดปทุมวดี โดยสมเด็จพระสังฆราชบัว คลี ได้นิมนต์พระสงฆ์จากประเทศไทย

เข้าร่วมพิธีบวชพระภิกษุสามเณรกัมพูชา ในฝ่ายธรรมยุตที่ได้ต้นโพธิ์หน้าวัดปทุมวดี ซึ่งแต่เดิม วัดปทุมวดี เป็นวัดของคณะสงฆ์ธรรมยุติ เมื่อไม่มีพระธรรมยุตในช่วงปี ค.ศ.1979/2522 รัฐจึงให้พระในฝ่ายมหานิกายเข้าไปอยู่อาศัย ปัจจุบันวัดนี้มีพระภิกษุทั้งสองนิกาย คือในฝ่าย มหานิกาย และธรรมยุต โดยแยกกันอยู่และแยกกันทำสังฆกรรม

ธรรมยุติกนิกายได้ถูกรื้อฟื้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่หายไปจากกัมพูชา ตั้งแต่ ค.ศ. 1975/2518 ด้วยความกรุณาของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ (Norodom ihanouk, ค.ศ.1922-2012) โดยในปี ค.ศ.1992/2535 พระองค์ได้นิมนต์พระภิกษุบัว คลี พระธรรมยุติที่ยังหลงเหลือในขณะที่เขมรแดงเข้าปกครองประเทศและอพยพลี้ภัยไปอยู่ฝรั่งเศส โดยมีประวัติว่าเคยอบรมสั่งสอนพระบาทสมเด็จพระบรมนาถ นโรดม สีหนุ (Norodom Sihamoni, 1953-) กษัตริย์กัมพูชาพระองค์ปัจจุบันเมื่อครั้งทรงผนวช ให้กลับจากประเทศฝรั่งเศสเพื่อก่อตั้งรื้อฟื้น คณะธรรมยุติกนิกายอีกครั้งในประเทศกัมพูชา โดยมีการจัดบวชกุลบุตรกัมพูชาเพื่อสืบวงศ์เริ่มต้นธรรมยุติกนิกายในกัมพูชาอีกครั้ง โดยนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตจากประเทศไทยไปร่วมในพิธีอุปสมบท เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1992/2535 พร้อมกันนั้นพระนโรดม สีหนุ กษัตริย์ภายใต้การปกครองหลังการเลือกตั้งได้สถาปนาพระภิกษุบัว คลี ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกายในประเทศกัมพูชานับแต่นั้นจนกระทั่งปัจจุบัน เอียน ฮาริส (Ian Harris, 2001: 83-84) ได้ให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระนโรดม สีหนุทรงโปรดพระภิกษุบัว คลี เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่เคร่งครัดกว่าพระสงฆ์กัมพูชารูปอื่นในวัดเขมาราราม (Wat Khemararam) ในประเทศฝรั่งเศสรวมทั้งพระราชโอกาสของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ ทรงผนวชและมีพระภิกษุบัว คลี เป็นผู้อบรมสั่งสอน นอกจากเหตุผลนี้ อาจพิจารณาได้ว่าสายสัมพันธ์ของคณะธรรมยุติกกับราชสำนักในครั้งอดีตได้รับการอุปถัมภ์ให้ก่อตั้งขึ้นมาในสมัยองค์ ดำรง (ค.ศ.1848-1860/2391-2403) ล่วงมาสมัยสมเด็จพระนโรดม สีหนุเอง ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนัก กลุ่มราชวงศ์และเจ้านายชั้นสูงกับคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตยังมีอยู่ การสถาปนา คณะธรรมยุตของเจ้าสีหนุในการรักษามรดกของบรรพบุรุษไว้ ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ธรรมยุตกับราชสำนักมิได้จบลงแค่การก่อตั้งคณะธรรมยุตแล้วเท่านั้น จากการศึกษาของ เอียน ฮาริส ยังพบว่าคณะสงฆ์ธรรมยุตยังเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนให้กับพรรคฟุนซินเปค (FUNCINPEC: Front uni national pour un Cambodge indépendant, neutre, pacifique et coopératif) ในการเลือกตั้งในปี 1997 โดยที่พรรคนี้เป็นพรรคของฝ่าย ราชสำนักที่มีสมเด็จพระนโรดมสีหนุ (Norodom Ranariddh, 1944) พระราชโอรสของสมเด็จพระสีหนุ เป็นหัวหน้าพรรค และอีกกรณีหนึ่งที่รู้กันในระดับหนึ่งว่าคณะสงฆ์ธรรมยุติ เป็นฐาน การเมืองให้แก่พรรคฟุนซินเปค และคณะสงฆ์ที่บวชก่อนปี 1989/2532 ฝ่ายมหานิกายส่วนใหญ่เป็นฐานของการเมืองให้แก่พรรคประชาชนกัมพูชาที่มีฮุน เซน เป็นหัวหน้าพรรค เป็นต้น

ภาพประกอบ 4 สมเด็จพระสังฆราชสุคนธาธิปติ (บัว คลี)
สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกายแห่งพระราชอาณาจักรกัมพูชาในปัจจุบัน และวัดปทุมวดี
กลางกรุงพนมเปญ ศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในปัจจุบัน
(ที่มาภาพ: กระทรวงการต่างประเทศ <http://m.mfa.go.th>,
เมื่อ 20 มกราคม 2660)

นิกาย	พ.ศ.2512	พ.ศ.2543	พ.ศ.2549	พ.ศ.2552	พ.ศ.2559
วัดมหานิกาย	3,230	3,633	3,980	4,241	4,488
วัดธรรมยุติ	139	98	126	151	174
พระมหานิกาย	62,678	19,412	57,509	53,456	52,824
พระธรรมยุติ	2,384	303	1,319	1,380	4,169

ตารางที่ 2 สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา
ที่มาข้อมูล: กระทรวงธรรมการและศาสนา กรุงพนมเปญ
Ministry of Cult and Religion, Phnom Penh (เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2559). อุเทน วงศ์สถิตย์.
(2549). “ธรรมยุติกนิกาย: ศาสนมรดกไทยในกัมพูชา”, หนังสือรวมบทความทางวิชาการจากการประชุม
ทางวิชาการนานาชาติ เรื่อง: มรดกวัฒนธรรม : ไทยกับเพื่อนบ้าน” หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร
วังท่าพระ 21-23 มิถุนายน 2549 หน้า 188.

สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกาย ในกัมพูชา				หมายเหตุ
ที่	เขต/จังหวัด	วัด	พระ ภิกษุ/ รูป	
1	กรุงพนมเปญ	6	471	ข้อมูลจากกระทรวงธรรมการ และศาสนา กรุง พนมเปญ มีข้อมูลว่าระหว่าง ค.ศ.2014-2015 มี วัดทั่วทั้งประเทศทั้งในส่วนมหานิกาย/ธรรมยุต จำนวนรวม 4,676 วัด มีพระสงฆ์ทั่วประเทศ จำนวนรวม 57,573 รูป โดยมีวัดคณะสงฆ์ มหานิกาย จำนวน 4,488 วัด และพระภิกษุสงฆ์ 52,824 รูป
2	กำปงจาม	11	132	
3	ตาแก้ว	17	420	
4	กันดาล	26	892	
5	วิหาร	1	9	
6	โพธิสัตว์	7	100	
7	พระสีหนุ	2	13	สถาบันการศึกษาสงฆ์ : มหานิกาย 1.พุทธภิกษุธรรมศึกษาปฐมภูมิ โรงเรียน 35 แห่ง จำนวนนิสิต 4,716 รูป ครูสอน 614 คน 2.พุทธภิกษุธรรมศึกษาทุติยภูมิ มีโรงเรียนจำนวน 17 แห่ง มีนักเรียนจำนวน 1,776 รูป ครู 377 คน 3.พุทธิสกลวิทยาลัยพระสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) มีจำนวนนิสิต 2087 รูป/คน ครูสอน 255 คน (1) วิทยาเขตพนมเปญ มีนิสิตจำนวน1,155 รูป/คน (2) วิทยาเขตพระตะบอง 477 รูป/คน (3) วิทยาเขต เขตกำปงชะนัง นิสิต 455 รูป/คน ในส่วนคณะสงฆ์ ธรรมยุตมี พุทธภิกษุวิทยาลัยพระสีหนุณี (Preah Sihamoni Raja Buddhist University)วัดสวาย ไปไปกรุงพนมเปญ หมายเหตุ จังหวัดต่อไปนี้ คือ สวายเรียง รัตนคีรี สตรึงแตง กรุงแกบ กรุงไพลิน อุดรมีชัย ตโปงหมุม ไม่ปรากฏข้อมูลสถิติ
8	กำปงชะนัง	1	6	
9	เสียมเรียบ	6	128	
10	กรอแจะ	6	23	
11	พระตะบอง	17	452	
12	เกาะกง	5	93	
13	ไพรเวง	17	383	
14	กำปงจาม	11	132	
15	กำปงชนัง	1	6	
16	บันทายเมียนชัย	7	127	
17	กำปงสะปือ	17	376	
18	กำปงธม	2	27	
19	กำปอต	18	379	
รวมทั้งหมด		178	4,169	

ตารางที่ 3 สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา

ที่มาข้อมูล: กระทรวงธรรมการและศาสนา กรุงพนมเปญ

Ministry of Cult and Religion, Phnom Penh (เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2559)

พระราชาคณะสมเด็จพระสังฆราช นิกาย ละ 1 รูป	
คณะมหานิกาย	สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี (สังฆราช)
คณะธรรมยุติกนิกาย	สมเด็จพระมหาสุคนธาธิบดี (สังฆราช)
พระราชาคณะชั้นเอก ฝ่ายมหานิกาย 3 รูป ฝ่ายธรรมยุต 2 รูป	
คณะมหานิกาย	(1) พระธรรมลิขิต (2) พระโพธิวงศ์ (3) พระวันรัตน์
คณะธรรมยุติกนิกาย	(1) พระมงคลเทพมหาราช (2) พระพุฒาจารย์
พระราชาคณะชั้นโท ฝ่ายมหานิกาย 6 รูป ฝ่ายธรรมยุต 3 รูป	
คณะมหานิกาย	(1) พระมหาวิมลธรรม (2) พระพุทธโฆษาจารย์ (3) พระธรรมโฆษาจารย์ (4) พระโฆษธรรม (5) พระศาสนมุนี (6) พระมุนีโกศล
คณะธรรมยุติกนิกาย	(1) พระมหาพรหมมุนี (2) พระธรรมอุดม (3) พระอริยกัศสป
พระราชาคณะชั้นตรี มหานิกาย 6 รูป ฝ่ายธรรมยุต 4 รูป	
คณะมหานิกาย	(1) พระศิริสัมพันธ์วงศ์ (2) พระพุทธวงศ์ (3) พระศากยวงศ์ (4) พระอุบาลีวงศ์ (5) พระญาณวงศ์ (6) พระสุเมธวงศ์
คณะธรรมยุติกนิกาย	(1) พระอริยวงศ์ (2) พระญาณรังษี (3) พระธรรมกวีวงศ์ (4) พระมหาวิริยวงศาจารย์
พระราชาคณะชั้นจัตวา ฝ่ายมหานิกาย 20 รูป ฝ่ายธรรมยุต 16 รูป	
คณะมหานิกาย	(1) พระธรรมวิปัสสนา (2) พระสมาธิธรรม (3) พระญาณโกศล (4) พระสิริสงครามมุนี (5) พระสิริวิสุทธิ (6) พระธรรมวงศา (7) พระญาณสังวร (8) พระธรรมสังวร (9) พระอินทร์มุนี (10) พระเทพมุนี (11) พระวินัยมุนี (12) พระเทพสถิตา (13) พระศีลสังวร (14) พระคัมภีร์เถร (15) พระอริยมัคคญาณ (16) พระวิภัทรญาณ (17) พระบวรสถิตา (18) พระญาณวิสุทธิวงศ์ (19) พระธรรมวิสุทธิวงศ์ (20) พระปิฎกธรรม
คณะธรรมยุติกนิกาย	(1) พระปทุมวงศา (2) พระธรรมมุนี (3) พระวชิรเมธา (4) พระอริยมุนี (5) พระเทพโมลี (6) พระธรรมมัตเถร (7) พระอมราภิกขิต (8) พระมหาธาตุธรรม (9) พระรัตนมุนี (10) พระธรรมไตรโลกาจารย์ (11) พระธรรมวโรดม (12) พระญาณวิริยะ (13) พระธรรมมุนี +
ทั้ง 2 นิกาย	พระฐานานุกรมต่างๆ พระปลัด พระวินัยธร พระธรรมธร พระครู พระธรรมกถึก และพระสมุห์ (เป็นฐานานุกรมของพระมนตรีสงฆ์แต่ละรูปจะ พิจารณาแต่งตั้งเอง)
หมายเหตุ: พระราชาคณะพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยการออก พระราชกฤษฎีกา	

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบสมณศักดิ์และสัดส่วนของพระราชาคณะ
ระหว่างคณะธรรมยุตและมหานิกายในกัมพูชา ที่มา: ชล เอี่ยม. (1994).

องค์การจัดตั้งพระสงฆ์พุทธศาสนิกในประเทศกัมพูชา. *กัมพูชาสุริยา*. 48 (4) : 31-47 (ภาษาเขมร)

สรุป

ธรรมยุติกนิกายมีประวัติเริ่มต้นจากประเทศไทย และถูกส่งต่อไปยังกัมพูชา จากราชสำนักสยาม ทั้งมีอิทธิพลเหนือราชสำนักกัมพูชา จนกระทั่งฝรั่งเศสได้ก่อตั้ง พุทธศาสนบัณฑิต (Buddhist Institute) เพื่อป้องกันอิทธิพลของสยามที่มาพร้อมกับ พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะธรรมยุติกนิกาย โดยธรรมยุติกนิกาย นัยหนึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของราชสำนักสยามกับราชสำนักกัมพูชา โดยใช้ลักษณะร่วมทาง วัฒนธรรมเพื่อแสวงหาความร่วมมือและการใกล้ชิดกับอำนาจทางการเมืองระหว่างรัฐและรัฐ บริวารในฐานะประเทศราช ซึ่งธรรมยุติกนิกายก็มีพัฒนาการร่วมกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ กัมพูชามาตลอดสมัย แม้จะหายไปในช่วงเวลาสงครามกลางเมือง และแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสุดขั้ว ทำให้ธรรมยุติกนิกายหมดไปจากแผ่นดินกัมพูชา ด้วยเหตุผลทางการเมือง ในราชสำนัก และการเมืองโลกที่มีผลต่อการเข้ามากำหนดบทบาททางการเมืองใหม่ พระพุทธศาสนา จึงกลับมาพร้อมกับการเลือกตั้ง และการฟื้นฟูของสถาบันกษัตริย์ที่ต่าง ฝ่ายต่างเป็นฐานสนับสนุนค้ำยันซึ่งกันและกัน ในช่วงหลัง ค.ศ.1992/2535-ปัจจุบัน พุทธศาสนาได้ถูกรื้อฟื้นและเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมกัมพูชาและมีพัฒนาการอย่างก้าวเตโตน ผ่านสถิติพระภิกษุ วัดในส่วนของธรรมยุตได้เพิ่มขึ้น มีสถาบันการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ในระดับสูงขึ้นอาทิ พุทธิกวิทยาลัยพระสีหภูมิ (Preah Sihamoni Raja Buddhist University) วัดสวายโปโป กรุงพนมเปญ รวมไปถึงสิทธิในการบริหาร การปกครองตนเองที่เป็นเอกเทศ กล่าวคือการมีสมเด็จพระสังฆราชทั้ง 2 นิกายที่มีเอกสิทธิ์ในการบริหาร การปกครองภายใต้ นิกายของตนเอง จึงทำให้เป็นพัฒนาการและการก้าวอย่างของพระพุทธศาสนาในกัมพูชา โดยเฉพาะธรรมยุติกนิกาย มีพลวัตรขยับก้าวไปข้างหน้าอย่างที่น่าประจักษ์ นับแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน

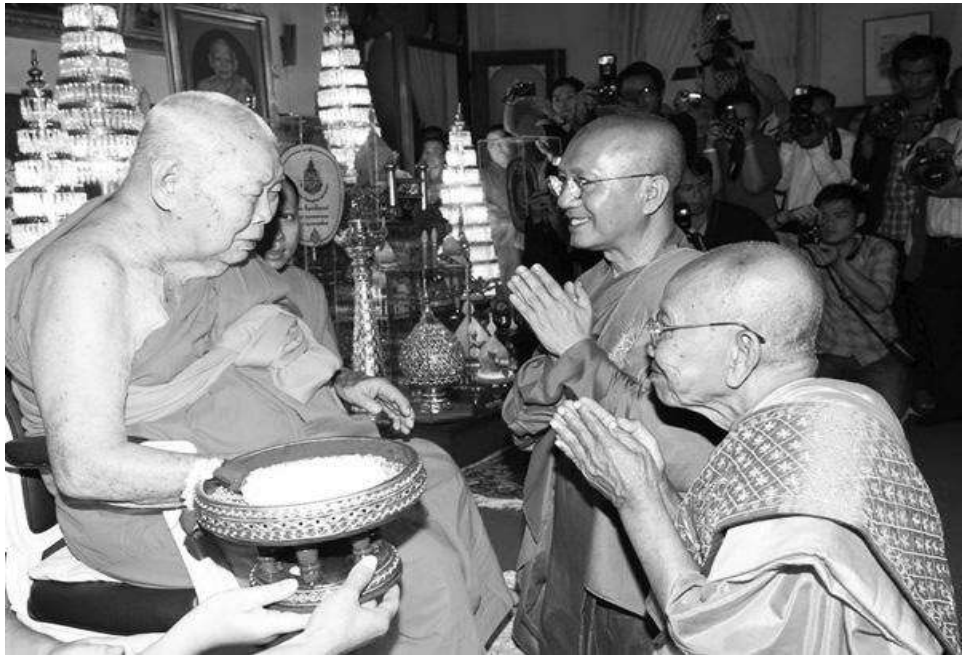
เอกสารอ้างอิง

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2514). *นิราศนครวัด*. ธนบุรี: รุ่งวัฒนา.
- ชล เอี่ยม. (1994). *องค์การจัดตั้งพระสงฆ์พุทธศาสนิกในประเทศกัมพูชา*. กัมพูชาสุริยา. 48 (4) : 31-47

(ภาษาเขมร)

- ชุมพล เลิศรัฐกาล. (2536). *กัมพูชาในการเมืองโลกบทบาทเจ้าสีหนุกับสังครามและสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: ธีญาพับลิเคชั่น.
- เดวิด พี แชนด์เลอร์. (2546) *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. แปลโดย พรณงาม เง่าธรรมสาร สดใส ขันติวรพงศ์ และวงเดือน นาราสาจ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธิติ บัวคำศรี. (2555). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นภดล ขาติประเสริฐ. (2540). *เจ้าบรมมหาราชวังกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา*. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระเจ้าทิพากรวงศ์. (2505). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (รัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 4)*. พระนคร: กรมศิลปากร.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2516). *พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: ครุสภา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระระพี ด้วงลอย. (2545). *การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ.1975-1979*. สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชีย). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระอธิการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ. (2553). *การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีธาดา สิ้นห์ประทุม, มณีย ทองอยู่, ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2553). “การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และพระพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว”, *วารสารลุ่มแม่น้ำโขง*. 6 (3) : 73-96 <http://mekongjournal.kku.ac.th/Vol06/Issue03/04.pdf>
- พระสุธี สุวณณเถโร (ยนต์). (2553). *การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ศานติ รักดีคำ, (2555). *ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกรุงกัมพูชา*, *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 18 (3): 3-19

- สุพัตรา ทองกลม. (2556). *การศึกษาวัดธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร. From : http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Supattra_Tongklom/Supattra_Tongklom_abstract.pdf
- อุเทน วงศ์สถิตย์. (2549). “*ธรรมยุติกนิกาย : ศาสนมรดกไทยในกัมพูชา*”, หนังสือรวมบทความทางวิชาการจากการประชุมทางวิชาการนานาชาติ เรื่อง: มรดกวัฒนธรรม: ไทยกับเพื่อนบ้าน”. หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ 21-23 มิถุนายน 2549.
- Chear Keab. (January-March, 2000). “*Chivapravat Sangkhep Somdhech Mongkolthepachan Oum Sum Sangha Thero-Biography of Somdhech Mongkolthepachan Oum Sum*”. Kambujasuriya, 54 (1) : 18-28. (Khmer)
- David Chandler. (2015). *Colonial Era – Cambodia Enters the Wider World: 1863 – 1953 Cambodian History Searching for the Truth*, July 2009”. NORTH-WESTERN UNIVERSITY SCHOOL OF LAW CENTER FOR INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS AND DOCUMENTATION CENTER OF CAMBODIA. Retrieved November 25, 2015. From : <http://www.cambodiatribunal.org/history/cambodian-history/>
- Ian Harris. (2001). *Buddhist Sangha Grouping in Cambodia*. In Buddhist Studies Review is the semi-annual journal of the UK Association for Buddhist Studies and is sponsored by the Institut de recherche bouddhique Linh-S’on From : <http://www.templenews.org/wp-content/uploads/2011/11/Ian-Harris-Buddhist-Sangha-Groupings-in-Cambodia-BSR-2001.pdf>
- Manich Jumsal. (1987). *History of Thailand and Cambodia From the days of Angkor to the present*, Bangkok: Chalermnit Press.
- Yang Sam. (1987). *Khmer Buddhism and Politics from 1954 to 1984*. A Research Project Publication Support by Inoochina Studies Program/Social Science Research Council Khmer Stuideis Institute.
- Yang Sam. (1990). *Buddhism in Cambodia, 1795–1954*. Thesis of Master of arts: Cornel University.

บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน

Monk's Role in the Environmental Conservation in the ASEAN Society

พระครูสิทธิธรรมารักษ์

บทคัดย่อ

บทความวิชาการมุ่งอธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน เพื่อศึกษารูปแบบบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน และนำเสนอแนวทางการประยุกต์บทบาทของพระสงฆ์กับการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน เนื่องจากปัญหาโลกร้อนขึ้น ชั้นโอโซนถูกทำลาย พืชและสัตว์หลายชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ การเพิ่มขึ้นของประชากรในอาเซียน การแพร่กระจายของมลภาวะ และฝนกรด ปัญหาต่างๆ เหล่านี้กำลังรุมเร้าโลกและภูมิภาคอาเซียน ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ดังที่ พระพุทธศาสนาสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าไม้เพราะป่าไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่คนไทยนับถือ พระสงฆ์มีบทบาทที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ และช่วยดูแลรักษาป่าไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ สามารถนำมาเป็นแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าได้

คำสำคัญ: บทบาทของพระสงฆ์, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, สังคมอาเซียน

Abstract

This paper is intent on explaining the monk's Role in environmental conservation in the ASEAN and to study the role of the clergy and the environment in the Region. Due to global warming The ozone layer is destroyed. Plants and animal species are extinct. The increase in population in the region and the spread of pollutions and acid rains which are the issues plaguing the world and the ASEAN. As Buddhism teaches people to care for the environment

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

like the forests associated with the Buddha including Thailand's revered monks. The monk's role that will encourage people to see the value as well as the importance of forests and shrub care. Beliefs about spirits and sacred related forestry can be used as guidelines for conservation of forests and wildlife.

Keywords : The Monk's Role, Environmental Conservation, ASEAN

บทนำ

ประเทศในกลุ่มอาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสนับสนุนความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ทั้งภายในภูมิภาคและโลก นอกจากเป็นแหล่งน้ำ อาหาร และพลังงานแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ยังมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของมนุษย์ ประเทศในกลุ่มอาเซียนมีระบบนิเวศวิทยาที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่น และหลากหลาย เช่น กลุ่มน้ำแม่โขง อ่าวฮาลอง และทะเลสาบโตะบา ยังมีชายฝั่งทะเลที่ทอดตัวยาว ล้อมรอบไปด้วยทะเลและอ่าว เช่น ทะเลจีนใต้ ทะเลอันดามัน และอ่าวไทย

จากที่มีการพัฒนารวมประเทศในกลุ่มภูมิภาคอาเซียนนี้เอง ทำให้เกิดปัญหาต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหลายๆ ด้าน เนื่องจากทุกประเทศในกลุ่มอาเซียนนี้ได้เกิดการพัฒนาและนำทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มาใช้ จนเกิดเป็นปัญหาการทำลายระบบนิเวศในหลายประเทศ ซึ่งในระยะหลังก็ได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมขึ้น ยกตัวอย่าง ประเทศไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย และวิถีชีวิตของคนไทยที่มีบทบาทในการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนในด้านต่างๆ ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี จนถึงการค้าในชีวิตประจำวัน โดยมีวัดเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ถ่ายทอดวิชาการ ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดซึ่งกันและกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้วิถีชีวิตของผู้คนจึงจำเป็นต้องอาศัยวัดหรือก็คือพระสงฆ์ตั้งแต่เกิดจนตาย วัดจึงเปรียบเสมือนชีวิตจิตใจ หรือจิตวิญญาณของชุมชน และในขณะเดียวกันชุมชนก็ต้องให้ความช่วยเหลือกับพระสงฆ์เช่นเดียวกัน และด้วยความเชื่อใจในพระสงฆ์ๆ เองจะต้องช่วยรักษาสีงแวดล้อมให้กับชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้กับสังคมอาเซียนไปในตัว

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในสังคมไทยวัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนและสังคม และเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม เป็นส่วนประกอบที่

จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนในแต่ละระดับ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจพระสงฆ์ก็มีฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจของชุมชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และความร่วมมือต่างๆ และนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี วัดเป็นหน่วยงานสวัสดิการใหญ่ที่สุดในชุมชน ที่ช่วยเหลือและแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี จากการที่สภาพสังคมปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสังคม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

สังคมอาเซียนกับสิ่งแวดล้อม

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการในปลายปี 2558 สร้างความตื่นตัวให้กับภาครัฐและภาคเอกชนในการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคง การเปลี่ยนแปลงนี้ ส่งผลต่อการขยายตัวของการค้า การบริการ และการลงทุนของอาเซียน แต่อาจนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากรายการธรรมชาติเพื่อการผลิตและการบริโภคมากขึ้นซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติต่ออาเซียนในระยะยาว แม้ว่าประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) หนึ่งในเสาหลักของประชาคมอาเซียนได้กำหนดให้ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) เป็นหนึ่งในคุณลักษณะสำคัญของการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน เมื่อพิจารณากฎระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายภายในประเทศสมาชิกที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า ประเทศสมาชิกอาเซียนมีระดับความครอบคลุมและความเข้มงวดของกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังนี้

บรูไน ไม่ได้กำหนดกรอบกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรง แต่ข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมจะปรากฏในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กัมพูชา กำหนดกรอบแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญและกำหนดหน้าที่ของรัฐบาลในการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมีการประกาศใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ อาทิ กฎหมายที่ดินและกฎหมายคุ้มครองพื้นที่ธรรมชาติ

สปป.ลาว ประกาศใช้กฎหมายและข้อบังคับด้านสิ่งแวดล้อม และกำหนดการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมก่อนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภท

เมียนมาร์ มีกฎหมายควบคุมโรงงาน กฎหมายด้านสุขอนามัยของสาธารณชน กฎหมายป่าไม้ การอนุรักษ์สัตว์ป่า กฎหมายเหมืองแร่ และกรอบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม

สิงคโปร์ มีรัฐบัญญัติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมสูงถึง 30 ฉบับ ซึ่งครอบคลุมการควบคุมมลภาวะทางน้ำ อากาศ การเคลื่อนย้ายขยะมีพิษ การจราจร การวางแผน และการจัดการใช้พื้นที่ การควบคุมการก่อสร้าง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและครอบคลุมถึงการสาธารณสุข

ในส่วนประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับ รวมทั้งมีการกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และน้ำทิ้งจากอาคารและโรงงานอุตสาหกรรม มาตรฐานคุณภาพอากาศ ระดับเสียง และสารพิษ กำหนดการควบคุมมลภาวะด้านต่างๆ

กลไกของกฎหมายภายในประเทศสมาชิกอาเซียนที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งหากเมื่อประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการในปลายปี 2558 ย่อมส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายทุนที่เสรีมากขึ้น นักลงทุนจำนวนมากจะมุ่งขยายการลงทุนไปยังประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่มีการกักกั้นดูแลสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดน้อยกว่า เช่น สปป.ลาว และเมียนมาร์ ย่อมส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและปริมาณมลพิษโดยรวมของภูมิภาคเพิ่มสูงขึ้น (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. 2558)

ความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

ป่า วัด และพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งวัดแรกในพุทธศาสนาคือวัดเวฬุวนาราม (มาจากคำว่า เวฬุ แปลว่า ไม้ไผ่ + วณ แปลว่า ป่า + อาราม แปลว่า สถานที่รื่นรมย์) มีพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธถวายแก่พระพุทธเจ้า นอกจากนั้นมีวัดป่าเกิดขึ้นหลายแห่ง เช่น เขตวนาราม บุพพาราม นิโครธาราม และอัมพวนาราม ซึ่งเป็นเหตุบอกให้พวกทราบบว่า ป่ากับพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกัน วัดในพุทธศาสนาล้วนมีความสัมพันธ์กับป่าหรือต้นไม้อย่างมาก วัดส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน หรือชนบทห่างไกลจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ มีความร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ซึ่งมีหลักการถืออุตงค์ที่มุ่งให้พระภิกษุสงฆ์อยู่โคนต้นไม้ เป็นวัตรในการประพฤติปฏิบัติธรรมชำระกิเลสภายในใจ

ดังนั้น พระสงฆ์กับป่าไม้จึงถือเป็นสิ่งคู่กัน ไม่สามารถแยกจากกันได้ตามคติความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย ถึงแม้จะไม่มี การกล่าวไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ในใจของประชาชนต่างก็ทราบว่าพุทธศาสนา คือศาสนาประจำชาติ มีบทบาทที่สำคัญตั้งแต่บรรพบุรุษมาแล้ว ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล และศาสนธรรม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

ปัญหาโลกร้อนขึ้น ขึ้นไอโซนถูกทำลาย พืชและสัตว์หลายชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ การเพิ่มขึ้นของประชากรในอาเซียน การแพร่กระจายของมลภาวะและฝนกรด ปัญหาต่างๆ เหล่านี้กำลังรุมเร้าโลกและภูมิภาคอาเซียน ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ยังคงดำเนินไปตามปกติ ส่วนสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน ได้แก่ ความโลภ ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาที่โลกกำลังเผชิญอยู่ได้ ที่จริงแล้ว ความอวดดีของมนุษย์จะถูกควบคุมโดยความเชื่อของศาสนาต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่บนโลกใบนี้นานมาแล้ว พระพุทธศาสนาสอนให้คนรักความสงบ และเชื่อว่าความเกลียดชังและอาวธนำไปสู่การทำลายล้างตนเองและผู้อื่น ความโลภ และความเห็นแก่ตัวนำไปสู่ความทุกข์ยาก (Thurman, R. 1992.) ยิ่งไปกว่านั้น ความเห็นแก่ตัวยังเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ดังคำกล่าวของท่านพุทธทาส ภิกขุ (พุทธทาส ภิกขุ. 2533: 14) ที่ว่า “ทุกศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว เมื่อคนตกเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว ไม่ต้องหวังว่าจะมีความสุข พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจริงใจ เมื่อนั้นเราจึงจะรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラบใดที่คนยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นได้” นั่นคือ ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด

อย่างไรก็ตาม สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน อยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ซึ่งเต็มไปด้วยความอริชชา วิกลจริต ละโมบ และความเกลียดชัง ฉะนั้น เราจะต้องพยายามหาทางแก้ไขที่จิตวิญญาณ และจิตวิทยาที่เป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ก่อนที่จะพยายามแก้ไขปัญหาด้านวัตถุด้วยการใช้เทคโนโลยีที่ล้นล้นซับซ้อน การศึกษาและศาสนาเป็นแนวทางที่จะใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ โดยการทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น รู้สึกรสผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมของตนเอง เห็นผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการกระทำของตน และทำให้คนเห็นว่าตนสามารถทำสิ่งใหม่ที่ดีและถูกต้องได้ การศึกษาจะต้องช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีและเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมของคนในสังคมอาเซียน

ในทางพุทธศาสนา กิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การมีชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ การผลิต การบริโภค และการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ควรสิ้นสุดที่ตัวมันเอง แต่ควรจะสิ้นสุดที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติ โดยวิธีต่อไปนี้ (ประเวศ อินทองปาน, 2553)

1) การกินให้น้อย ท่านสอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เพราะการทำดังกล่าว จะทำลายธรรมชาติน้อยลง ซึ่งจะช่วยลดมลภาวะลงด้วย

2) การอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย

3) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนาจิตใจ พฤติกรรม และศีลธรรมของตนเอง ดังนั้น คนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด

เมื่อมนุษย์ประจักษ์ว่าการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน มิใช่ นำประโยชน์สุขมาให้แก่มนุษย์ฝ่ายเดียวที่เคยเข้าใจกัน แต่จะนำความหายนะและความทุกข์มาสู่สังคมอาเซียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็พากันให้ความสนใจต่อปัญหานี้มากขึ้นเป็นพิเศษ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนเป็นปัญหาของประชาคมอาเซียนที่จะต้องเผชิญร่วมกัน ปัจจุบันนี้ กระบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนได้เริ่มเคลื่อนไหว เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่อย่างทุ้มเทาจริงจัง แต่ยังมีมนุษย์อยู่อีกจำนวนไม่น้อยที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก มีความเห็นผิดยังคงตั้งหน้าตั้งตาอวดโอ้อวดผลประโยชน์เพื่อตนเองโดยการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนอย่างรุนแรง ไม่มีความรู้สึกถึงพิษภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามา ไม่คิดช่วยแก้ปัญหา แต่ยังคงเพิ่มปัญหาอย่างไม่หยุดยั้ง นักอนุรักษ์ต้องต่อสู้กับปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนที่หนักหน่วงรุนแรงแล้ว ยังจะต้องเผชิญกับมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึก ซึ่งมีเครื่องมือทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง อำนาจ อิทธิพล หรือสิ่งอื่นๆ

ในสังคมอาเซียนได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า ปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทั้งมวล คงไม่มีเวลามาจับผิดกันว่าใครคือฆาตกรผู้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียน คงไม่สามารถจะมอบให้ใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งรับภาระแก้ปัญหาแต่เพียงกลุ่มเดียว เมื่อมนุษย์ทุกคนบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน และปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมอาเซียนที่เกิดขึ้นมาก็เพราะเหตุว่า มนุษย์ใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความประมาท มนุษย์ทุกคนจึงต้องมีส่วนในการร่วมกันแก้ปัญหาตามกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ อำนาจและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ (Chetchotiros, N.1996: 20)

หลังจากได้ตรัสรู้แล้วทรงใช้เวลาโปรดเวณียสัตว์ตามสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดมีวัดป่าขึ้นมากมาย อาทิ ป่าไผ่ของพระเจ้าพิมพิสารแห่งราชคฤห์ ป่าปาลิไลยก์ สวนป่ามหาวัน กรุงเวสาฬะ เขาคิชฌกูฏ และในการดับขันธปรินิพพานทรงเลือกเอาป่าสาละวัน เมืองกุสินารา เป็นสถานที่ช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ทรงมีความเมตตากรุณาอย่างยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย คำสอนที่มีต่อพระสาวกนั้น รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย ทำสมาธิ

ตามรากไม้ โคนไม้ที่ว่าง เป็นต้น คำสอนนี้ดูเหมือนเป็นการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตแบบของชาวพุทธโดยแท้ (อัง.จตุกก. 21/183/193. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง 2514)

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสังแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ (วินย.มหา. 2/425, 713/225, 361. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. 2514)

ความรักธรรมชาติของพระภิกษุในเบื้องต้นอาจเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นในการแสวงหาสถานที่เงียบสงบเพื่อการบำเพ็ญสมาธิ แต่ความชื่นชมในธรรมชาติและประโยชน์ของธรรมชาติก็มีใช้สิ่งที่พึงมองข้ามไป ตาลบุตร พระภิกษุผู้อาศัยในเขาในถ้ำ กล่าวไว้ว่า Norman (Norman, K.R. 1969: 60)

“ท่านผู้ไปสู่เรือนคือถ้ำที่เงื่อมภูเขาอันสวยงามตามธรรมชาติ เป็นที่อาศัยอยู่แห่งสัตว์ป่า คือ หมู และกวาง และในป่าที่ฝนตกใหม่ๆ จักได้ความรื่นรมย์ใจ ณ ที่นั้น ผึ้งนกยูงมีขนที่คอเขียว มีหงอนและปีกงาม ลำแพนหางมีแวววิจิตรนัก สงสำเนียงก้องกังวานไพเราะจับใจ อีกทั้งท่านผู้บำเพ็ญสมาธิในป่าให้รำเริงได้เมื่อฝนตกแล้ว หยั่งอกลยาวประมาณ 4 นิ้ว ท้องฟ้างามแจ่มใส ไม่มีเมฆปกคลุม เมื่อท่านทำตนให้เสมอด้วยไม้แล้วนอนอยู่เหนือหญ้าระหว่างภูเขานั้น จะรู้สึกอ่อนนุ่มดังสำลี”

พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง มีนามว่า สังกิจจะ เป็นผู้นิยมร่าเริงป่าเช่นกัน และได้กล่าวชมธรรมชาติไว้ว่า “แองคิลาซึ่งมีน้ำใส ประกอบด้วยหมู่ชะนีและค่าง คารดาชไปด้วยสาหร่าย ย่อมยังอาตมาให้อยินดี การที่อาตมาอยู่ในเสนาสนะป่า คือชอบเขาและถ้ำอันเป็นที่สงัด เป็นที่ส่องแสงอาทิตย์แห่งมวลมฤค ย่อมทำให้อาตมาเย็นดี อาตมาไม่เคยรู้สึกถึงความดำริอันไม่ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลยว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงถูกเบียดเบียน จงถูกฆ่า จงได้รับทุกข์ อาตมาได้ทำความคุ้นเคยกับพระศาสนาแล้ว”

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังที่พระราชมุนีกล่าวไว้ว่า “ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า ดังข้อความข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่าง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามร่าเริงตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญาและศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่ของการผลิตมากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้ย่อมจะบอกได้ดีว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ”

พระพุทธเจ้า กับ การอนุรักษ์ธรรมชาติ

จากหลักฐานในพระไตรปิฎก สามารถค้นคว้าได้หลายจุดหลายตอน ถึงความเป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติของพระบรมศาสดา โดยมีมาในข้อศีลบ้าง ในข้อวินัยบ้างหรือในพระสูตรต่างๆ ที่ทรงแสดงไว้บ้าง ซึ่งอาจมีมาจากสาเหตุโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม จะขอนำมาเสนอเท่าที่พอค้นคว้าได้ ดังต่อไปนี้

1) อนุรักษ์สัตว์

ศีลข้อที่หนึ่ง ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางโทษภัย วางของมีคม แล้วมีความละอายต่อการทำบาป มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ (พระไตรปิฎก เล่มที่ 20 “อุโปสถสูตร”) นับตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลนานมา พระพุทธองค์ทรงวางนโยบายอนุรักษ์ชีวิตสัตว์โลกเอาไว้แล้ว โดยการกำหนดปฏิบัติที่เรียกว่า “ศีล” ให้แก่ชาวโลก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หากผู้คนพยายามรักษาศีลข้อที่หนึ่งนี้เพิ่มมากขึ้น ปัญหาการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าต่างๆ จะลดลง ในป่าจะมีสัตว์อาศัยอยู่ และสัตว์ทั้งหลายก็จะมีป่าให้อยู่ สัตว์กับป่าไม่ใช่อุปสรรคซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ไปทำสัตว์ป่าให้กลายเป็นสัตว์บ้าน นำมาบังคับใส่กรงขังไว้ แล้วทำลายป่าราบเรียบ สร้างเป็นตึกสูง เป็นห้องแถว

2) อนุรักษ์ดิน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ (ผู้สูญเปล่า) ทั้งหลาย โฉนพวกเธอ (ภิกษุ) จึงได้ขุดดินเองบ้าง ให้คนอื่นขุดดินบ้างเล่า เพราะคนทั้งหลายสำคัญในดินว่า มีสิ่งมีชีวิต จึงยอมเบียดเบียนอินทรีย์(สิ่งมีชีวิต) การกระทำของพวกเธอ นั้น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นไปเพื่อความเป็นอย่างอื่นของชนบางพวกที่เลื่อมใสแล้ว

ฉะนั้น นักเพาะปลูกที่เป็น “นักปฏิบัติธรรมของพุทธ” จึงสมควรใช้ “การเพาะปลูกแบบธรรมชาติ” เพราะมีแต่วิธีนี้วิธีเดียวเท่านั้น ที่จะไม่ต้องเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ เนื่องจากวิธีการเพาะปลูกแบบธรรมชาตินั้น ไม่ต้องขุดดิน ไม่ต้องไถพรวนดิน แต่จะปล่อยให้ดินพัฒนาตัวของมันเอง คือปล่อยให้สิ่งมีชีวิตในดิน เช่น จุลชีพในดิน ไส้เดือน ตัวตุ่น ฯลฯ ทำหน้าที่แทนคันไถและวัวเทียม ในการจัดระบบดิน และสร้างดินให้อุดมสมบูรณ์ขึ้นมา

ดินจะมีชีวิตตามธรรมชาติของมันเอง และธรรมชาติจะสร้างดินให้มีชีวิตเอง วงจรชีวิตของธรรมชาติย่อมสมดุลกันเอง หากมนุษย์ไม่เข้าไปแทรกแซงทำลาย ดังเช่นป่าเขาลำเนาไพร ไม่ต้องการปุ๋ยเคมีใดๆ จากมนุษย์เลย แต่ต้นไม้ก็พากันเติบโตสูงใหญ่ อย่างหนาแน่นรกรทึบได้ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 2 “มุลสาวทวรรค สิกขาบทที่ 10”)

3) อนุรักษ์น้ำ

ภิกษุพึงทำการศึกษาวา เราจะไม่ถ่ายอุจจาระ ไม่ถ่ายปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ (พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 “ปาทุการวรรค สิกขาบทที่ 15 พระปฐมบัญญัติ”). พระพุทธองค์ทรงแสดงเจตนารมณ์ให้ช่วยกันรักษาความสะอาดแก่แม่น้ำลำคลอง-บึง-หนอง-บ่อ ฯลฯ ไม่ให้ถ่ายเทของเน่าเสียลงน้ำ น้ำจึงจะไม่กลายเป็นมลพิษ ไม่เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคสู่ประชาชน ตลอดจนไม่ก่ออันตรายสู่สัตว์น้ำ และสัตว์บกทั้งหลายด้วยแล้ว เจ้าพระยาที่กำลังจะเน่า อีกทั้งแม่น้ำสายอื่นๆ จะได้คืนกลับสู่ความสะอาดสวยใสดังเดิม หากชาวบ้านช่วยกันไม่ทิ้งขยะของเสียลงน้ำ

4) อนุรักษ์พืช

ภิกษุพึงทำการศึกษาวา เราไม่ป่วยไข้จะไม่ถ่ายอุจจาระ ไม่ถ่ายปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของสดเขียว (พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 “ปาทุการวรรค สิกขาบทที่ 14”) ทรงบัญญัติห้ามถ่ายสิ่งสกปรก หรือไม่ให้ถมสิ่งของปฏิกูล รดบนใบไม้ใบหญ้าที่สดเขียว เพราะตามธรรมชาติของพืชแล้ว พืชต้องการปุ๋ยจากแผ่นดิน ใบต้องการแสงแดดจากดวงอาทิตย์ จึงไม่มีความต้องการใดๆ เลย ที่จะรับปุ๋ยสดโดยตรงของมนุษย์รดที่ตัวพืช ฉะนั้นทางที่ดีควรขับถ่ายลงดินเป็นดีที่สุด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ยากำจัดศัตรูพืช” หรือ “ยาฆ่าแมลง” หรือ “ปุ๋ยสารเคมี” ซึ่งพืชไม่ต้องการสารเคมีมาเป็นปุ๋ยเสริมเลย มิหนำซ้ำสารเคมีนั้นเองจะทำร้ายสัตว์ในดินให้ตายแล้ว ดินก็ต้องถึงแก่ความตายไปด้วย “ดินตาย” ย่อมปลูกพืชไม่ได้ผล เพราะพืชอาศัยเพียง “ดินที่มีชีวิต” เท่านั้นเป็นอาหารในการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ตัวเอง ถ้าดินตายเสียแล้ว จะให้ชีวิตแก่พืชได้อย่างไร

วินัยข้อนี้ชี้ชัดเรื่องของการอนุรักษ์ต้นไม้ โดยไม่ให้ภิกษุตัดต้นไม้เอง และไม่บอกคนอื่นตัดต้นไม้ให้ เพื่อรักษาชีวิตของป่าไม้เอาไว้ แล้วป่าช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาล ช่วยป้องกันภัยจากน้ำท่วมไหลป่าได้

มาถึงทุกวันนี้ ต้นไม้ขาดแคลนมหาศาล ไม่มีจำนวนเพียงพอพอกอากาศพิษในเมืองที่พิษออกจากท่อไอเสียรถ หรือปล่อยพิษออกจากปล่องโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น “ปอดธรรมชาติของโลก” ได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง เพราะต้นไม้ถูกมนุษย์ตัดโค่นทำลาย เมืองไทยเคยมีป่าเขตร้อน ปกคลุมพื้นที่อยู่ 80% แต่ทุกวันนี้เหลือไม่ถึง 20% ซึ่งส่วนใหญ่ถูกทำลายลง เพราะการพัฒนา เศรษฐกิจ-สังคม เลียนแบบประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วทางเทคโนโลยีทั้งหลาย

5) อนุรักษ์ทรัพยากร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวธรรมของภิกษุ ซึ่งเป็นผู้สันโดษ (มักน้อย) ด้วยปัจจัย

(ของจำเป็นในการยังชีพ) ที่น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ว่าเป็นองค์แห่งความเป็นสมณะ คือ

1. สันโดษด้วยจีวร ผ้าบังสุกุล(ผ้าทิ้งแล้ว) ที่น้อยหาได้ง่ายและไม่มีโทษ
2. สันโดษด้วยโภชนา คำข้าวที่น้อยหาได้ด้วยปลีแข้ง หาได้ง่ายและไม่มีโทษ
3. สันโดษด้วยเสนาสนะ โคนไม้ที่น้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ
4. สันโดษด้วยเภสัช(ยา) มูตร(ปัสสาวะ) เน่าที่น้อยหาได้ง่าย และไม่มีโทษ

(พระไตรปิฎก เล่มที่ 25 “จัดตารสูตร”)

พระองค์ทรงสอนให้ทำตนเป็นผู้มีกน้อย ใช้สอยของกินของใช้อย่างประหยัด เท่าที่มีความจำเป็นแก่ชีวิตเท่านั้น ซึ่งที่สำคัญ ก็คือ ปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค ทรงห้ามชาวพุทธผู้ถือศีล 8 อย่างเด็ดขาด ว่าไม่ควรใช้ทรัพยากรอย่างเกินเลยความจำเป็น โดยเอามาใช้กันอย่างไม่คุ้มค่า ต่อสิ่งที่ต้องสูญเสียไป เช่น ฆ่าสัตว์ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องประดับบ้าน ใช้ตกแต่งกายเท่านั้น หรือเด็ดดอกไม้-ตัดต้นไม้ นำไปใช้เสริมสวย ใช้เป็นของกำนัลแก่นั้น หรือเอาทรัพยากรธรรมชาติมาผลิตเป็นของหอม เป็นเครื่องสำอาง เพียงเพื่อบำเรอ ความหรรษาฟุ้งเฟ้อเท่านั้น

ความสำคัญของพระวินัยต่อสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาได้พบว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมาโดยตลอดเห็นได้จากพระองค์ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ สถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า สถานที่พำนักของพระพุทธเจ้าและพระสาวก คือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้าชอกเขา ป่าช้า ลอมฟาง และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีกหลายข้อ เช่น จตุรงค์ที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร เป็นต้น ป่าสวนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับพระสาวก ก็มีคำว่าป่า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ป่าอันธวัน เมืองสาวัตถี ป่าสังคาสลวัน หมู่บ้านนาทิกะ ป่ามทวัน กรุงกบิลพัสดุ์ เขตวันเมืองสาวัตถี ป่ารักขิตวัน เมืองโกสัมพี นอกจากนี้แล้วยังประทับอยู่ถ้ำ เช่น ถ้ำอินทสาละ ถ้ำสัตตบรรณคูหา คิชฌกูฏ ถ้ำสุกขาตา เป็นต้น

เมื่อการดำเนินชีวิตมีการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างแยกจากกันไม่ได้ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้กฎของธรรมชาติอันสูงสุด พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางหลักพระธรรมวินัยให้พระสาวกศึกษาและปฏิบัติตาม โดยใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนา จนทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของสังคม การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของพระสาวกแล้ว ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมอีกด้วย ดังที่ ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวไว้ใน

งานวิจัย เรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ” ตอนหนึ่งว่า (ภัทรพร สิริกาญจน, 2538: 97)

ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพราะศีลและวินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภยโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

การที่พระสงฆ์จะใช้ชีวิตอยู่ในป่าได้นั้น พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัย โดยเริ่มตั้งแต่อุปสมบทใหม่ๆ ภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องอยู่กับพระอุปัชฌาย์เป็นเวลา 5 ปี จากนั้นจึงจะสามารถไปอยู่ป่าตามลำพังได้ ในขณะที่อยู่กับพระอุปัชฌาย์ ภิกษุต้องศึกษาพระวินัยให้เข้าใจ และสามารถนำไปสอนคนอื่นได้ อารามหรือวัดที่ภิกษุอยู่ประจำ หรืออยู่จำพรรษาจะต้องทำให้ถูกต้องตามพระวินัย เช่น อยู่ห่างจากเขตชุมชน กฎสำหรับพักอาศัยก็ต้องให้คณะสงฆ์กำหนดให้เพื่อป้องกันไม่ให้สร้างใหญ่โตเกินความจำเป็น เพราะการสร้างกฎใหญ่เกินไปอาจทำให้เกิดอันตราย ดังในสิกขาบทที่ 9 แห่งภุมมกวรรค พระฉนณะ (สหชาติผู้เกิดพร้อมกับพระพุทธเจ้า ภายหลังออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า) ให้สร้างกฎใหญ่เกินไป กฎได้ฟังลงมาจนเกิดความเสียหายเกี่ยวกับปัจจัย 4 พระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เช่น การใช้จีวร (ผ้านุ่งห่ม) ให้มีขนาดพอดี และการใช้น้ำย่อมต้องใช้วัดจากธรรมชาติมาทำการย่อม มีแก่นไม้ขนุน เป็นต้น บาตรสำหรับใช้เลี้ยงชีพต้องทำให้ถูกต้องตามพระวินัยเหมือนกัน คือ ได้ขนาดพอบรรจุข้าวฉันอิ่ม และยังเน้นเรื่องการเก็บรักษาไม่ให้แตกง่าย พร้อมกับให้รักษาความสะอาด ส่วนเรื่องเกี่ยวกับเสนาสนะและยารักษาโรค ก็มีพระวินัยกำหนดการสร้างการใช้ไว้ครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้เป็นผู้เลี้ยงง่าย ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

ป่าไม้ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ ในพระพุทธศาสนา มีบทบัญญัติทางพระวินัยที่ห้ามมิให้พระภิกษุกระทำการอะไรเป็นการทำลายสภาพของป่า และต้นไม้อื่น เช่น พระภิกษุรูปใดตัดทำลายต้นไม้อื่น ถ้าเป็นต้นไม้อื่นเจ้าของหวงแหน ท่านปรับอาบัติในฐานะอนินนาทานคือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ถ้าเป็นการตัดกิ่งต้นไม้อื่นของตนหรือของวัด ท่านปรับอาบัติในข้อที่เป็นการพรากรุกฏิกาม คือ หักรานกิ่ง ใบ ดอกของต้นไม้อื่น แม้แต่การทำลายต้นไม้อื่นที่เป็นเมล็ดที่ปลูกได้ แ่ง กิ่งของต้นไม้อื่น ปรับอาบัติทั้งสิ้น และเพื่อเป็นการอนุรักษ์สภาพของป่า และต้นไม้อื่นได้มีบทบัญญัติทางพระวินัย ห้ามพระภิกษุถ่ายปัสสาวะอุจจาระ บ้วนน้ำลายลงน้ำ ในของสดเขียวทั้งเล็กและใหญ่ รวมถึงการทิ้งสิ่งสกปรกลงในน้ำ ในของสดของเขียวทั้งหลายอันเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

ความเชื่อในเรื่องที่มีเทพารักษ์ สิงสถิตอยู่ในป่า ต้นไม้ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่า ต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้น พระวินัยยังกำหนดให้พระภิกษุที่สร้างกุฏิอยู่ตามป่า ไม่ให้ทำลายต้นไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต และแม้แต่ได้รับอนุญาตก็ตัดทำลายเองไม่ได้ และยังคงระมัดระวังไม่ให้กุฏิพังลงมาทับต้นไม้ในป่า ดังนั้น วันในพระพุทธศาสนา จึงเรียกว่า อาราม แปลว่าสถานที่ทำใจให้รื่นรมย์ โดยเน้นไปที่สวนไม้ดอกไม้ผล ไม้ที่ให้ร่มเงา วัดหลักในพระพุทธศาสนาจึงมีคาลงท้ายว่า วัน ที่แปลว่าป่า เช่น เวฬุวัน เขตวันชีวภัมวัน และแม้แต่นิโครธาราม ก็เป็นป่าที่มีต้นไทรขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

ความสำคัญของพระวินัยต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้ว สามารถแบ่งเป็นประเด็นได้ ดังนี้ (ประพันธ์ ศุภษร, 2552)

1) พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบสำหรับฝึกกายและวาจา

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัดย่อมเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดำเนินชีวิตไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิตใครๆ หากมุ่งดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นที่ตั้ง พระวินัยย่อมฝึกคนที่มีจิตแข็งกระด้างให้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา เช่น พระอุทายีในสมัยที่ยังไม่ได้บวชเคยเป็นนักยิงธนูและไม่ชอบอภิกา ครั้นมาบวชในพระพุทธศาสนาได้ฆ่าอภิกาตายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ จะเห็นได้ว่า พระวินัยได้ช่วยการาบบุคคลที่มีจิตใจโหดร้ายให้เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาได้ และเป็นการช่วยอนุรักษ์สัตว์ไม่ให้ถูกเบียดเบียน หรือถูกฆ่า

2) พระวินัยในฐานะเป็นระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุสามเณร และเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี การที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมาย เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมีอยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกมัน เป็นที่หลบภัยเป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยังมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น

ต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของคนและสัตว์ พระอรหันต์ก็ต้องอาศัยผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้ และต้นไม้ มีให้เห็นในชาดกมากมาย ดังนั้น พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่คนและสัตว์

3) พระวินัยในฐานะเป็นกฎระเบียบเพื่อให้นุชนปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย

แต่ละข้อ จะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรม (หมายถึงความถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย) ให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 แห่งโภชนวรรค ห้ามไม่ให้ภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล (หมายเอาเวลาตั้งแต่เที่ยงไปจนถึงรุ่งอรุณวันใหม่) สิกขาบทนี้ทรงมุ่งให้ภิกษุเป็นผู้เรียบง่าย ไม่ทำความลำบากให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้แล้วก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุฉันอาหารที่ค้างคืน เพราะอาหารนั้นอาจเสีย เมื่อภิกษุฉันเข้าไปก็อาจเป็นอันตรายแก่ชีวิต อีกอย่างถ้าภิกษุฉันมากเกินไปก็เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม

สิกขาบทว่าด้วยการอนุรักษทรัพย์การธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) คุณค่าและประโยชน์ของพระวินัย

พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติสำหรับฝึกกายและวาจาของตน อันจะเป็นพื้นฐานในการบรรลุคุณธรรมชั้นสูงสุดต่อไป และเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (วิมहा. (บาลี) 1/39/26)

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติ เพื่อการอนุรักษธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ความว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏพร้อมกับหมู่ภิกษุสงฆ์ ทอดพระเนตรเห็นภูก็อันงดงามที่พระธนิยะกุมภการบุตร ก่อสร้างขึ้นเพื่ออยู่จำพรรษาสำหรับตน พระองค์ตรัสถามว่า “นั่นอะไร น่าดูน่าชม สีเหมือนแมลงค่อมทอง” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของโมฆบุรุษนั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนโมฆบุรุษจึงขยำโคลนก่อภูฏินดินล้วนเล่า โมฆบุรุษนั้นชื่อว่าไม่มีความเอ็นดู ความอนุเคราะห์ ความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พวกเธอจงไปทำลายภูฏินนั้นเสีย อย่าให้เพื่อนพรหมจารีในภายหลังเบียดเบียนหมู่สัตว์เลย ภิกษุไม่พึงทำภูฏินดินล้วน ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ” (วิมहा. (บาลี) 1/85/56) จะเห็นได้ว่าพระวินัยข้อนี้มีความมุ่งหมายที่จะอนุรักษดิน และป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์ นอกจากนี้แล้วยังช่วยป้องกันมลพิษทางอากาศด้วย เพราะการทำภูฏินจะต้องทำการเผาดินให้แข็งตัว ดินนั้นจึงจะคงทน ไม่แตกง่าย นับว่าพระพุทธเจ้าทรงมองเห็นการณ์ไกลจริงๆ

2) การประยุกต์พระวินัยเพื่ออนุรักษทรัพย์การธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น นอกจากจะช่วยอนุรักษธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย ภูมิประเทศ และสังคม แต่ละท้องถิ่นได้ โดยอาศัยหลักมหาปเทศ 4 (ข้ออ้างใหญ่ หรือหลักสำหรับปรับปรุงประยุกต์

ใช้พระวินัย) 4 ประการ คือ

- ก) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ข) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร
- ค) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ง) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

(วิ.ม. (บาลี) 5/305/90)

หลักมหาปเทศนี้พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตไว้ที่เมืองสาวัตถี เพราะว่าภิกษุชาวเมืองสาวัตถีไม่กล้าฉันผลไม้ โดยสงสัยว่าพระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตหรือไม่ เมื่อพระพุทธร่องค์ทรงทราบจึงให้หลักมหาปเทศนี้ไว้ (ที.ม.(บาลี) 10/216/135)

พระสงฆ์กับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้ของประเทศไทยและในสังคมอาเซียนถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยม บางครั้งก็เกิดจากกระทำของเจ้าบ้านเมือง ทั้งโดยวิธีที่ผิดกฎหมาย และการอาศัยช่องว่างของกฎหมาย เจ้าหน้าที่บางคนพยายามดูแลรักษาป่าอย่างเคร่งครัด กลับต้องแพ้ยัยต่างๆ อันเกิดจากนายทุนอิทธิพล (มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพืชพันธุ์แห่งประเทศไทยฯ, 2536) อย่างไรก็ตามยังคงมีป่าไม้บางส่วนเหลืออยู่ได้ด้วยการดูแลรักษาของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และดวงวิญญาณที่อาศัยอยู่ในป่านั้นๆ

สุวิทย์ อิศราศวัต และคนอื่นๆ (2535) รายงานว่ามีปัจจัยสามอย่างที่เกี่ยวกับพระสงฆ์และความเชื่อของชาวบ้านที่ช่วยให้รักษาป่าไม้บางส่วนไว้ได้ปัจจัยเหล่านั้นคือ

พระเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลรักษาป่าไม้

ความร่วมมือขององค์กรเอกชนและเจ้าอาวาสของวัดร่วมมือกันรักษาป่าไม้

ความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ

ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะโกรธและสาปแช่ง ถ้าพวกเขาเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ในป่า ตอนปู่ตา ตามความเชื่อชาวบ้านจะสร้างศาลเล็กๆ ไว้ในป่าแห่งนี้ เพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องรักษา และบันดาลให้เกิดสิ่งดีๆ กับพวกเขา ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าประเภทนี้ในรูปอาหารจำพวก เห็ด พืชผัก และผลไม้ มาหลายชั่วอายุคนแล้วชาวบ้านจะสร้าง กฎ ระเบียบในการดูแลรักษาป่าขึ้นเอง (วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และคนอื่นๆ, (ม.ป.ป.)) เนื่องจากรู้ว่าชาวบ้านมีความเชื่อดังกล่าวข้างต้น องค์กรเอกชนและพระสงฆ์ จึงนำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการดูแลรักษาป่าไม้ เช่น การประยุกต์มา

ใช้ในเรื่อง “การบวชต้นไม้” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540) ทำให้เกิดโครงการบวชต้นไม้เพื่อรักษาต้นไม้ขนาดใหญ่ไว้เป็นแม่ไม้ในป่าต้นน้ำลำธาร โครงการดังกล่าวกำลังแพร่หลายไปในหลายภาคของประเทศ ช่วยให้เราสามารถรักษาป่าไม้ของชาติไว้ได้ส่วนหนึ่ง

ธรรมะ ช่วยสร้างการพัฒนาแบบยั่งยืนให้กับประเทศไทยได้ ธรรมะจะช่วยชี้นำวิถีชีวิตของเกษตรกร ธรรมะจะช่วยให้เขารู้จักใช้ รู้จักจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาจิตวิญญาณ และส่งเสริมความสำนึกรับผิดชอบที่มีต่อชนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น เขาจะเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของสังคม เกิดการรวมกลุ่ม และเกิดความเมตตาต่อผู้อื่น พวกเขาจะรักชุมชนและไม่เคลื่อนย้ายไปหางานทำในเมืองใหญ่ (ยุกติ สาริกภูติ, 2540)

ในทางพุทธศาสนา “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” ถ้ามีการฝึกจิตให้ดีจะมองเห็นความจริงและเกิดปัญญา ปัญหาสิ่งแวดลอมจะแก้ได้โดย การปฏิบัติ ศีลห้า มรรคแปด และการแสดงความรักความเมตตา ตลอดจนทำดีกับทุกสิ่งทุกอย่าง การนึกถึงผู้อื่นเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของมนุษย์ ถ้าคนสามารถแผ่ความรักของตนให้กับคนอื่นได้มากกว่าการไฝ่หามันมาเพื่อตนเองและครอบครัว เขาจะกลายเป็นคนที่ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความเมตตาและความไม่เห็นแก่ตัว เป็นสมบัติที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกับในสังคมอย่างสงบสุข (Payutto, P.A. 1994)

สรุป

โดยสรุปพระพุทธศาสนาสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าไม้เพราะป่าไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่คนไทยนับถือ พระสงฆ์มีบทบาทที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ และช่วยดูแลรักษาป่าไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้สามารถนำมาเป็นแนวทางอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าได้

เอกสารอ้างอิง

บทความพิเศษ. *กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ*. อาเซียนกับความพร้อมด้านสิ่งแวดล้อม 24 มิถุนายน 2015.

ประเวศ อินทองปาน. (2553). *พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ.

- พุทธทาส ภิกขุ. (2533). *พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2529). *พุทธธรรม* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *พุทธธรรม*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 20 “อุโปสถสูตร”.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2540). “การบวชป่าชุมชน”. [รายการโทรทัศน์ ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ อสมท ช่อง 9]. 6 เมษายน.
- มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพืชพันธุ์แห่งประเทศไทย. (2536). *พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ยุกติ สาริกภูติ. (2540). *สัมภาษณ์พิเศษ. พิเศษ. ไทยรัฐ*. หนังสือพิมพ์ วันที่ 24 เมษายน.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และคนอื่นๆ. (ม.ป.ป.). *โครงการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรชุมชน: กรณีศึกษา 1 ศาลปู่ตาของบ้านหว่าน ตำบลหว่านคำ อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ*. ขอนแก่น: โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วินย. มหา. 2/425, 713/225, 361. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. 2514.
- สุวิทย์ อิศราศวัต และคนอื่นๆ. (2535). *รายงานการวิจัยป่าชุมชนอีสาน*. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.).
- Chetchotiros, N. (1996). ‘Abbot teaches peace and conservation in a materialist era’, Bangkok Post Newspaper, 26 March.
- Norman, K.R. (Tr.) (1969). *Theragatha*. London: Pali Text Society.
- Payutto, P.A. (1994). *Buddhist economic: Middle way for the market place*, Buddhaddhamma Foundation, Bangkok.
- Thurman, R. (1992). ‘Buddhist views on the environmental crisis’, in F. B. *Miracle*, (ed.).

พุทธศิลป์: ถิ่นไทย
ศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา
Buddhist Art: Thai region, Her Art for Buddhism

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ*

บทคัดย่อ

พุทธศิลป์คือรูปเปรียบหรือรูปแทนพระพุทธรูป เป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงาม เพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมเผยแพร่ เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ต้งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านาน ดังนั้นในประเทศไทยจึงมีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยเริ่มมีให้เห็นเป็นหลักฐานที่ยังหลงเหลืออยู่ก็อยู่ในสมัยสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยาทำให้เราได้เห็นร่องรอยความงดงาม ความศรัทธา ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของไทยได้เป็นอย่างดี แต่แม้ว่าพุทธศิลป์จะทำหน้าที่สื่อสารศรัทธา เจตนา และแนวความคิดของผู้สร้างอย่างดียิ่ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเริ่มจะมีพุทธพาณิชย์เข้ามาเจือปนแล้ว

คำสำคัญ: พุทธศิลป์, ถิ่นไทย, ศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา

Abstract

Buddhist art is Buddha image or representative which is created for Buddhism. This has been created by humans for beauty, for inherent pleasure, based on the Dhamma in material style and for the Buddha's commemoration. It promotes the dissemination, persuasion of Buddhist mind for better confidence, good conduct in accordance with Buddhism. Thailand has been of long history along with Buddhism for long. Thus, Thailand is famous for its Buddhist art which has appeared since the Sukhothai period, Ayutthaya period as trace

*ผู้อำนวยการฝ่ายผลิตภัณฑ์สินค้าที่อยู่ออาศัย ธนาคารกรุงไทยจำกัด (มหาชน).

of beauty, confidence, faith and Thai history. Although the Buddhist art works as the creator's medium of faith, intention and concept, it is inevitable that it starts out to be Buddhist commerce too.

Keywords: Buddhist Art, Thai region, Art for Buddhism

บทนำ

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะ เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนา โดยตรงทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงาม เพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมเผยแพร่ เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดั่งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งที่คุณสร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิด โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลัทธิมหาญาณ หรือเถรวาท ดังจะเห็นว่างานศิลปะที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของงานที่คุณสร้างมักจะสื่อหลักธรรมสอนอยู่ด้วย และสร้างในวัดเพื่อพุทธบูชาเพื่อการปลุกศรัทธา เตือนใจ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง

วัด ชุมชน และพุทธศิลป์ เป็นสิ่งที่เอื้อผูกพันดูแลซึ่งกันและกันมาโดยตลอด แต่ในปัจจุบัน กลับเห็นค่านิยมการสร้างพุทธศิลป์ที่ผิดแปลกออกจากในอดีต อาทิ การสร้างพระพุทธรูปนวโกฏิ (<http://www.tumsrivichai.com>) เป็นรูปเคารพแทนมหาเศรษฐีในสมัยพุทธกาลจำนวน 9 ท่าน ซึ่งท่านเหล่านี้มีความมั่งคั่งในโกศทรัพย์ มาสร้างเป็นพระพุทธรูป 9 หน้า เพื่อสื่อความหมายถึงความก้าวหน้า ชาวพุทธที่ไม่รู้ความนัยจึงกราบไหว้เศรษฐีเหล่านั้นด้วยคิดว่าเป็นพระพุทธรูปปางหนึ่ง และอีกกรณีหนึ่งคือการบูชารูปปั้นชุก หากใครได้กราบไหว้ชุกจะให้ผลสำเร็จทางด้านการค้าขาย โดยเฉพาะในเรื่องการขอ ไม่ว่าใครจะ

ขออะไรก็ได้รับสมความปรารถนาทุกสิ่ง รศ.ดร.สุภาพรณ ฌ บางช่วงได้กล่าวว่า เรื่องชุกที่เป็นตัวละครปรากฏอยู่ในพระเวสสันดรชาดก อธิบายว่า การบูชาชุกเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง เพราะพระพุทธเจ้าสอนว่าให้บูชาบุคคลที่ควรบูชา สำหรับชุกเป็นคนที่ไม่ควรบูชา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกระบุไว้ชัดว่าชุกเป็นบุรุษโทษ ไม่มีความดีสักข้อเลย ไม่ควรที่จะหิบบยกมาเชิดชูบูชา (<http://www.kapook.com/view/51464>) และแม้แค่การสร้างพระพุทธรูปปางพิสดาร พระพุทธรูปนั่งชันเข่าห้อยขา แขนข้างหนึ่งวางบนหัวเข่าที่ชันที่ชาวบ้านเรียกว่า ปางเอาที่สบายใจก็แล้วกัน แต่เจ้าอาวาสปฏิเสธว่าไม่ใช่รูปปั้นพระพุทธรูป แต่เป็นรูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม แต่ก็ยอมรับรูปปั้นดังกล่าว ทำให้คนสนใจมาเข้าวัดทำบุญมากขึ้น (<http://www.manager.co.th>) หรือการสร้างพระพุทธรูปปางหน้าตาปากบวม ที่สำนักพระพุทธศาสนายังต้องออกมาติงว่าไม่เหมาะสม คำถามจึงมีว่า ศิลปะเหล่านี้จัดเป็นพุทธศิลป์แปลกปลอมหรือไม่เป็นศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา และรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงหรือไม่? หรือเป็นเพียงรูปปั้นที่สร้างขึ้นมาเพื่อการค้า จูงใจเพื่อการท่องเที่ยว ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมเสื่อมไปกับกาลเวลาหรืออย่างไร?

จุดกำเนิดของงานพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา

จุดกำเนิดของงานพุทธศิลป์ เชื่อว่ามีจุดกำเนิดมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล อย่างน้อยก็การสร้างสถูป ที่น่าจะมีการก่อสร้างมาแล้ว อาทิ

ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวว่า พระอานนทเถระได้ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า จะให้จัดการพระสรีระการของพระองค์อย่างไร พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าให้จัดการดั่งเช่นพระศพของพระมหากัณฐกพรตติ โดยทั่วไป คือให้ประชุมเพลิงและบรรจุ (เถาธูลี) พระอังคารไว้ในพระสถูป ที่ตั้ง ณ ทางแพร่ง หรือทางหลักของการสัญจรไปมา (ที.ม. (ไทย) 10/152-162/126-136.)

ส่วนในพาหิยสูตร ได้กล่าวว่า ท่านพาหิยะ ทารุจิริยะกุลบุตร ได้ถูกแม่โคลูกอ่อนขวิดเสียชีวิต พระพุทธเจ้ากลับจากเสด็จบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ได้ตรัสให้ภิกษุทั้งหลายช่วยกันจับสรีระของท่านยกขึ้นวางบนเตียง แล้วนำไปเผา แล้วให้ทำสถูปไว้ (ขุ.อุ. (ไทย) 25/10/183-187)

จุดกำเนิดของพุทธศิลป์ น่าจะสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีวิวัฒนาการของงานพุทธศิลป์ขับเคลื่อนแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว มีทั้งความงดงาม มีสุนทรีย์ สื่อความหมาย ช่วยถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสื่อธรรมะที่สำคัญที่ใช้สอนจริยธรรมให้กับผู้คนได้ดี พุทธศิลป์มีส่วนสำคัญในการช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาได้จนถึงในปัจจุบัน

พุทธศิลป์: ในน่านความหมาย

รศ.สงวน รอดบุญ (2529: 190) ได้ให้ทัศนคติเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า...พุทธศิลป์ (Buddhist Art) หมายถึงศิลปกรรม ซึ่งสร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ทั้งใน ลัทธิหินยาน (เถรวาท) และลัทธิมหายาน (อาจารย์ วาท)

พุทธ ความหมายคือ ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ร้อยสัจสี้อย่างถ่องแท้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2553: 268.) ศิลปะ ความหมายคือ ฝีมือ ความฉลาดในฝีมือ การแสดงออกมาให้ปรากฏอย่างงดงามน่าชม วิชาที่ใช้ฝีมือวิชาชีต่างๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2553: 390.) ศิลปะ หรือ ศิลป์ เป็นการกระทำหรือ ขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือ การสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิดและการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความสะเทือนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น

ในขณะที่ พระยาอนุมานราชธนะ (เสถียร โกเศศ) ได้กล่าวว่า ศิลปะ หมายถึง งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด (พระยาอนุมานราชธนะ (เสถียร โกเศศ), 2515: 21.) อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ (2514: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ให้ความหมายของคำว่า ศิลปะ ไว้ว่า ศิลปะคือการสะท้อนออกของจิตใจคนออกมาเป็นรูป (Form) และในขณะเดียวกันในมุมกลับ ศิลปะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและชีวิตสะท้อนให้เห็นศิลปะ พระไพศาล วิสาโล (2553: visalo.org.) ได้กล่าวถึงศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ซึ่งสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจจนเกิดอาการตะลึงงัน หรือสะกดใจให้เกิดความลุ่มหลง อยากขีดใกล้ใครครอบครอง (พุทธศาสนาเรียกว่า ราคะ) แต่ในอีกด้านหนึ่ง ศิลปะสามารถเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความดีและความจริงได้ กล่าวคือ บันดาลใจให้เกิดศรัทธาในสิ่งดีงาม หรือน้อมใจให้เกิดความสงบ เกิดกำลังใจใฝ่ฝันอย่างมั่นคงในอุดมคติ อีกทั้งสามารถเปิดเผยความจริงของชีวิตให้เราได้ประจักษ์ รู้เท่าทันมายาจนล่วงได้ ศิลปะชั้นครูยังสามารถยกจิตสู่สภาวะเหนือโลกเหนือสามัญ (transcendence) คือสภาวะที่จิตได้สัมผัสกับความจริงขั้นสูงสุดหรือปรมาตม์ เช่น ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและจักรวาล สภาวะที่อัตตาตัวตนได้เลือนหายไป ไม่มีเส้น แบ่งระหว่างฉันกับโลกอีกต่อไป อยู่เหนือสมมติบัญญัติหรือความจริงแบบทวินิยม (dualism) เป็นสภาวะที่จิตเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาอย่างไม่มีประมาณ ศิลปะสามารถเป็นสื่อ นำผู้คนเข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งสูงสุดในทางศาสนธรรมได้

จุดเชื่อมบรรจบระหว่างศิลปะกับพุทธศาสนา คือการสื่อสารด้วยศรัทธา กล่าวคือ

เมื่อคนๆ หนึ่ง ซึ่งมีความทุกข์ลัดกลุ้มใจ ท้อแท้ในชีวิต ได้มานั่งอยู่ตรงพระพักตร์ พระพุทธรูปในโบสถ์ ได้เห็นพระพักตร์อันสงบนิ่ง สายพระเนตรแห่งความเมตตา ที่ทอดมองลงมา ปล้นความรุ่มร้อนใจก็มลายหายสิ้น เหมือนมีหยาดน้ำทิพย์มาขโลมใจ ก่อความเย็นชุ่มชื้นสบายใจ ทุกข์สงบ ราบเรียบด้วยอาณภาพแห่งความศรัทธาต่อพุทธศิลป์นั่นเอง

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า พุทธศิลป์ คือเจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุ ที่สมควรเคารพบูชาเจดีย์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภทคือ 1) ธาตุเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2) บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย 3) ธรรมเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระธรรมหรือบรรจุพระพุทธพจน์ 4) อุทเทสิกเจดีย์ คือพระพุทธรูป ทางด้านศิลปกรรมไทย หมายถึงสิ่งที่ก่อเป็นยอดแหลม เป็นสถานที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ อัฐิของเจ้าเมือง พระมหากษัตริย์ และอัฐิของบรรพบุรุษ เป็นต้น (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2540: 5)

ดังนั้น พุทธศิลป์ จึงมีความหมายถึงงานศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศ และรับใช้ด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา โดยอาศัยองค์รวมของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

พุทธศิลป์: ถิ่นไทย

พุทธศิลป์ในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมากเนื่องจากได้รับเอาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ ความเชื่อถือและการเคารพนับถือพระพุทธศาสนามาจากอินเดียเกือบทั้งหมด พุทธศิลป์ได้มีการสร้างติดต่อกันมาหลายร้อยปีแล้ว ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน

พบว่ามีเมืองโบราณและหลักฐานทางศิลปกรรมที่มีการแพร่กระจายมากในทุกภูมิภาคของดินแดนไทย มีปรากฏอยู่ในดินแดนหลายพื้นที่ เริ่มต้นจากบริเวณภาคกลางตอนล่างที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ดินแดนที่ติดกับริมทะเลตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม เมืองอู่ทอง แพร่ขึ้นไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 2 ฝั่ง ตั้งแต่ จังหวัดสิงห์บุรี ชัยนาท ลพบุรี สระบุรี นครนายก และขึ้นไปภาคเหนือตอนบนคือเมืองหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ในฝั่งตะวันตก ได้แก่ จังหวัดลพบุรี สระบุรี นครนายก ไปยังฝั่งตะวันออกทั้งหมด ตั้งแต่ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี และได้ขึ้นไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตอีสานใต้และอีสานเหนือ ทั้งหมด (ศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 78) และมีปรากฏที่ไชยา นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี เป็นต้น

จิตรกรรมไทยภาพเขียน ที่มีลักษณะเป็นแบบอย่างของไทยที่แตกต่างจากศิลปะของชนชาติอื่นอย่างชัดเจน เป็นลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ กัน ซึ่งนำรูปร่างจากธรรมชาติมา

ประกอบ เช่น ลายกนก ลายกระจัง ลายประจำยาม ลายเครือเถา เป็นต้นหรือเป็นรูปที่มาจากความเชื่อและคตินิยม เช่น รูปคน รูปเทวดา รูปสัตว์ รูปยักษ์ เป็นต้น จิตรกรรมไทยเป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงาม แสดงความรู้สึกชีวิตจิตใจและความเป็นไทยที่มีความอ่อนโยนละมุนละไม สร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต จนได้ลักษณะประจำชาติ มีลักษณะประจำชาติที่มีลักษณะและรูปแบบเป็นพิเศษ นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา และอาคารที่เกี่ยวกับบุคคลชั้นสูง เช่น โบสถ์ วิหาร พระที่นั่ง วัง บนผืนผ้า บนกระดาน และบนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ โดยเขียนด้วยสีฝุ่น ตามกรรมวิธีของช่างเขียนไทยแต่โบราณ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตพุทธ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ วรรณคดีและชีวิตไทย พงศาวดารต่างๆ ส่วนใหญ่นิยมเขียนประดับผนังพระอุโบสถวิหารอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประกอบพิธีทางศาสนา ประติมากรรมไทยเป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกโดยกรรมวิธีการปั้นการแกะสลัก

การหล่อ หรือการประกอบเข้าเป็นรูปทรง 3 มิติ ซึ่งมีแบบอย่างเป็นของไทยโดยเฉพาะวัสดุที่ใช้ในการสร้างมักจะเป็นดิน ปูน หิน อิฐโลหะ ไม้ งาช้าง เขาสัตว์ กระดูก ฯลฯ ผลงาน ประติมากรรมไทย มีทั้งแบบนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว งานประติมากรรมนูนต่ำและนูนสูงมักทำเป็นลวดลายประกอบกับสถาปัตยกรรม เช่น ลวดลายปูนปั้น ลวดลายแกะสลักประดับตามอาคารบ้านเรือนโบสถ์วิหาร พระราชวัง ฯลฯ ลอยตัว มักทำเป็นพระพุทธรูป เทวรูป รูปเคารพต่างๆ ตุ๊กตา ภาชนะดินเผา ตลอดจนเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสกุลช่างของแต่ละท้องถิ่น หรือแตกต่างกันไป ตามคตินิยมในแต่ละยุคสมัย โดยทั่วไปแล้วเรามักศึกษาลักษณะของสกุล ช่างที่เป็นรูปแบบของศิลปะสมัยต่างๆ ในประเทศไทยจากลักษณะของพระพุทธรูป เนื่องจาก เป็นงานที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จัดสร้างอย่างปราณีตบรรจง ผู้สร้างมักเป็นช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญที่สุดในท้องถิ่นหรือยุคสมัยนั้นเป็นประติมากรรมที่มีวิธีการจัดสร้างที่เปี่ยมด้วยศรัทธา

สถาปัตยกรรมไทย เป็นศิลปะการก่อสร้างของไทย อันได้แก่อาคาร บ้าน เรือน โบสถ์ วิหาร วัง สถูป และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่มีมูลเหตุที่มาของการก่อสร้าง การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในแต่ละท้องถิ่น จะมีลักษณะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ และคตินิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่สิ่งก่อสร้างทางศาสนาพุทธมักจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะมีความเชื่อความศรัทธาและแบบแผนพิธีกรรมที่เหมือนกัน สถาปัตยกรรมที่มักนิยมนำมาเป็นข้อศึกษามักเป็นสถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหารหรือพระราชวัง เนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างที่คงทน มีการพัฒนารูปแบบมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้รับการสรรค์สร้างจากช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งมีความเป็นมาที่สำคัญควรแก่การศึกษา

พุทธศิลป์: ส่วนมากสร้างในวัด

พุทธศิลป์ส่วนมากสร้างขึ้นในปริณทณของวัด เพราะศิลป์หรือช่างจะแสดงเจตจำนงในการเนรมิตศิลปกรรมด้วยพลังศรัทธา และเป็นพุทธบูชา เป็นต้น (สงวน รอดบุญ, 2535: 481) เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศิลปะกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้เข้าวัด พุทธศิลป์ในวัด พุทธศิลป์ เป็นสถาปัตยกรรม อาทิ เช่น พระวิหาร พระเจดีย์ พระปราสาท หอไตร ศาลาใบเสมา และประติมากรรม อาทิ พระพุทธรูป และภาพจิตรกรรมซึ่งเป็นพุทธศิลป์ฝาผนังที่วาดไว้ในพระอุโบสถในพระวิหาร พุทธศิลป์จึงเปรียบเสมือนเป็นสื่อในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม ให้มีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล พระพุทธรูปจึงถูกสร้างสรรค์ออกมาเมื่อมองพิศแล้วให้เกิดความรู้สึกอึ้งอัมเมม มีปิติยินดีเป็นสุข

ใบเสมา ที่วัดเขาวังคาร ภาพโดย ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ ถ่ายวันที่ 4 กันยายน 2559.

หลักเสมา โดยทั่วไปจะทำจากหินที่สกัดขึ้นให้เป็นแผ่นแบน

(พิทยา บุณนาค, ไม่ระบุปีที่พิมพ์, หน้า 38)

ใบเสมาอยู่คู่กับวัด วัดมีใบเสมาเพราะใบเสมาเป็นหลักเขตหรือสิทธิ์ เป็นเขตกำหนดเป็นที่รวมกระทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ (โชติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรม. 2548: 500) เช่น ใบเสมาที่ใช้ปักล้อมพระอุโบสถ กำหนดเป็นเขตที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรม ใบเสมาที่ปรากฏมักจะทำจากหิน หรือที่เรียกว่าหินศิลาหรือหินทราย ใบเสมาหินเป็นโบราณวัตถุสำคัญอย่างหนึ่ง

งานพุทธศิลปะ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันงานศิลปะในแต่ละยุคสมัย จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามความนิยม และการถ่ายทอดเล่าขาน เรื่องราวต่างๆ พุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ช่างศิลป์จึงได้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงาน ศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม งานปั้นดินเผา แกะสลักหิน ประเภทต่างๆ และแกะสลักไม้ต่างๆ ส่วนมากจะเป็นการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องราวที่สามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง ปราสาท พระราชวัง อาทิ

จิตรกรรมฝาผนัง วัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ (ฝั่งธนบุรี)

ซึ่งไม่ใช่เรื่องราวของพุทธประวัติอย่างเดียว ศิลปะบางรูปแสดงถึงวิถีดำเนินชีวิตเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตของชุมชนสมัยนั้น ของผู้คนในสังคมไทยด้วย ทำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้เรื่องราวในอดีต หรือแม้แต่เหตุการณ์บ้านเมืองในอดีต อย่างเช่น จิตรกรรมฝาผนังของวัดบวรนิเวศวรวิหาร

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดบวรนิเวศวรวิหาร เรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนการสอนในอดีต

จิตรกรรมวัดมิ่งเมือง สืบวิถีชีวิตและการต้อนรับเจ้าเมือง

ผลงานด้านศิลปะไม่ว่าเป็นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม ที่พบอยู่หลายแห่งในประเทศไทย พม่า อินเดีย ลาว อินโดนีเซีย เขมร ทิเบต ล้วนเป็นเครื่องแสดงออกถึงความศรัทธาในศาสนา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธา ผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาศิลปะในงานพุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่มีธรรมะในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลปะนั้นซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุหรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีหลักธรรมสอนอยู่ โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่างๆ ทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ อาคารสถานที่ และวัตถุสิ่งของ จึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้น การนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมะต่างๆ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง อาทิ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร อธิบายเรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าสถูป เจดีย์ พระพุทธรูปปางต่างๆ ช่วยให้ผู้คนมีศรัทธาในพระพุทธเจ้า และพุทธศิลป์ยังสื่อเพื่อความรู้ในชาดกหรือธรรมบท

ศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจะสร้างขึ้นในวัด ทั้งนี้เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปวิทยาการและธรรมะ ศิลปะกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้เข้าวัด เป็นสื่อในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมให้มีจิตใจเป็นบุญ เป็นกุศล เสียสละ บริจาคทาน

งานพุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบาน มีความสุขสงบ โปร่งเบา ร่มเย็นในจิตใจ งานพุทธศิลปะหลายชิ้นล้วนแล้วถ่ายทอดความจริงเรื่องราวต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หลักศีลธรรมความดีงาม เสริมสร้างเพื่อสื่อให้ผู้ดูสัมผัสให้เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต ไม่ว่าจะเป็นกฎของธรรมชาติ ความไม่เที่ยง การพลัดพราก ที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ แม้กระนั้น พุทธศิลป์ยังถ่ายทอดความเมตตากรุณา ปลอดภัยโลบให้ ผู้ทุกข์คลายเบาบางลง แม้กาลเวลาก็ไม่ทำให้พุทธศิลป์คลายมนต์ขลังลงได้อาติ พุทธศิลป์พระพุทธรูปปางลีลาลอยตัว แม้ผ่านกาลเวลามานานแล้ว แต่ความงดงามยังฉายแสงความเมตตากรุณาไม่เปลี่ยนแปลง

พระพุทธรูปปางลีลาลอยตัว

(<http://www.manager.co.th/asp-bin/viewgallery>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559)

พระพุทธรูปปางลีลาลอยตัว ถือได้ว่าเป็นงานปะติมากรรมชิ้นเยี่ยมที่ยอมรับกันว่างามอย่างมาก และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าได้แนวความคิดมาจากภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ คงสร้างขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19

กาลเวลาที่ยังแสดงถึงความเชื่อในอดีตสมัยได้ อาทิ วัดช้างล้อม จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีรูปปูนปั้นช้างรอบฐานพระเจดีย์

วัดช้างล้อม จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ ด้านสถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงคติความเชื่อที่ว่า การสร้างเจดีย์ โดยมีช้างเป็นฐาน เช่นนี้ถือเป็นการค้าจุนพุทธศาสนาให้สืบเนื่องต่อไป

(ดร.ธิดา สาระยา, 2554: 118)

พระพุทธชินราช (<http://board.palungjit.org/>เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.)

หากจะย้อนกลับไปดูความสัมพันธ์กันของศิลปะกับศาสนา จะเห็นว่า เพราะคนเราเมื่อมีความศรัทธาในศาสนาแล้วก็จะทุ่มเทอุทิศตน และต้องการให้สิ่งดีๆ บังเกิดขึ้นกับศาสนาที่ตัวเองนับถือ ฉะนั้น ศาสนสถานแต่ละแห่งนั้นก็เกิดจากพลังศรัทธาของคนในชุมชนรวมกัน

ตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสาร อนุภินิวกสิกรรม และนางวิสาขา ซึ่งได้สร้างวัดถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อบูชาพระศาสดา เพื่อพระพุทธรูปศาสนา และเพื่อส่วนรวมจึงทำให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นปึกแผ่นมาถึงปัจจุบัน

วัดเชตวันมหาวิหาร (<http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php>เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.)

ภาพสลักบนแผ่นหินประดับสถูป แสดงภาพของสถูปในยุคการทูต - อานธระ
พุทธศตวรรษที่ ๔ ที่ยังไม่มีการสร้างรูปเหมือนของพระพุทธเจ้า
(<http://www.oknation.net/blog/voranai/2013/06/13/entry-14>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๙.)

ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญอย่างมากๆ เป็นเสมือนศูนย์บัญชาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดในสมัยพุทธกาล พุทธบริษัททั่วทั้งชมพูทวีปเมื่อประสงค์จะเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องเดินทางดั้นด้นมาที่สาวัตถีและวัดเชตวันมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประทับจำพรรษานานที่สุดถึง 19 พรรษา

ภายหลังที่พระเจ้าโศกมหาราช ได้ทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จสิ้น พระองค์ได้ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระศาสนาไปยังหลายแห่ง หลายประเทศ พุทธศิลป์ได้เคลื่อนย้ายไปสู่ประเทศนั้นๆ ด้วย โดยเมื่อปักหลักพระศาสนาไว้ ณ ที่ใด พุทธศิลป์ก็ดำรงในบริบทสังคมประเทศนั้นด้วย แม้ว่าศิลป์จะมีรูปแบบแตกต่างกัน แต่เราก็ดูออกว่าเป็นพระพุทธรูป เพราะมีลักษณะร่วมกันในบางอย่างที่ทำให้ดูออกว่าเป็นพระพุทธรูป ซึ่งมีลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะมหาบุรุษหลายอย่างร่วมกันอยู่ เช่น มีขนระหว่างคิ้วเรียกว่าอุณาโลม มีพระเกตุมาลา มีพระรัศมีแสงเปล่งออกมาจากพระเศียร คล้ายดอกบัวตูมชูสูงขึ้นคล้ายเปลวไฟ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 4) พระพักตร์มีความเมตตาอย่างนี้เป็นต้น

พุทธศิลป์ในช่วงหลังพุทธกาล คือหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธศิลป์จะแสดงออกในรูปสัญลักษณ์ ธรรมจักรบ้าง มีกวางหมอบด้านหน้า หมายถึงการแสดงธรรมเทศนา หรือเป็นรูปต้นโพธิ์ มีที่ประทับวางเปล้าอยู่ที่โคนต้นแสดงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือรูปพระนางสิริมหามายาทรงยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ แสดงตอนประสูติ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 3)

ธรรมจักรเมืองศรีเทพ (<http://www.bloggang.com/viewdiary.php>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.)

ที่เขาคลังนอก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นสัญลักษณ์ของเมืองทวารวดี และพบในเมืองทวารวดีอื่นๆ เช่น นครปฐมและราชบุรีด้วย

ภาพสลักบนแผ่นหินประดับสถูป แสดงภาพของสถูปในยุคการทูต - อานธระพุทธศตวรรษที่ 4 ที่ยังไม่มีการสร้างรูปเหมือนของพระพุทธเจ้า (<http://www.oknation.net/blog/voranai/2013/06/13/entry-14> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.)

เศียรของพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์แบบชาวกรีก ในพุทธศตวรรษที่ 6-7 ที่อ่าจมีเค้าพระพักตร์ของพระเจ้าเดเมทริอัส “พระผู้ช่วยให้รอด” เชื่อกันว่า รูปลักษณะประติมากรรมพระพุทธรูปองค์แรกของโลก ที่มีรูปร่างหน้าหน้าและการแต่งกายแบบชาวกรีกนั้น มีต้นแบบมาจากพระเจ้าเดเมทริอัส นี่เอง (<http://www.oknation.net/blog/voranai/2013/06/13/entry-14>)

พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ พระพุทธรูปไม่ใช่รูปเหมือนของพระพุทธเจ้า แต่เป็นรูป

สัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป พระพุทธรูปแต่ละสกุลช่าง แต่ละสมัย จะมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบ แต่พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแสดงถึงสัญลักษณ์สำคัญที่เรียกว่า “มหาปुरुสลักษณะ” คือลักษณะของมนุษย์ทั้ง 32 ประการ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 3)

ไม่ว่าจะปรากฏพระพุทธรูปยังประเทศที่ได้ก็ตาม ผู้พบเห็นจะรับรู้ได้ทันทีว่านั่นคือพระพุทธรูป ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาพุทธศิลป์ที่ได้เข้าไปสู่ประเทศต่างๆ ประเทศนั้นๆ ก็มีการปรับลักษณะพระพักตร์ความคล้ายของคนในชาตินั้นบ้าง ในแต่ละยุคสมัยได้รับอิทธิพลมาจากทางไหนก็จะมีลักษณะเอกลักษณ์ที่มีความแตกต่างกัน ตามแต่ที่มาและที่ไป แม้จะมีความแตกต่างกันด้วยรูปลักษณะของคนในชาตินั้นๆ แต่สาระสำคัญคือให้ทราบว่ามันคือองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบพระองค์ท่านแล้วก็ให้ระลึกนึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พุทธศิลป์: เป็นสื่อแนะนำศรัทธาและทรงคุณค่า

พุทธศิลป์ถือเป็นสื่อแนะนำศรัทธา (จารุวรรณ พึ่งเที่ยร, 2553: 14) เป็นแหล่งความรู้เป็นศูนย์กลางจุดรวมของจิตใจ ที่มีคุณค่าความสำคัญ พอสรุปได้ดังนี้

1. ในฐานะเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวพุทธ สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ต้องการกำลังใจ
2. พระสถาปัตยกรรม พระแท่นใต้ต้นศรีมหาโพธิ รอยพระพุทธรบาท แผ่นจารึกหัวข้อพุทธธรรม เป็นต้น ต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีคุณค่าในฐานะสิ่งอนุสรณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
3. เป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนา และเป็นสิ่งประกอบในศาสนาพิธี
4. เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ ชาวพุทธจะอาศัยพุทธศิลป์เป็นการกราบไหว้บูชา เพื่อนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรม การสร้างพระ การสร้างสถาปัตยกรรม การบูรณะซ่อมแซม ซึ่งถือเป็นกุศลหลักทางพระพุทธศาสนา
5. มีคุณค่าทางศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ ศึกษาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ทศนคติค่านิยม สังคมวิทยา และศีลธรรมจรรยา ความงดงาม ความสุนทรีย์ และทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

ศิลปะ: ที่เป็นพุทธพาณิชย์

พุทธศิลป์ นับเป็นงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนา แต่ก็มีศิลปะจำนวนไม่น้อยที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อพุทธพาณิชย์และการท่องเที่ยว อาศัยความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน โดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ศูนย์อาเซียนศึกษา

ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัย มาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์และธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือ เป็นการใช้เงินเพื่อแสดงออกซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพุทธศาสนา ที่บ่งบอกถึงความใกล้ชิดและลักษณะความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันผ่านพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การบูชาพระเครื่อง พระบูชา การทำบุญพระพุทธรูปปางประจำวันเกิด การสักการะพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ทอง ที่ทางวัดจัดบริการไว้ให้ การพำนักชมพระพุทธรูปปางพิสดาร (ปางอันซีน) เป็นต้น คำสอนของพระพุทธศาสนาสอนให้คนลด ละ เลิก กิเลสทุกชนิด สอนให้ใช้สติและปัญญาในการแก้ปัญหา รวมถึงสอนให้มีใจที่เป็นกุศล หมั่นทำบุญทำทาน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยใช้พลังศรัทธาความเคารพนับถือตรงนี้มาหาประโยชน์ใส่ตนเอง การปั่นราคาของเหรียญหรือพระเครื่องราง หรือการสร้างพระพุทธรูปปางแปลกๆ นับเป็นกิจกรรมเพื่อเรียกคนมาทำบุญและบริจาคเงินเข้าวัดทั้งสิ้น แนวปฏิบัติเหล่านี้ถือว่าเป็นพุทธพาณิชย์ และเป็นกิจกรรมที่พึงได้รับความรังเกียจจากสังคมชาวพุทธเป็นอย่างยิ่ง

บทสรุป

พุทธศิลป์เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา ได้มีการสร้างติดต่อกันมาหลายร้อยปีแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านาน ด้วยเหตุนั้น พุทธศิลป์ในประเทศไทยจึงมีจำนวนมาก และทั้งหมดจะสร้างขึ้นในวัด ทั้งนี้เพราะวัดเป็นจุดศูนย์กลางของพระพุทธศาสนิกชน มีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวัด โบราณสถานในวัดจึงเป็นแหล่งสำคัญ เพื่อการศึกษาค้นคว้าวิวัฒนาการทางด้านศิลปะของพุทธศิลป์แต่ละสมัย เป็นแหล่งศึกษาด้านประวัติศาสตร์ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศิลปะจึงมีคุณค่าต่อศาสนา ศาสนาเจริญที่ใดศิลปะก็เจริญที่นั่น ศาสนามีลายลักษณ์อักษรว่าเป็นศาสนา แต่ศิลปะเป็นสิ่งที่โน้มนำให้คนเข้าหาหลักธรรมของศาสนา พุทธศิลป์จึงเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อเป็นการอุทิศและรับใช้พระศาสนาโดยตรง เป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในกาลต่อไป ศิลปะที่เป็นพุทธพาณิชย์หรือเพื่อจูงใจแก่นักท่องเที่ยวจึงไม่จัดอยู่ในพุทธศิลป์ เนื่องจากไม่ได้สร้างเพื่อความบริสุทธิ์ด้านจิตใจ หากเป็นการสร้างขึ้นเพื่อการค้าขาย และสร้างแรงจูงใจเพื่อการท่องเที่ยวนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ที.ม.(ไทย) 10/152-162/126-136.

ช.อุ.(ไทย) 25/10/183-187.

- เขียน ยิ้มศิริ. (2514). *ศิลปะคืออะไร*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- จารุวรรณ พึ่งเทียร. (2553). *พุทธศิลป์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2548). *พจนานุกรม. สถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง*. โรงพิมพ์เมืองโบราณ.
- ธิดา สาระยา. (2554). *ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย ชุดถาม-ตอบเสริมความรู้สาระประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.
- พระยาอนุนามราชชน (เสถียร โกเศศ). (2515). *หนังสือศิลปะสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). *ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม จำกัด.
- พิทยา บุญนาค. *เสมา สี่มา: หลักสี่มาในศิลปะไทย สมัยอยุธยาช่วงหลังเสียกรุงครั้งแรกถึงครั้งหลัง*. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาสัมพันธ์.
- สงวน รอดบุญ. (2529). *ศิลปกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา.
- สงวน รอดบุญ. (2535). *สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับพระเกียรติ 12 สิงหาคม 2535*. กรุงเทพฯ: วิสิทธิ์พัฒนา.
- <http://www.tumsrivichai.com/> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 ตุลาคม 2559.
- <http://www.kapook.com/view/51464> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 12 ตุลาคม 2559.
- <http://www.bloggang.com/viewdiary.php> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <http://www.bloggang.com/viewblog>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <http://www.manager.co.th/asp-bin/viewgallery>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <http://board.palungjit.org> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <http://www.oknation.net/blog/voranai/2013/06/13/entry-14>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 กันยายน 2559.
- <https://sites.google.com/site/chompoonao/calendar>
เข้าถึงข้อมูลวันที่ 17 ตุลาคม 2559.
- <http://www.pscchannel.com/12-composition/%E0%B8%A8%E0%B8%B4%E0%B8%A5%E0%B8%9B%E0%B8%B0%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2.pdf> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 17 ตุลาคม 2559.

การมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนแนวพุทธในอาเซียน

The Relation with Communities for the Sustainable Development in the ASEAN in accordance with Buddhism

พระครูธรรมธรรวเดชา อคฺคเตโช*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนอาเซียน ที่มีความแตกต่างกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เห็นและเข้าใจความเป็นไปของสภาพปัญหาของชุมชน ทั้งทางทฤษฎีและพฤติกรรม ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ในด้านการพัฒนาโดยการศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตความเป็นไปตามหลักวิชาการ ให้เห็นความแตกต่างกันของคนในชุมชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนด้วยกัน และอภิปรายสรุปตามประเด็นหัวข้อที่ตั้งไว้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงควมมีอัตลักษณ์ของชุมชน และการมีส่วนเกี่ยวข้อง การร่วมมือ การสมัครใจของตนเองของสังคมอาเซียน ซึ่งจะเป็แนวทางศึกษาค้นคว้าหาความรู้อีกทางหนึ่งในการนำเสนอแนวทางแก้ปัญหา การมีส่วนเกี่ยวข้องของชุมชน และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อนำไปพัฒนาชุมชนตามสถานการณ์ของแต่ละชุมชน

คำสำคัญ : การมีส่วนเกี่ยวข้อง, ชุมชน, พัฒนาอย่างยั่งยืนแนวพุทธ, อาเซียน

Abstract

This paper has the objective: to study the involvement by the communities, the creating the identity of ASEAN communities in the different economic, social and environmental aspects, in order to see and understand problem-statements of the communities, both in theory and behavior, history and importance of the issues with regards to the communities development. The study analyses the way of life according to the principles of the difference of people to people in the communities, and discuss for conclusion as set

* สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

topics. It shows an identity that has been the foundation of the communities in the past, and the participation of cooperation, voluntary job by itself of ASEAN communities. That is possible that it should be the another way of knowledge search for proposing the problem of the communities and participation and other factors related to the communities for the development of each community.

Keywords: The relation, communities, Buddhism sustainable development, ASEAN

บทนำ

การศึกษาการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับชุมชน เป็นการศึกษาในลักษณะสังเกตการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อหาข้อมูลปัญหาแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาพิจารณา โดยมีหลักการดำเนินงานร่วมกับชุมชน การสังเกตการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนจะเป็นแนวทางอย่างหนึ่งในกระบวนการศึกษาหาความรู้ในเบื้องต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษาปัญหาตามลำดับขั้นตอน ตามแต่ละเหตุการณ์ตามยุคสมัยที่เกิดขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์อันจะนำไปสู่แนวทางและกระบวนการทางสติปัญญาที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการและวิธีการในการแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาในการศึกษาหาข้อมูล พิจารณาเหตุปัจจัยและผลที่เกิดขึ้น (สมเกียรติ นาคะโทก, 2558 : 57) ตามภาวะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการขยายตัวของประชากร ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งถ้าจัดการไม่ดีพอ อาจนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับชุมชน อันเนื่องมาจากสาเหตุหลัก คือ เศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมผู้คนในชุมชนที่ขาดการพัฒนา มีความแตกต่างไปจากวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เมื่อเศรษฐกิจไม่ดีปัญหาจึงเกิดขึ้น การที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจนั้นควรจะต้องแก้ที่ชุมชน (พิสันต์ ประทานชวโน, 2553: 2) การพัฒนาชุมชนตามหลักการพื้นฐานเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ หรือช่วยตนเองได้ ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวมปัญหาสังคมเป็นปัญหาร้ายแรงที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทั้งในระดับชุมชนเล็กๆ ไปจนถึงชุมชนใหญ่ (กมลทิพย์ ชลัษฐธมเนียม, 2556: 66-72) “การจัดการเพื่อลดหนี้สิน ลดการพึ่งพิงของภายนอก เน้นการรวมตัว ร่วมคิด และร่วมทำ เพื่อการรับปัญหาและสร้างการเรียนรู้จากทุกฝ่าย” นำไปสู่ชุมชนปลอดภัยและปลอดภัยเสถียร

การมองข้ามปัญหาสังคมจะส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา (ปฐมา ไวยวุฒินันท์ และคณะ, 2554: 576) สิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายทำให้เกิดมลภาวะ ปัจจุบันคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรม โดยมีสาเหตุสำคัญจากการขยายตัวของจำนวนประชากร และแบบแผนการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม จากคำสำคัญที่ตั้งไว้ข้างต้น สามารถแสดงค่านิยมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง หมายถึง ทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผูกพันจึรับผิดชอบ ดูแล เอาใจใส่ มีสิทธิ เสรีภาพ แสดงความคิดเห็น ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เป็นประโยชน์ ทำกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกัน รวมไปถึงการช่วยกันวางแผนพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ชุมชน หมายถึง หมู่บ้าน บ้านเรือน สถานที่อยู่อาศัย ผู้คนที่ทำมาหากินในท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งที่ตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองก็ตาม หรือตั้งอยู่ในเขตชนบทก็ตาม พัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง พัฒนาคอนที่อาศัยอยู่ในชุมชนให้มีความรู้ดี มีความเป็นอยู่ดีตลอดไป อาเซียน หมายถึง ประเทศไทย ซึ่งเป็น 1 ใน 10 ประเทศสมาชิก คือ ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย เมียนมาร์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และบรูไน แต่ในบทความนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเฉพาะชุมชนในประเทศไทย

สภาพและความสำคัญของปัญหาชุมชน

ปัญหาของการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับชุมชน ผู้คนเมื่อมีการรวมตัวเป็นชุมชน มีจำนวนมากขึ้น จึงเกิดปัญหาหลายๆ อย่าง และมีผลกระทบต่อชุมชน ได้แก่

1) ปัญหาชุมชนด้านเศรษฐกิจ มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง หากชุมชนใดมีสภาพทางด้านเศรษฐกิจขัดข้อง วิถีชีวิตอาจจะไม่ดำเนินไปตามปกติ สังคมวุ่นวายสับสน ไม่สงบสุข จะเกิดการโยกย้ายถ่ายเทในสังคมชุมชน ผู้คนในครัวเรือนจะอพยพออกจากชุมชนเพื่อไปแสวงหางานทำในสถานที่อื่น จะเกิดความไม่มั่นคงภายในสังคมชุมชน ต่างคนก็ต่างเอาตัวรอด โดยการละทิ้งถิ่นฐานไปสู่ต่างถิ่น เพื่อหวังการเป็นอยู่ที่สะดวกสบายที่ตนเองต้องการ ที่เรียกกันว่าฐานะดี (อุษณีย์ วรรณาลัย, อ้างถึงใน นิทรา กิจธีระวุฒิมังษ์, 2557: 114) โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สภาพสังคมไทยปัจจุบันทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท ผู้นำทางเศรษฐกิจจะเป็นผู้ที่มีโอกาสมากกว่า มีอำนาจ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีอิทธิพลต่อชุมชน เห็นได้จากคำพูดเช่น “ฉันต้องหาเช่ากินค่า ไม่เวลาไปร่วมกิจกรรมอะไรของหมู่บ้านหรอก” ดังนั้น การพัฒนาชุมชนเพื่อให้คนกลุ่มนี้มีสภาพการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งจำเป็น

2) ปัญหาชุมชนด้านสังคม นับว่าสำคัญเป็นที่สุด สังคมกำลังขาดความสงบสุข เพราะคนในสังคมขาดความมั่นคง ทั้งทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนสนิท มิตรสหาย การดำรงชีวิต การงานที่อ่อนแอขาดที่พึ่งทางใจ ทั้งที่สังคมส่วนส่วนใหญ่มักมีการศึกษา

อยู่ในระดับสูงเป็นส่วน แต่ยังไม่เอาตัวรอดได้ยาก ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีความสามัคคี บ่อยครั้งที่มีการทุจริตเสนอเรื่องราวไม่ดีผ่านทางสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, อ้างถึงใน จารุวรรณ สุขุมลพงษ์, 2556: 2-20) การทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐถือว่าการทำลายสังคมและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าการคอร์รัปชันจะเป็นเรื่องที่เลวร้าย แต่ก็สามารถพบเห็นได้ในสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการประจำ หรือนักการเมืองระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ ซึ่งปัจจุบันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันได้มีการพัฒนา และขยายตัวไปในทุกส่วนของภาครัฐและภาคเอกชน

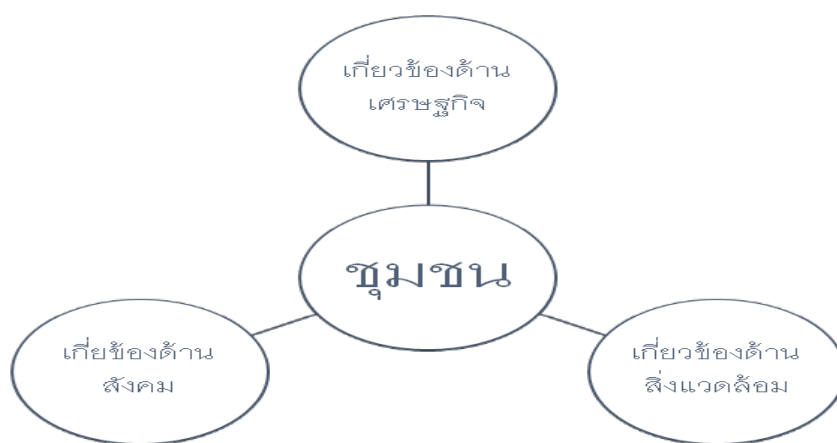
3) ปัญหาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อเศรษฐกิจและสังคม หากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลง ไม่ว่าจะเป็นด้วยสาเหตุประการใด จะส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติในทุกสังคม เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมช่วยกรองอากาศ และปกป้องสภาพอากาศให้อยู่ในชั้นดี ที่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นได้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยได้ ปัจจุบันสภาพสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายลงไปมาก เพราะฝีมือของคนในสังคม ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่เป็นผืนดิน เป็นแม่น้ำ เป็นต้นไม้ป่าเขาถ้ำนาไพร หรือแม้กระทั่งการเข่นฆ่าทำลายมนุษย์ด้วยกันเอง (ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชค, 2556: 2) ในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลไทยได้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ยังผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถูกทำลายลงอย่างมากและรวดเร็ว จนขาดความสมดุล เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ และมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งมีผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อม

ปัญหาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง

ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวมาเป็นปัญหาหลัก และเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนโดยที่ไม่อาจที่จะหลบหลีกได้ ซึ่งเป็นความจริงที่ว่า “เมื่อมีคนอยู่ที่ไหนมีปัญหานั้น” คนเป็นผู้สร้างปัญหาขึ้นมาโดยวางแผนมาตั้งแต่ต้น ทุกคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แต่ไม่พัฒนาการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายจ่ายแจกมีความเกี่ยวข้องกับสังคมชุมชน แต่ไม่พัฒนาผู้คนในสังคมมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม แต่ไม่พัฒนารักษาสิ่งแวดล้อม

จากสาเหตุแห่งปัญหาการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องแต่ไม่รับผิดชอบ คือ 1) สาเหตุของปัญหาเศรษฐกิจ (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2556: 2-19) McMullan มองว่าปัญหาการคอร์รัปชันมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และยังส่งผลถึงเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศหลายประการ เช่น เกิดความไม่ยุติธรรม เกิดความไม่มีประสิทธิภาพ ประชาชนขาดความไว้วางใจรัฐบาล 2) สาเหตุของปัญหาสังคม (จารุวรรณ สุขุมลพงษ์, 2556: 2-20) การทุจริตคอร์รัปชันทำให้สังคมไม่เจริญเติบโตและพัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากการจัดสรร

การใช้งบประมาณและทรัพยากรในโครงการต่างๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากรอย่างไม่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังทำให้ต่างประเทศหรือองค์กรจากต่างประเทศไม่กล้าหรือลังเลที่จะให้ความช่วยเหลือ 3) สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม (ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชค, อ้างแล้ว) 2) สภาพปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัญหาด้านป่าไม้ ปัญหาด้านดิน ปัญหาการใช้ที่ดิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณประโยชน์ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการกำจัดสิ่งปฏิกูล ปัญหาอากาศเสีย ปัญหาน้ำเสีย เป็นต้น จึงกลายเป็นว่าชุมชนมีปัญหายุ่รอบตัวดูภาพที่ 1

ภาพที่ 1 เกี่ยวกับชุมชน

จากภาพที่แสดงทำให้เห็นปัญหาที่เกี่ยวข้องระหว่างชุมชน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนเป็นศูนย์ซึ่งแวดล้อมไปด้วยปัญหาหลายๆ อย่าง หากไม่รู้จักการบริหารจัดการชุมชน ก็ยิ่งจะสะสมปัญหามากยิ่งขึ้น การที่คนในชุมชนขาดความรับผิดชอบร่วมกันจะเป็นสาเหตุที่จะทำให้ชุมชนขาดการพัฒนาไปในทางที่ดี ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมหลายๆ อย่าง โดยเฉพาะคนที่อยู่ในชุมชนยังมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ที่จะรับผิดชอบดูแลเอาใจใส่บริหารจัดการแก้ไขปัญหาในชุมชน และอาจจะพัฒนาชุมชนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

การมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน

ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ เพราะเหตุปัจจัยหลายๆ อย่าง ทั้งครอบครัว ศาสนา ประเพณี แบ่งได้ตามทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และลำดับทางสังคม (นิทรา กิจธีระวุฒิวงษ์ และคณะ, 2557: 110-121) ชุมชนมี

ความสัมพันธ์กัน มีความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มเดียวกัน รวมถึงมีศาสนา ประเพณี ระบบการปกครอง วัฒนธรรมเดียวกัน มีการติดต่อสื่อสาร และเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกัน สามารถแบ่งได้เป็นหลายลักษณะตามสภาพภูมิศาสตร์ (Geography) วัฒนธรรม (Culture) และการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม (Social stratification) การแบ่งตามลักษณะจะทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างชัดเจน (Naidoo & Willis, อ้างถึงในนิทรา กิจธีระวุฒิวงษ์, 2557: 111) ตัวอย่าง เช่น 1) แบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์อธิบายถึงบริเวณที่ประชาชนรวมกันอยู่ในขอบเขตที่ชัดเจน เช่น การอยู่ร่วมกันของประชาชนในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จะมีความสนใจร่วมกัน 2) แบ่งตามวัฒนธรรมอธิบายถึงชุมชนในด้านความสัมพันธ์ มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน เช่น ชุมชนไชน่าทาวน์ของคนจีนเป็นต้น 3) แบ่งตามจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม ด้วยการใช้วรรณะ ฐานะันดร มีการแบ่งความรู้ทรัพยากรร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชน

ชุมชนเกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ ตามเหตุปัจจัยอันนำมาซึ่งปัญหามากมาย แต่อาจจะแก้ปัญหาได้โดยมีศึกษาข้อมูลวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนปรึกษาหารือรอบรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชน รวมถึงจนกลายเป็นสังคมชุมชนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ สังคมมนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชุมชน และเริ่มมีการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ตามแบบของสังคมชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อความสะดวกระหว่างชุมชน (รศ.ดร.วศินา จันทรศิริ และคณะ แหล่งที่มาออนไลน์), stouonline.stou.ac.th/courseware/courses/.../ecologymodule6 [เข้าถึงข้อมูล 1 กันยายน พ.ศ.2559]) ภูมิสังคม คือ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามภูมิศาสตร์มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดความสะดวกของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ คือ เป็นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาคน

ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงมีส่วนเกี่ยวข้อง และถูกแบ่งตามสถานการณ์ดังกล่าว อันเป็นเหตุปัจจัยที่จะนำมาซึ่งแนวทางบริหารจัดการชุมชนและปัญหาชุมชน ชุมชนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ทางสังคม จะทำให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านภาษา การแต่งกาย การกิน การอยู่ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตที่ขาดเป้าหมายที่ชัดเจน (อัจฉรา โพธิยานนท์, อ้างถึงในนิทรา กิจธีระวุฒิวงษ์, 2557: 111) จากการแบ่งชุมชนในแต่ละองค์ประกอบเห็นว่าชุมชนมีลักษณะสำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน มีอาณาบริเวณ มีการจัดระเบียบชุมชนด้วยวัฒนธรรม เชื้อชาติ มีความสัมพันธ์ทางสังคม มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการอยู่ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน

ชุมชนและแนวทางพัฒนาอย่างยั่งยืนแนวพุทธ

การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทำให้มีส่วนร่วมต่อชุมชน (ผศ.ดร.อรรถัย กักผล, 2552: 17) ชุมชน หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจของท้องถิ่นเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ (กองนโยบายมาตรฐานชุมชน, 2555: 5) ฝ่ายพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชน การมีส่วนร่วม โดยการให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจในการคัดเลือก และขับเคลื่อนกิจกรรมตามความต้องการที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและมีกระบวนการจัดทำข้อมูลชุมชน เช่น การสำรวจข้อมูล เพื่อการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิเคราะห์ข้อมูล

การทำแบบสอบถามและการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นวิธีการทางสถิติที่จะทำให้ทราบแนวทางดำเนินการจัดทำโครงการต่างๆ เช่น โครงการพัฒนาสุขภาพชุมชน โดยมีการกำหนดแนวทางดำเนินงานที่มีความชัดเจน และครอบคลุมกระบวนการการดำเนินโครงการที่สำคัญ ทั้งการพัฒนาศักยภาพชุมชน การจัดทำแผนพัฒนา ให้เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ซึ่งประชาชนในชุมชนจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนา (Development) ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ดีขึ้นกว่าเดิม มีคุณภาพมากกว่าเดิม การเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนสภาพ ปรับปรุงให้ต่างจากสภาพเดิม ใช้งานได้ให้ประโยชน์ด้วย การพัฒนาจะต้องเป็นไปในด้านดีด้านบวก ไม่ใช่ด้านลบ ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อส่วนตนหรือส่วนรวม จะต้องได้รับความไว้วางใจหรือถูกใจพึงพอใจจากคนส่วนมาก (พิสนต์ ประทานชวโน, เล่มเดียวกันอ้างแล้ว, 2553: 2) พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดการเจริญเติบโตงอกงาม และดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ

แนวทางพัฒนาชุมชน (องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ The United National Educational Scientific and Cultural Organization : UNESCO, 1982: 111) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนทั้งหลายได้พยายามรวบรวมกันทำเองและมาร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อทำให้สภาพของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนดีขึ้น โดยการพัฒนาเป็นหน้าที่ของการวางแผนและการจัดการ [Development = Function (Planning + Management)] ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับกลุ่มคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับผลของการพัฒนา ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน คือ 1) มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน 2) มนุษย์ทุกคนมีความสามารถหรือมีศักยภาพ 3) ความสามารถของมนุษย์สามารถพัฒนาได้ 4) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม

ความรู้ ประสบการณ์ของทุกคน และ 5) การสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล และชุมชนสามารถดำเนินการได้ผ่านการศึกษา การพัฒนาทักษะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำงานร่วมกัน ดังที่มีปรัชญา และแผนการพัฒนาชุมชนแนวพุทธ แสดงไว้ดูตารางที่ 2 ปรัชญาการพัฒนา และแผนการพัฒนาชุมชนแนวพุทธ

ปรัชญาการพัฒนาชุมชน	แผนการพัฒนาชุมชนแนวพุทธ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/40)
1) มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน	-พัฒนาด้วยการแบ่งปันน้ำใจไมตรี มอบวัตถุสิ่งของด้วยความเต็มใจอย่างเหมาะสมเคารพซึ่งกันและกันด้วยเกียรติและศักดิ์ศรี ควรเน้นการพัฒนามนุษย์ก่อนในเบื้องต้น
2) มนุษย์ทุกคนมีความสามารถหรือมีศักยภาพ	-พัฒนาด้วยการให้กำลังใจสนับสนุนส่งเสริม แนะนำและให้โอกาสในการแสดงความรู้ความสามารถ
3) ความสามารถของมนุษย์สามารถพัฒนาได้	-พัฒนาด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูล ในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง ด้วยความเชื่อมั่นตัวเอง
4) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ความรู้ ประสบการณ์ของทุกคน	-พัฒนาด้วยการเสนอต้นแบบเปิดโอกาสในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
5) การสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลและชุมชนสามารถดำเนินการได้ผ่านการศึกษา การพัฒนาทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำงานร่วมกัน	-พัฒนาด้วยการซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ รวบรวมคนที่มีความคิดและมันสมอง และประสบการณ์ ด้วยความรู้และความสามารถ ในการที่จะวางแผนในการพัฒนาชุมชน ให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

ชุมชนในอาเซียน

จากตารางแสดงการเกี่ยวข้องของชุมชนและปรัชญาการพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบถึงการมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนร่วมกันในการพัฒนา ชุมชนอาเซียน คือ ชุมชนในประเทศไทย ซึ่งมีการรวมตัวและขมุนกันของชาวอาเซียนด้วยกัน เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม เป็นต้น ที่เข้าใจและยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแตกต่างกันอยู่ 2 เรื่อง คือ 1) เรื่องจิตใจ คนในชุมชนแต่ละชุมชนมีพื้นฐานจิตใจที่ไม่เหมือนกัน เพราะได้รับการปลูกฝังเรื่องราว

ต่างๆ ทั้งทาง ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงค่านิยมในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ การที่จะเปลี่ยนแปลงจิตใจของคนเหล่านั้นเป็นเรื่องที่ยากมาก หากไม่ประสบผลอย่างใดอย่างหนึ่ง และ 2) เรื่องพฤติกรรม เป็นธรรมชาติการกระทำเกิดจากความเชื่อ คือคนส่วนมากมีความเชื่ออย่างไรแล้วจึงทำอย่างนั้น นั่นเป็นอุปนิสัยของคน การที่จะไปแนะนำสั่งสอนหรือบังคับให้คนใดคนหนึ่งทำอย่างนั้นอย่างนี้จึงเป็นเรื่องที่เหลือวิสัย อีกประการหนึ่ง ประเพณีที่แตกต่างกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่บังคับให้ชุมชนปฏิบัติไปตามสังคมของแต่ละชุมชนซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน เป็นจุดเด่นและจุดด้อยอย่างหนึ่งของชุมชนที่สามารถปรับปรุงและแก้ไขตามเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ชุมชนอาเซียนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับผูกพันระหว่างกลุ่มชนแต่ละกลุ่มตามสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ จนกลายเป็นชุมชนที่เจริญขึ้นเรื่อยๆ และเริ่มมีการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ตามแบบของสังคมชุมชนที่มีความวิถีชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อความสมดุล มีการรวมตัวกันเพื่อคิดวางแผน ลงมือทำในสิ่งที่จำเป็น ความเจริญของงานความผาสุกต่อชุมชน ปัญหาสำคัญที่ชุมชนประสบอยู่เป็นประจำ คือ 1) ปัญหาเศรษฐกิจปากท้อง วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ รวมไปถึงสุขภาพร่างกาย ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็น มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้คนสังคมมากที่สุด 2) ปัญหาสังคม เกิดจากสังคมชุมชนยังขาดการดูแลเอาใจใส่ในทางที่ถูก อีกทั้งยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคมภายนอก โดยเฉพาะนายทุน และผู้มีอำนาจทางการเงิน มักใช้อำนาจในทางที่ผิด สร้างค่านิยมที่ผิด เช่น ทูจจริต เป็นต้น ให้เกิดขึ้นในชุมชน 3) ปัญหาสิ่งแวดล้อม การไม่สนใจ การไม่ใส่ใจ การเพิกเฉย ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชน ปัญหาต่างๆ จะเป็นบทเรียนให้คนในชุมชนเกิดการตื่นตัวแล้วหาทางออกเพื่อสังคมด้วยวิธีการที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นหลายลักษณะ เช่น มีการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถแยกแยะเขตแดนอาณาบริเวณสถานที่ที่ชุมชนรวมกันอยู่อย่างชัดเจน การแบ่งชุมชนโดยใช้วิถีทางวัฒนธรรม เป็นการอธิบายถึงชุมชนในด้านความสัมพันธ์ มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน การแบ่งชุมชนโดยใช้วิธีแบ่งแยกกลุ่ม เป็นการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมด้วยฐานะความเป็นอยู่ ไม่ว่าทุกคนจะอยู่ในฐานะใดหากช่วยกันแก้ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ ชุมชนจะกลายเป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนาไปในทางบวก เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีคุณภาพ มีภูมิต้านทานภัยจากภายนอก สามารถต่อต้านป้องกันภัยต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจหรือเป็นเครื่องมือของนายทุนหรือผู้มีอิทธิพล และวางแผนบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนาภายในชุมชนด้วยตัวเอง

การที่ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนด้วยตนเองได้ก็เพราะสืบเนื่องมาจากชุมชนมีความเป็นอยู่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของคนในชุมชน ปัจจุบันในชุมชนอาเซียนได้มีกิจกรรมร่วมกันมากมาย เช่น การประชุมเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในด้านงานวิจัยและงานวิชาการ เป็นต้น อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นฐานทางความคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาระบบอื่นๆ ตามไปด้วย อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประชาคมอาเซียนให้มีความเข้าใจคุ้นเคยเป็นมิตรร่วมมือกันเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น การมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน คือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยปรัชญาของการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ไม่ว่าชาติใดภาษาใด ทุกคนล้วนรักเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน มนุษย์ทุกคนล้วนมีความสามารถหรือมีศักยภาพที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตได้ หรือแม้กระทั่งทำงานอย่างอื่นได้ ทุกคนมีความสามารถและสามารถพัฒนาได้ ทุกคนมีความสำคัญในการมีส่วนร่วมกับความรู้อะไรและประสบการณ์ และทุกคนควรได้รับการสร้างพลังอำนาจในทางที่ดีงาม และชุมชนควรได้รับการพัฒนาในการศึกษา ในด้านการพัฒนาทักษะ ในด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และในด้านการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ และสงบสุขในชุมชน

บทสรุป

ปัญหาการมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรพัฒนาตามแผนการพัฒนาชุมชนแนวพุทธ ด้วยการแบ่งปันน้ำใจไมตรี มอบวัตถุสิ่งของด้วยความเต็มใจ เคารพซึ่งกันและกันด้วยเกียรติและศักดิ์ศรี ควรเน้นการพัฒนามนุษย์ก่อนในเบื้องต้น ด้วยการให้กำลังใจ สนับสนุน และให้โอกาสในการแสดงความรู้ความสามารถ ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูล ในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองด้วยความเชื่อมั่นตัวเอง ด้วยการเสมอต้นเสมอปลาย เปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นมีส่วนร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการซื่อสัตย์สุจริตจริงใจ รวบรวมความคิดและมันสมองและประสบการณ์ ด้วยความรู้ความสามารถ ในการวางแผนพัฒนาให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองด้วยคุณธรรมและจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ปัญหาชุมชนเป็นเรื่องสำคัญระดับชาติ ทำอย่างไรทุกคนจึงจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในฐานะที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ ชลัษเฐรมเนียม. (2556). การใช้ทุนทางสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพชุมชน. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี, ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 กันยายน 2555 - กุมภาพันธ์.
- จารุวรรณ สุขุมลพงษ์. (2556). แนวโน้มของคอร์ปชั่นในประเทศไทย.
- ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชค. (2556). การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี: กรณีศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน.
- นิทรา กิจธีระวุฒิวงศ์. (2557). การพัฒนาชุมชนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ : กรณีศึกษาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองแขม. วารสารพยาบาลสาธารณสุข. ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม.
- ปฐมา ไวยวุฒินันท์ และคณะ. (2554). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกีดการมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลอิสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.
- พิสันต์ ประทานชวน. (2553). การพัฒนาชุมชน. เอกสารประกอบบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน. 16 กุมภาพันธ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศินา จันทศิริ และคณะ. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำรงชีวิต. แหล่งที่มา (ออนไลน์). stouonline.stou.ac.th/courseware/courses/.../ecologymodule6 [เข้าถึงข้อมูล 1 กันยายน พ.ศ.2559].
- สมเกียรติ นาคระโทก. (2558). การมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ประเด็นสิทธิการจัดตั้งกิจการของเอกชนที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน. สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม.
- อรรถัย กิกผล. (2552). คู่มือคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น.

พุทธวิถีการยุติความรุนแรง:
แนวทางการสร้างสันติประชาธรรมในประชาคมอาเซียน
Buddhist Way to Non-Violence:
Approach for Peace in the ASEAN Community

มัลลิกา ภูมธน*

ดิเรก ด้วงลอย**

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าใช้หลักสันติภายใน เพื่อยุติความรุนแรงภายในนอก จนเป็นพุทธะ และใช้ความสันติภายในนั้นในการยุติความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ทั้งกรณีสงครามแย่งน้ำของฝ่ายปฤยวณฺสี การห้ามความรุนแรงต่อพระเจ้าวิทูทกะในสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์ การยุติความรุนแรงผ่านชนชั้นทางสังคม โดยพุทธศาสนาไม่มีชนชั้นในประเทศอาเซียน พุทธทาส (ไทย) กับปณิธานแนวคิดเรื่องการประนีประนอมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระไพศาล วิสาโล (ไทย) กับการเดินทางธรรมาศรียุติความรุนแรงภาคใต้ของไทย พระพุทธโฆษนันทะ (กัมพูชา) กับการใช้ความไม่รุนแรงเพื่อยุติความรุนแรงในสงครามกลางเมืองในเขมร พระอุวิสาระ (U Wisara) คือ วีระชนฝ่ายสงฆ์ในประวัติศาสตร์เมียนมาร์ ผู้ต่อต้านรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษโดยใช้วิธีอหิงสา พระติช นัทธ ฮัน (เวียดนาม) กับแนวคิดในเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของมวลมนุษยชาติ ดังนั้นตัวแบบเพื่ออยู่ร่วมกันตามแนวพุทธ คือการใช้หลักสันติ เมตตา และการไม่เบียดเบียน ย่อมเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน บทความนี้ต้องการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการความรุนแรงครั้งพุทธกาล และที่ปรากฏอยู่จริงในประวัติศาสตร์ของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, พุทธวิถีการยุติความรุนแรง, สันติภาพ

*คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

**บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Buddha used an inner peace to stop both inside and outside violence before enlightened to be a Buddha. He had also used inner peace to end the violence which took place in his time such as a case study of fighting for water of his relatives. Buddha had also made the prohibition of violence to against King Vidhudhapha when he tried to genocide of Sakaya family and to stop violence of social classes through Buddhism. In ASEAN countries, Thai monk named Ven. Buddhadasa who had the concept of reconciliation to live together in peace as well as Ven. Pisal Visalo (Thai monk) who decided to walk Dhammayatra in order to end the violence in southern part of Thailand. In Cambodia, Ven. Buddhakhosa also used of non-violence to end violence in the civil war. Ven.U Wisara was a Buddhist hero in Myanmar who tried to against British colonial government by using non-violence called Ahimsa method. Moreover, Thich Nat Han who is the monk from Vietnam tried to propose a concept of non-violence for peaceful coexistence of mankind in community. Therefore, a good role of model for co-existence based on Buddhist principles of peace, mercy and not persecute are the key of living together in peace within ASEAN Community. This article studies the management model and the physical violence the era in the history of Buddhist monks in the region by studying the documents and related research.

Keywords: Buddhism, Buddhist Way to Non-Violence, Peace

บทนำ

แนวคิดเรื่องสันติและความไม่รุนแรง เป็นกรอบคิดหลักในพระพุทธศาสนา ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “นตถิ สันติ ปริ สุขํ - สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี” ความสงบความไม่รุนแรงจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการมีอยู่ของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการส่งเสริมให้ให้แนวคิดดังกล่าวได้รับการฝึกฝนจากศาสนิกที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา และได้รับการแพร่ขยายส่งต่อไปเป็นหลักการสากลที่คนทุกชาติ ภาษา ศาสนา ล้วนไม่ต้องการความรุนแรงในทุกกรณี ดังนั้นหลักคิดแนวปฏิบัติในเรื่องความไม่รุนแรงมีอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วสั่งสอนศาสนิกให้ปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นหลักการ และรูปแบบของการ

เสริมสร้างสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นพระภิกษุในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในกลุ่มประเทศอาเซียนที่นับถือพระพุทธศาสนา ทั้งในแบบเถรวาทและมหายาน ได้นำรูปแบบอุดมคติ และแนวคิดทางพระพุทธศาสนาใช้ในการปฏิบัติในฐานะเป็นรูปแบบของพระ และใช้การปฏิบัติที่สอดคล้องกับอุดมคติทางการเมือง และเป็นการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิความเป็นพลเมืองในรัฐนั้นๆ รวมไปถึงการส่งสาส์นแห่งสันติไปสู่ประชาคมอื่นที่อยู่ภายในรัฐนั้นๆ ซึ่งจะได้นำมาเป็นกรณีศึกษาถึงรูปแบบ และแนวทางของพระสงฆ์และชาวพุทธในประเทศในประชาคมอาเซียนต่อแนวทางพระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ

หลักการสันติตามแนวพุทธ

ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้า มีคำสอนและเผยแผ่แนวทางสันติวิธีสู่ศาสนิกเพื่อส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายเพื่อการลดความรุนแรงที่เกิดขึ้น ให้เป็นความไม่รุนแรงจนกระทั่งกลายเป็นสันติในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสามารถยกมาเป็นกรณีศึกษาได้คือ

1. จัดการความรุนแรงโดยไม่ใช้ความรุนแรง หมายถึง เมื่อมีความรุนแรงมาก็ใช้ความอดทนต่อความรุนแรงนั้น กรณีตัวอย่างในครั้งพุทธกาลพระปุณณะ ประสงค์จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังปรัตชนบท พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายว่าหมู่บ้านแห่งนี้ ดุร้าย เขาอาจด่า ทำร้าย รวมถึงประหารจนถึงชีวิตได้ พระปุณณะมุ่งมั่นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้ทูลพระพุทธเจ้าไปว่า “ชาวปรัตชนบทด่า ทำร้ายด้วยมือ เขาทำร้ายวัตถุ ทำร้ายด้วย ศัสตราวุธ ก็ยอมดีกว่าฆ่า ถ้าแม้จนถึงที่สุดเข่าก็ตีเสียอีก เพราะข้าเร็วคนก็ต้องตาย” (ม.อ. 14/396/449-451) ในความหมายของเหตุการณ์นี้คือ ยุติความรุนแรงด้วยการไม่ต่อความรุนแรง หรือตีโต้ด้วยความรุนแรง เป็นการยุติความรุนแรงแบบหนึ่งที่ปรากฏในพุทธศาสนา สรุปได้อีกว่าเป็นวิธีการคิดแบบพระ “เขายิง(ตาย)...ตีเสียอีกข้าเร็วก็ต้องตาย ตายเสียแต่ตอนนี้ก็ดี ไม่ต้องทุกข์ทรมาน ไม่ต้องเจ็บป่วย ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ นอนอยู่โรงพยาบาล”

2. จัดการความรุนแรงโดยใช้หลักเมตตา ให้อภัย หมายถึง การยืนยันแนวคิดเรื่องเมตตา การให้อภัยเป็นกรอบในการยุติความรุนแรง กรณีที่นางสามาวดี (มเหสีพระเจ้าอุเทน) ถูกกล่าวใส่ร้ายว่าหมายลอบปลงพระชนม์พระเจ้าอุเทน ด้วยการมีผู้แอบนำงู ใส่ไว้ในพิณที่พระนางสามาวดี ดัดถวายพระเจ้าอุเทนอยู่ งูนั้นออกมา แต่ไม่มีผู้ได้รับอันตราย พระเจ้าอุเทนเข้าใจผิดคิดว่าพระนางเป็นคนทำ ด้วยแรงโกรธจึงคว่ำขันหมายประหารให้สิ้นชีวิต นางสามาวดี รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ได้ถือโกรธเจริญเมตตา นึกถึงพระรัตนตรัย ลูกธนูแทนที่จะพุ่งทะลุนางสามาวดีก็กลับย้อนกลับไปหาพระเจ้าอุเทนเสียเอง (ขุ.อ.25/70/319) พลังแห่งเมตตา และการให้อภัยต่อผู้กระทำรุนแรงก่อน ผลแห่งพลังเมตตานี้ได้กลายเป็นความงดงามร่วม

กันระหว่างผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ

3. จัดการความรุนแรงโดยใช้สุภาพ อ่อนโยน (ปิยะวาจา-สมานัตตตา) นางอุตตรานันทมารดาประสงครักษาศีลอุโบสถไปขออนุญาตสามี แต่สามีไม่ยอม นางจึงไปว่าจ้างหญิงโสเภณี (สิริมา) มาทำหน้าที่แทนตน หญิงโสเภณีอยู่ไปมีเหตุเข้าใจผิดต่อนางอุตตรา ด้วยความโกรธได้จับกระบวยตักน้ำมันที่กำลังเดือดอยู่ในกระทะแล้วเทราดลงบนศีรษะของนางอุตตราที่กำลังเข้ามานและแผ่เมตตาจิตอยู่ ด้วยอำนาจแห่งเมตตาตามานบันดาลให้น้ำมันที่กำลังร้อนจัดนั้นได้ปราศจากความร้อน และไหลตกไปประหนึ่งน้ำตกจากใบบัว นางสิริมาเห็นเช่นนั้น จึงตกใจกลับได้สติสำนึกตัวว่าเป็นผู้มาอยู่เพียงชั่วคราว จึงกราบลงแทบเท้านางอุตตราวิงวอนขอให้ยกโทษให้แต่นางอุตตรากล่าวว่า “ฉันจะยกโทษให้ ก็ต่อเมื่อบิดาของฉัน คือพระบรมศาสดายกโทษให้เธอก่อนเท่านั้น” ตรงนี้เป็นกุศโลบายของนางด้วยท่าทีที่อ่อนโยน เพื่อให้หญิงโสเภณีได้พบพระพุทธเจ้าและฟังธรรม จึงเป็นผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักพุทธพจน์ “พึงชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธ” (ขุ.ธ.25/223/102)

4. จัดการความรุนแรงโดยแนวคิด “หยุดจึงยุติ” หมายถึง ไม่ว่าฝ่ายใดจะเริ่มก่อนการหยุดตอบโต้ หรือการใช้ความรุนแรงคืนกลับ จะทำให้เป็นกลไกในการยุติความรุนแรงได้กรณีตัวอย่าง การที่องค์สิมมาลเถิดดาบไล่ล่า หวังฆ่าพระพุทธเจ้า ขณะวิ่งไล่องค์สิมมาลก็ตะโกนบอกพระพุทธเจ้าให้หยุด พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบไปว่า “เราหยุดแล้ว” หยุดทำร้ายคนอื่น หยุดเบียดชีวิตผู้อื่น แต่ “เธอยังไม่หยุด” เบียดเบียนชีวิตคนอื่น องค์สิมมาลได้ฟังดังนั้นก็สัตรีระลึกได้ ทั้งดาบกลับตัว และมาบวชในพระพุทธศาสนา (ม.ม.13/247-2452/421-428) ถ้าจะเทียบกับนักเรียนที่นิยมความรุนแรงในปัจจุบัน “เผลอลงหยุด” สักคนละครึ่ง ถอยกันคนละก้าว นึกถึงผลเสียที่จะเกิดจากการสูญเสียมาของทั้งสองฝ่าย “หยุด” ใช้ความรุนแรงต่อกันและกัน เพราะครูอาจารย์ พ่อแม่ พี่น้อง ทั้งของเราและของฝ่ายตรงข้ามคงเสียใจกับความสูญเสียอันจะเกิดขึ้นจากความรุนแรงที่พวกเราเรา ก่อขึ้นหรือกำลังจะก่อขึ้น “หยุดคิด” ตรองตรึกนึกไปต่อแล้ว “หยุดทำ” ความรุนแรงทุกชนิดต่อกันและกัน

5. จัดการความรุนแรงโดย “ความอดทน” หมายถึงเมื่อต้องเผชิญกับความรุนแรงการใช้ความอดทน เพื่อข้ามพ้นเป็นหัวใจสำคัญของการยุติความรุนแรง กรณีเหตุการณ์ที่นางมัลลิกา (ภรรยาพันธุละเสนาบดี) ต้องสูญเสียสามี และลูกรวม 33 คน นางมิได้สะทกสะท้านต่อความรุนแรงที่ปรากฏต่อครอบครัวของนาง วางท่าที่เฉยต่อเหตุการณ์ด้วยความอดทน พระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อรู้ภายหลังได้ว่าตนเองเชื่อคำยุยงทำให้ต้องประหารเพื่อน (พันธุละ) พร้อมลูกไปถึง 33 คน จึงสำนึกผิดมาขอโทษต่อนางมัลลิกา โดยให้ขออะไรก็ได้ แม้ชีวิตของพระราชินี แต่นางก็อดทนในความรุนแรงต่อครอบครัวที่นางได้รับไม่แค้นไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง ทั้งที่มีโอกาสขอ “ชีวิต” พระราชินี นางกลับขอเพียงแค่ว่า “กลับไปใช้ชีวิตอย่างสงบ

ที่บ้านเกิด” ความอดทนต่อความรุนแรงที่ได้รับของนาง ด้วยการไม่โต้คืนกลับให้กลายเป็นความรุนแรงต่อยอดเป็นความรุนแรงขึ้นไปอีก

6. จัดการความรุนแรงโดยการ “ถอนความแค้น” หมายถึง การถอดข้ามพ้นต่อความเชื่อในเรื่องความโกรธ อาฆาต พยาบาทและความแค้นกล่าวคือ วิชฺฐาทะโกรธต่อตระกูลฝ่ายแม่ ที่ดูถูกว่าตนเองเป็นเพียงลูกที่เกิดแต่คนใช้ (บิดาเป็นกษัตริย์) เมื่อได้ครองราชบัลลังก์ จึงยกทัพไปสังหารหมู่ตระกูลศากยวงศ์ฝ่ายมารดา วิธีการเปลี่ยนกลับถ้าไม่โกรธไม่แค้น กระทำตรงกันข้ามกับวิชฺฐาทะก็คงไม่ต้องยกทัพไปล้างแค้น และตนเองพร้อมกองทัพก็ต้องถูกภัยพิบัติจนตายตกไปตามกัน (ขุ.ธ.25/47/41) ถ้าเอาคำของหลวงพ่อยอมแห่งวัดสวนแก้วที่ท่านแสดงธรรมในหลายๆ ครั้งที่ว่า “โกรธ เกลียด พยาบาทเขา เท่ากับจุดไฟเผาตัวเองให้เราร้อน” เพราะเราไม่ลืมสิ่งที่ถูกกระทำในอดีต แล้วสะสมเป็นความคับแค้น จึงทำให้ความเจ็บปวดไม่รู้จบ และต้องล้างแค้นเอาคืน แก่คนประหนึ่งศกดิ์ศรีเป็นต่อที่จะโตขึ้นเหมือนมะเร็ง ถ้าไปกระทำรุนแรงต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ยุติความความร้อนในใจ แล้วลดผลจากการกระทำที่ผู้อื่นกระทำต่อตนให้เป็นเพียงกริยา ชีวิตน่าจะมีสุขกว่า

ตัวแบบแห่งสันติตามแนวพุทธ

แนวทางที่เป็นแบบในการใช้สันติ โดยมีเป้าหมายหรือการหวังผลเป็นการขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เป็นกลไกร่วมของการทำให้ชุมชนหรือสังคมมีชุดคิดหลักปฏิบัติสำหรับการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีรูปแบบหรือแนวทางในการดำเนินการดังนี้ คือ

1) การใช้หลักสันติธรรม พระพุทธศาสนามีคำสอน ที่สอนให้ชาวพุทธ หรือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนายึดหลักการแห่งสันติ เป็นตัวแบบในการดำเนินชีวิต การใช้หลักแห่งสันติเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติเพื่อการใช้ชีวิตให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน การใช้หลักสันติเพื่อการอยู่ร่วมกันภายใต้กลไก และความเป็นจริงของชีวิตและการดำเนินชีวิตที่เป็นจริง และส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม

2) การใช้การแสดงออกทางกายภาพ คือ การที่นางสามาวดีที่เป็นชาวพุทธ ไม่ได้แสดงออกต่อความรุนแรง กรณีที่สามีและลูกรวม 33 ชีวิตถูกประหารชีวิตและไม่ได้อาฆาตแค้น ร้องขอชีวิต ต่อความสำนึกผิดของพระเจ้าบเสนทิโกศลที่ขอฆ่าโทษ และยอมแม้กระทั่งหรือการที่นางอุตราไม่ได้แสดงออกต่อการใช้สิทธิ์ในการแสดงความไม่เห็นด้วยผ่านการวิไต้ผ่านการยื่นประท้วงในเชิงสัญลักษณ์ระหว่างประเทศเป็นสิทธิ์อันจะพึงกระทำได้

3) การกระทำตนให้เป็นแบบอย่าง คือ การที่พระพุทธเจ้ากระทำตนในเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรง กรณีกับองคุลีมาล “เราหยุดใช้ความรุนแรง” แปลว่า พระพุทธเจ้าไม่ใช้

ความรุนแรงต่อชีวิตอื่น กระทำตนให้เป็นแบบอย่าง หรือการเข้าไปแทรกแซงการใช้ความรุนแรงของพระเจ้าวิทูทกะ ในคราวยกทัพไปก่อสงครามล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์ พระพุทธเจ้าเข้าไปห้าม

4) การเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมให้ยุติความรุนแรง บทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานับแต่ครั้งพุทธกาล ภารกิจของพระพุทธเจ้าได้เข้าไปยุติหรือห้ามทัพของประยูรญาติในสงครามแย่งน้ำ การห้ามทัพในสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์ ดังนั้น บทบาทของพระพุทธเจ้าและบทบาทของพระภิกษุในพระพุทธศาสนากับการยุติความรุนแรงเกิดขึ้นนับแต่ครั้งพุทธกาล ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์กับการส่งเสริมสันติภาพเกิดขึ้น ภายใต้กลไกของการบริหารจัดการ และกลไกของการขับเคลื่อนในเชิงระบบ ซึ่งจะทำให้เกิดพลวัตขึ้น

แนวทางที่เคยเกิดขึ้นในอดีตที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสันติภายในประชาสังคมตามแนวพุทธวิธี หรือแนวทางของพระพุทธเจ้า จะมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้เกิดสันติธรรมในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมมนุษย์

พุทธวิธีสร้างสันติในประชาคมอาเซียน

พุทธวิธีการสร้างสันติ อันเป็นรูปแบบของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา และใช้แนวทางดังกล่าวในการสร้างรูปแบบ วิธีการเพื่อลดความรุนแรงหรือยุติความรุนแรงที่มีแบบปรากฏในครั้งพุทธกาล และใช้รูปแบบนั้นส่งต่อเป็นกลไก การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและสังคม ดังปรากฏในประเทศต่างๆ ที่สามารถยกมาเป็นกรณีศึกษาได้ คือ

1) ไทย ในประวัติศาสตร์ไทยมีบทบาทพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ใช้แนวทางสันติวิธี การเจรจาและแนวของความไม่รุนแรง อันเป็นรูปแบบที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการกำหนดบทบาทตนเองต่อสังคมในช่วงเวลาที่ต่างกัน ดังกรณีพระพนรัตน์ วัดป่าแก้วที่เข้าไปทูลขอพระราชทานชีวิตของเหล่าทหาร ที่ปรากฏในงานของพระมหายุทธนา นรเชฏฐ, (2553: 26) ที่ว่า “...สมเด็จพระพนรัตน์ แห่งวัดป่าแก้ว ได้ทูลขอบิณฑบาตชีวิตของเจ้าพระยาจักรี พระยาคลัง พระยาเทพอรขุน พระยาพิชัยสงคราม และยารามคำแหงที่กำลังจะถูกตัดสินลงโทษด้วยการประหารชีวิต จากสมเด็จพระนเรศวร...ข้าหา...ไม่สามารถเสด็จตามพระเอกาทศรถ เมื่อคราวสงครามยุทธหัตถีที่ตำบลหนองสาหร่าย เมืองสุพรรณบุรี ในปี พ.ศ.2135” (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, 2505: 99-112) โดยการยกกรณีเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลมาเป็นกรณีเทียบเคียงว่า “...พระพุทธเจ้าได้บำเพ็ญเพียรต่อสู้กับพระยาวัสสัณณแต่เพียงลำพัง จนสามารถเอาชนะหมู่มารได้มาเป็นอุทาหรณ์...” ดังคำที่

ท่านกราบทูลต่อสมเด็จพระนเรศวร ที่ปรากฏในงานของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศว่า (2505: 110) ว่า

“...เหตุทั้งนี้ เห็นจะเพื่อยุติให้พระเกียรติยศพระราชมหารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ดอก เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเหนือปราสาทบัลลังก์ได้คงไม่ พระมหาโพธิ์ ณ เพลาสายัณห์ ครั้นนั้น เทพเจ้าก็เข้าเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาล พระยาวิสุตติมารยกพลมาผจญ ถ้าพระพุทองค์ได้เทพเจ้าเป็นบริวารมีชัยแก่พระยามาร ก็หาสู้เป็นมหัศจรรย์นักไม่ นี่เพื่อยุติในหมู่มรินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่ พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามารอิธราชกับพลเสนามารให้ปราชัยแพ้ได้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า จึงได้พระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญดาญาณ เป็น มหามหัศจรรย์บันดาลไปทั่วอันตลกธาด...พิเคราะห์ดูก็เหมือนพระราชมหารเจ้าทั้ง 2 พระองค์ครั้งนี้ ถ้าเสด็จพร้อมเสนางคินทรโยธาทวยหาญมากและมีชัยแก่พระมหาอุปราช ก็หาสู้เป็นมหัศจรรย์แก่พระเกียรติให้ปรากฏไปในนาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งปวงไม่...”

รวมทั้งกรณีของพระอาจารย์พรหม วัดปากน้ำประสบ อาจารย์ของสมเด็จพระนารายณ์ ที่ทูลบิณฑบาตขอชีวิต พระศรีสังฆการีจากการถูกลงอาญาประหารชีวิตข้อหาขบถในปี พ.ศ.2183 (คำให้การชาวกรุงเก่า เรื่องเดียวกัน, 104-105)

ภาพสะท้อนเหล่านี้เป็นบทบาทของพระสงฆ์กับการใช้แนวทางสันติวิธี ในการส่งเสริมแนวทางสันติหรือความไม่รุนแรงที่ปรากฏในสังคมสยามประเทศไทย ที่นอกเหนือจากสันติด้วยตนเอง แล้วยังส่งรูปแบบภาพลักษณ์ของสันติ หรือการเข้าไปมีบทบาทในการยุติความรุนแรงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยด้วย

2) ลาว บทบาทของครูบาโพนสะเม็ก ผู้สร้างนครจำปาศักดิ์ เจ้าราชครูหลวง หลวงพ่อโพนสะเม็ก เป็นผู้ที่มีบารมีสูงส่งยิ่งกว่าฝ่ายราชอาณาจักร เพราะเป็นพระอาจารย์สอน อรรถสอนธรรมนำปฏิบัติ สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ชาวเมือง และเจ้านายในราชตระกูล มีคนเคารพนับถือมาก แม้เจ้านายในราชตระกูล ก็ให้การเคารพยำเกรงเป็นอย่างยิ่ง

ระหว่าง พ.ศ.2187-2254 เจ้ามหาชีวิต มีพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า “พระเจ้าองค์หล่อ” และมีพระมเหสีพระนามว่า “เจ้าชมพู่” ซึ่งกำลังตั้งพระครรภ์แก่ใกล้คลอด เจ้ามหาชีวิตก็สิ้นพระชนม์ลงจึงทำให้เกิด “กบฏล้านช้าง” มีการแย่งชิงสมบัติ บ้านเมือง มีการจลาจลเกิดขึ้น จนในที่สุด “พระยาแสง” หรือ “พระเจ้าสุริยวงศา” พระราชโอรส ของ “พระเจ้าต่อนคำ” ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็น “เจ้ามหาชีวิตแห่งมหานครเวียงจันทน์ ล้านช้าง” แต่เหตุการณ์บ้านเมืองไม่ค่อยสงบนัก

“เจ้าชมพู่” พระชายาและ “พระเจ้าองค์หล่อ” ราชโอรสได้หลบหนีไปพึ่งบุญญาบารมี ของ “เจ้าราชครูโพนสะเม็ก” ไปพำนักที่เมืองแกวตาเปียง ส่วนพระชายา “เจ้าชมพู่” ให้พา

ไปพำนักที่ “ภูสะง้อหอคำ” หลังเวียงจันทน์ ครั้นพระชายา “เจ้าชมพู่” ประสูติพระราชโอรสแล้ว “เจ้าราชครูโพนสะเม็ก” จึงขนานพระนามให้ว่า “เจ้าหน่อกษัตริย์” แล้วอัญเชิญไปประทับที่เมือง “โพพันลำจั่วสมสนุก” พร้อมทั้งพระมารดา

ครั้นต่อมา พ.ศ.2233 “ท่านราชครู” ก็เป็นที่ระแวงของ “เจ้ามหาชีวิต” แห่งนครเวียงจันทน์เกี่ยวกับความมั่นคงของราชบัลลังก์ “ท่านราชครู” จึงออกอุบายให้คณะศิษย์ประมาณ 3,000 คน จากนครเวียงจันทน์ไปอัญเชิญ “เจ้าหน่อกษัตริย์” และพระมารดาออกเดินทางโดยทางเรือไปตามลำน้ำโขง มุ่งไปยัง “เมืองมรุกขนคร” เพื่อบูรณะองค์พระธาตุพนม (บุญยงค์ เกศเทศ, รศ.ดร., 2555) รวมไปถึงการระดมสร้างบ้านแปลงเมืองจนเป็นเมืองจำปาสักจนกระทั่งปัจจุบัน ท่านไม่ได้ใช้ความเคารพศรัทธาและความนับถือตรงนั้นมาสร้างการยอมรับและความน่าศรัทธาในการสร้างกองกำลัง หรือใช้เป็นการทำให้เกิดความขัดแย้งหรือกลายเป็นการแย่งชิงบ้านเมืองอย่างที่ปรากฏ

ท่านเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อย้ายไปยังแหล่งใดจึงมีบริวารและมีผู้ศรัทธามาก รวมทั้งมีการตั้งชุมชนใหญ่ จึงไม่มีเป็นที่พึงใจของกษัตริย์ทั้งหลาย และฝ่งเขมร จึงมีการอพยพย้ายถิ่นกันเรื่อยมา

3) พม่า เมื่อพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ การละเมิดต่อจารีตประเพณีทางศาสนาบางประการ เช่น การไม่เคารพต่อศาสนสถานในพระพุทธศาสนา จึงเกิดแรงต่อต้านชาวตะวันตกขึ้นหลายกลุ่มโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง คือ พระอุ วิสาระ สะยาตอ (U Wisara Sayadaw) ซึ่งมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด นอนในถ้ำ อาศัยโคนต้นไม้ ครองผ้าที่นำมาจากผ้าห่อศพ รักษาณิสสัย 4 และกรณีกิจ 4 อย่างเคร่งครัด ทรงพระไตรปิฎก จึง

พระอุ วิสาระ

เป็นที่เคารพจากประชาชนทั้งประเทศ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544: 282) พระอุ วิสาระ สะยาตอ (U Wisara Sayadaw) และอุ อุตตมะ (U Uttama) ร่วมกับพระอุ อุตตมะได้ตีความพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการต่อสู้ของพม่า ท่านกล่าวว่า การที่คนจะตัดกิเลสได้นั้น ต้องมีอิสระเสียก่อน สังคมนิยมนั้นมีความสอดคล้องกับโลกนิพพานของพุทธศาสนา ท่านได้รณรงค์ต่อต้านตะวันตกเพื่อปลดปล่อยชาติ จนเป็นที่จับตาของอังกฤษ ท่านมองว่าพระพุทธศาสนานั้นมีความสอดคล้องกับการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของพม่า พุทธศาสนิกชนต้องช่วยเหลือนกันเพื่อปลดปล่อยประเทศชาติ ทำให้ท่านได้รับคนหนุ่มสาวเข้ากลุ่มเป็นจำนวนมาก

ส่วน พระอุ วิสาระ อดข้าวประท้วง 166 วันจนมรณภาพใน พ.ศ.2463 ท่านได้กลายเป็นวีรบุรุษของชาติ ได้ชื่อว่า มรณสักขี คือพยานด้านความตายในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติ

รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ โดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้จักใครเป็นการส่วนตัวอีก ที่จะมีคุณค่าพอสำหรับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ นอกเหนือไปจากพระผู้มีเมตตาจากเวียดนามผู้นี้” ในเวียดนามทั้งสองท่านได้สื่อสารแนวทางแห่งสันติตามหลักพระพุทธศาสนา และเป็นการสื่อสารเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้า

5) กัมพูชา พระเฮม เจียว (Hem Chieu ค.ศ.1898-1943) เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ชาวกัมพูชา อดีตอาจารย์ในวิทยาลัยบาลีในพนมเปญ เป็นนักต่อสู้ทางการเมืองร่วมกับนักการเมืองฝ่ายชาตินิยมในกัมพูชา เพื่อต่อสู้เรียกร้องเอกราช จากประเทศเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส เคยนำพระนิสิตออกประท้วงการปกครองของฝรั่งเศสในเหตุการณ์ “กบฏร่ม” (Embranchement Revolution) จนกระทั่งถูกจับไปขังที่เกาะแห่งพูโล คอนดอร์ (Poulo Condore) (David P.Chandler, 1994) ซึ่งฝรั่งเศสใช้เป็นคุกขังนักโทษ และมรณภาพที่คุกการเมืองที่เกาะแห่งนั้น ใน ค.ศ. 1943 (David P.Chandler, 1994) นอกจากนี้หลังการมรณกรรมของท่านไม่นาน ชื่อของท่านยังถูกนำมาตั้งเป็นชื่อถนนในกรุงพนมเปญ เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ท่าน (David P.Chandler, 1994: 167-171) รวมไปถึงพระมหาโฆษนันทะ พระที่มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อยุติความรุนแรงโดยใช้แนวทางสันตวิธี (Sanu Mahatthanadull, 2013) ที่เรียกว่าธรรมยาตรา (Dharma Yatra) เข้าไปยังบริเวณที่เป็นเขตต่อสู้ระหว่างรัฐบาลที่พนมเปญและเขมรแดงที่ต่อสู้ในบริเวณชายแดน เป้าหมายเพื่อเรียกร้องให้ยุติความรุนแรง เพื่อให้เกิดสันติภาพในสังคมกัมพูชา

จากตัวอย่างที่ปรากฏ ในอดีตของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน ได้ใช้แนวทางในการส่งเสริมสันติภาพ และความไม่รุนแรงในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้ชุมชนและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตามกรอบแนวคิดคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และไม่ใช้ความขัดแย้งมาเป็นเครื่องมือ หรือกลไกในการเผชิญหน้าในรูปแบบต่าง ซึ่งตัวอย่างที่ปรากฏในอดีต ในประเทศอาเซียนเกี่ยวกับพระสงฆ์และชาวพุทธ สะท้อนให้เห็นถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยมีแบบอย่างจากพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปเป็นแบบอย่างแต่ครั้งพุทธกาล

เอกภาพบนความหลากหลายเมื่อต้องอยู่ร่วมกัน/ประชาคมอาเซียน

ประชาคมอาเซียนมีความหลากหลาย ทั้งทางภูมิศาสตร์ ชาติพันธุ์ ภาษา และหลักเขตแดน เมื่อต้องรวมกันเป็นประชาคมเดียวกัน ความหลากหลายเหล่านั้น เป็นได้ทั้งความแตกต่าง แตกแยก เป็นอื่น จนกระทั่งกลายเป็นความรุนแรง แต่ในเวลาเดียวกันความ

แตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็จะได้ทั้งการเรียนรู้ เข้าใจ วางท่าที่ต่อความต่างต่างนั้นได้ จนกระทั่งดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ภายใต้ความแตกต่างเหล่านั้น การแสวงหาแนวทางหรือกรอบคิด หลักปฏิบัติที่เคยเกิดขึ้นมาเป็นกรณีเทียบเคียง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นสำหรับชุมชนและสังคมแห่งสันติอย่างแท้จริง

แม้ในประเทศที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่ด้วยความที่ประเทศเหล่านั้นมีแนวทางสันติภายในเพื่อสร้างสันติภายนอก การอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายเหล่านั้นกลายเป็นกลไกร่วมในการสร้างสันติร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นเป้าหมายของสันติประชาธรรมในการอยู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน การใช้ชีวิตร่วมกัน การดำเนินชีวิตร่วมกันภายใต้แนวคิด การเห็นสันติประชาธรรมร่วมกันอย่างสงบและสันติ รวมทั้งก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและเป็นกลไกของการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้แนวคิดความเหมือน ภายใต้แนวคิดความแตกต่าง ภายใต้กลไกของการอยู่ร่วมกัน

เมื่อประชาคมอาเซียนต้องอยู่ร่วมกัน ความหลากหลายทางความเชื่อทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และวัฒนธรรม รวมไปถึงศาสนา ชาติพันธุ์ ภาษา แลในความแตกต่างเหล่านี้ ได้ส่งเสริมให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนในเชิงระบบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมต่อสังคมในลักษณะต่างๆ การขับเคลื่อนเหล่านั้นได้สะท้อนให้เกิดกลไก และลักษณะร่วมอย่างที่เราสามารถเห็นเป็นข้อเท็จจริงและกลไกร่วม

บทสรุป

รูปแบบสันติวิธีทางพระพุทธศาสนา ถูกนำมาเป็นกลไกในการบริหารจัดการภายในประเทศอาเซียน โดยมีพระสงฆ์ที่เป็นผู้สืบสานหลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดำเนินการและส่งต่อ แม้ในบางกรณีจะเป็นการต่อสู้ในแบบรุนแรง แต่เป็นความรุนแรงในแบบ “อหัตตะ” ที่เน้นการกระทำเฉพาะตนดังกรณีที่พระอุ วีสาระ ที่อดข้าวประท้วง เป็นการเสียสละตัวเองเพื่อคนส่วนใหญ่ เป็นแนวทางของพระโพธิสัตว์ที่เสียสละตนเพื่อคนส่วนรวม และส่วนใหญ่ รวมไปถึงกรณีของพระติจ กวางถัก ที่เผาตัวประท้วงแต่เป็นการทำเพื่อระลึก หรือให้ผู้ปกครองได้ตระหนักต่อความสำคัญของคนที่แตกต่างเป็นความสันติภายใน เพื่อเน้นเพื่อทำให้หมู่กลุ่มคนอื่น ได้รับอิสรภาพต่อจิตวิญญาณในองค์กรวม ดังนั้น ความเสียสละของท่านจึงเป็นความเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่และส่วนรวมเป็นสำคัญ จึงเกิดขึ้นภายใต้แนวทางรูปแบบสันติวิธีตามแนวทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- บุญยงค์ เกศเทศ. matchon.co.th วันที่ 01 มิถุนายน พ.ศ.2555 ปีที่ 24 ฉบับที่ 528.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 : พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา สมเด็จพระมาตุจฉา มีรับสั่งให้กรมการหอสมุดวชิรญาณ รวบรวมพิมพ์เมื่อทรงบำเพ็ญพระกุศลในงานศพหม่อมเจ้าदनัย วรณัฐ ท.จ.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย ณ สะพานยศเส. 2457.
- พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, (2553). พระสงฆ์กับสังคมไทยในสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, พระสุภาพร เตชธโร, นายเกริก พิสัยพันธ์, (2559). “การศึกษาผลงานและบทบาทของผู้นำทางความคิดแห่งดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษาพระมหาราชครูโพนสะเม็ก: A Study of Work and Role of Opinion Leaders in the Greater Mekong Regions : A case Study of Phra Maha Rajchkru Phon Samek. ใน ลำพอง กลมกุล, บรรณาธิการ. (2559). รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน. ศูนย์อาเซียนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ. (2505). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา. กรมศิลปากร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- Chandler, D.P. (1994). *A History of Cambodia*, 2nd. Chiang Mai, Thailand: Silkworm Books.
- Thich Nhat Hanh. (1991). *Peace Is Every Step The Path of Mindfulness in Everyday Life*. London: Random House Group.
- Mahatthanadull, S., “Maha Ghosananda: The Engaged Buddhism in Cambodia”, *ExtraCurricular Activities for M.A. & Ph.D. Program Academic Seminar on ‘Buddhism in Cambodia with the Contemporary Society’*, Graduate School, Siem Reap Hotel, Friday 6 September 2013. Online, Website <http://ibsc.mcu.ac.th/en/wp-content/uploads/2015/05/6.Sanu-Maha-Ghosananda-The-Engaged-Buddhism-in-Cambodia.pdf>, 20 August 2016.
- Thich_Quang_Duc, [Online Resources, [cited 2008 Oct 3]., Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Th%C3%ADch_Qu%E1%BA%A3ng_%C4%90%E1%BB%A9c#/media/File:Thich_Quang_Duc.png

เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการเพื่อจัดการความขัดแย้งในระบบบริการ
สาธารณสุขรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
โรงพยาบาลสามพราน จังหวัดนครปฐม

Communication Tools for Conflict Management of AEC Health
Care System by Buddhist Integration in the Samphran Hospital

สุนันทา เอ้าเจริญ*

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่งานห้องคลอดโรงพยาบาลสามพรานกับผู้รับบริการชาวต่างชาติ พบว่ามูลเหตุจากปัญหาเรื่องการสื่อสาร การไม่เข้าใจภาษาของกันและกัน ก่อให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลสำคัญในการดูแลเรื่องการคลอดผิดเพี้ยน จนอาจก่อให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต ผู้เขียนจึงสร้างเครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการ โดยการนำหลักธรรม กถาวัตถุ 10 มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล มาใช้แก้ปัญหาโดยคาดหวังว่า เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการสามารถช่วยให้เจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวต่างชาติเข้าใจตรงกัน การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์เร็วขึ้น ส่งผลให้การบริการเป็นไปด้วยบรรยากาศความเป็นกัลยาณมิตร ผู้มารับบริการมีความอบอุ่นใจ

คำสำคัญ: เครื่องมือสื่อสารอวัจนภาษา, การจัดการความขัดแย้ง, ผู้รับบริการชาวต่างชาติ

Abstract

The conflict between the officer recipient with foreign clients found to cause from communication problems to not understand each other's language. Causing a delay in the operation, and officials received about back ground searching or hight risk pregnancy information distorted until may pose a danger to life. The authors have created a highly integrated non-verbal language communication tools by applying Buddhist principles of the

*พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ พยาบาลเวชปฏิบัติ โรงพยาบาลสามพราน นครปฐม

kathavatthu 10 integration together with the theory of communication. To solve the problem by expecting Buddhist integrated communication tool can help a client with foreigners, understanding communication objectives faster. As a result, the service is run by the friendly, the foreign clients comes with a heart warmth.

Keywords: Non-verbal Language Communication Tools, Conflict Management, Foreigners Clients

บทนำ

โรงพยาบาลสามพราน เป็นสถานบริการด้านสุขภาพในระดับทุติยภูมิ อยู่ในเขตอำเภอสามพราน ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมรายล้อม มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งโรงพยาบาลตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษม การคมนาคมค่อนข้างสะดวก จึงเป็นสถานบริการด้านสุขภาพที่มีผู้มารับบริการเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า ในส่วนของงานห้องคลอดก็เช่นกัน ปัจจุบันมีชาวพม่ามารับบริการการคลอดเพิ่มขึ้นทุกปีคิดเป็น 40% จากจำนวนผู้คลอดทั้งหมด ปัญหาที่พบจากผู้รับบริการชาวพม่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาเรื่องการสื่อสาร เพราะผู้รับบริการชาวพม่า ไม่สามารถที่จะสื่อสารภาษาไทยพูดไม่ได้ และฟังไม่เข้าใจในสิ่งที่เจ้าหน้าที่อธิบาย อีกทั้งเจ้าหน้าที่งานห้องคลอดก็ไม่สามารถพูดและฟังภาษาของชาวพม่าได้ โรงพยาบาลสามพรานไม่มีงบประมาณในการจ้างล่ามมาประจำหน่วยงาน การแก้ปัญหาการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวพม่าที่ผ่านมา คือ การพูดและอธิบายซ้ำหลาย ๆ ครั้ง การสื่อสารที่ยากลำบากก่อให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลสำคัญในการดูแลเรื่องการคลอดผิดพลาด จนอาจก่อให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต

ผู้เขียนจึงนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องที่ควรสนทนา กถาวัตถุ 10 มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล สร้างเป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีลักษณะเป็นแผ่นภาพแจ้งลักษณะกริยาท่าทางเอกสาร และสิ่งของที่ต้องใช้สำหรับการคลอด มีข้อความเป็นภาษาพม่ากำกับไว้สั้น ๆ ชัดเจน(ด้านหน้า) และมีภาษาคาราโอเกะ(ด้านหลัง) สำหรับให้เจ้าหน้าที่อ่านออกเสียงในขั้นตอน การซักประวัติเพื่อหาข้อมูลการตั้งครรภ์บุตร การปฏิบัติตนในขั้นตอนการตรวจรับใหม่แจ้งการเตรียมเอกสารและของใช้ที่จำเป็นในการมาคลอด รวมถึงการปฏิบัติตนในแต่ละระยะของการคลอด เพื่อนำไปสู่การคลอดที่ปลอดภัย

ผู้เขียนคาดหวังว่า หลังจากการใช้เครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการจะส่งผลให้ มีความชัดเจนในเรื่องที่ต้องการสื่อสาร เกิดความเข้าใจตรงกันทั้ง 2 ฝ่าย ลดความขัดแย้งจากการเข้าใจที่ผิดเพี้ยน บรรยากาศการให้บริการเป็นไปด้วยความเอื้ออาทร และมีความเป็น กัลยาณมิตร พฤติกรรมการรับสารของผู้รับบริการชาวพม่า มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเชิง บวกเพิ่มขึ้น สามารถปฏิบัติตัวได้ตรงตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์เร็ว ขึ้น เจ้าหน้าที่ใช้เวลาในการสื่อสารในแต่ละขั้นตอนลดลง แม้สื่อสารกันคนละภาษาก็ตาม

การสื่อสาร

การสื่อสาร คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคล ต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารจะมี 2 ประเภทคือ วาจาภาษา ได้แก่ ภาษาพูดหรือภาษาเขียน และอวัจนภาษา ได้แก่ สัญลักษณ์ สัญญาณหรืออากัปกิริยาต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร ระดับใดผู้ส่งสารและผู้รับสาร ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารทั้งสิ้น โดยทั้ง 2 ฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ เมื่อใดก็ตามที่วัตถุประสงค์ หรือความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายสอดคล้องต้องกัน การสื่อสารครั้งนั้นก็จะประสบผลสำเร็จ ในทางตรงกันข้าม เมื่อใดก็ตามที่วัตถุประสงค์หรือความต้องการของทั้ง 2 ฝ่าย ไม่สอดคล้อง ต้องกัน หรือขัดแย้งกันการสื่อสารก็จะประสบความล้มเหลว สรุปได้ว่า การสื่อสารครอบคลุม ถึงทุกระบวนการที่บุคคลหนึ่งส่งสิ่งเร้าโดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคล อื่นๆ การสื่อสารยังรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันหากมีผู้เข้าใจการ กระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น นั่นก็หมายความว่าความเข้าใจที่เกิดขึ้นแก่คนๆ หนึ่งนั้นได้ เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่คนๆ นั้นมีอยู่ และมีอิทธิพลต่อบุคคลผู้นั้น ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การ ถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนที่ชัดเจน และแสดงเจตนาารมณ์ที่ชัดเจนเท่านั้น แต่ หมายรวมถึงพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารตามทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo) ประกอบด้วยประกอบด้วย

ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถ ใน “การเข้ารหัส” (Encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับ เพื่อผลในการสื่อสารมี ความรู้อย่างดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะมีความสามารถในการปรับระดับของ ข้อมูลนั้นให้เหมาะสม และง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและ วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถใน “การถอดรหัส” (Decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความ และพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ปัจจัยทั้งหมดล้วนมีความสำคัญต่อผลสำเร็จในการสื่อสาร หากปัจจัยใด มีความบกพร่อง อาจนำไปสู่ความขัดแย้งหมายถึงการเข้าใจในความหมายไม่ตรงกัน ในกรณีที่องค์ประกอบในการสื่อสารครบ และการสื่อสารจะมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับ มีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง มีศิลปะในการใช้ปิยวาจา อีกทั้งมีความสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม ง่ายต่อระดับความรู้ รวมถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับด้วย สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารตามแนวพุทธ พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของวาจา จึงได้มีหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับวาจา ทั้งที่ได้บัญญัติไว้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก วาจาประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ พุดถูกกาล พุดคำจริง พุดคำอ่อนหวาน พุดคำประกอบด้วยประโยชน์ พุดด้วยเมตตาจิต วาจาประกอบด้วยองค์ 5 ประการนี้เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นวาจาทุภาษิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน วาจาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสื่อสารต่อบุคคลอื่น เพื่อถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความรู้สึก ความต้องการ ทัศนคติ และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ บุคคลจึงควรพุดแต่คำที่ให้ผลดีแก่ตนเองและผู้อื่นเท่านั้น ลักษณะของวาจาที่เป็นคำพุดในพระพุทธศาสนา มีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ วาจาที่เป็นทุภาษิต และวาจาที่เป็นสุภาษิต คือ วาจาที่พุดหรือเปล่งเป็นเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ ไม่มีโทษ สบายหู แฝงด้วยคติ เป็นถ้อยคำนำออกจากทุกข์ เป็นวจีสุจริต ทำให้ได้รับประโยชน์ทั้งผู้พุดและผู้ฟัง ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของวาจา จึงได้บัญญัติหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับวาจาไว้ในพระไตรปิฎกโดยที่รับรู้ทั่วกันคือ เรื่อง ที่ควรสนทนา กถาวัตถุ 10 ประการ ได้แก่

1) อับปิฉณกถา เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักชวนให้มีความปรารถนาน้อย

2) สันตุฏฐิกถา เรื่องความสันโดษ หมายถึง ความสันโดษ 3 ประการ คือ (1) ยถาลภสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี (2) ยถาพลสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (3) ยถาสารูปสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนเปรอ

3) ปวิเวกกถา เรื่องความสังัด หมายถึง มีวิเวก 3 ประการ คือ (1) กายวิเวก สังัดกาย ได้แก่ อยู่ผู้เดียวทุกอิริยาบถ (2) จิตตวิเวก ได้แก่ ได้สมาบัติ 8 (3) อุปธิวิเวก ได้แก่ บรรลุนิพพานถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสังัดกายใจ

4) อสังสัคคกถา เรื่องความไม่คลุกคลี หมายถึง ไม่คลุกคลีด้วยการคลุกคลี 5 ประการ คือ (1) การคลุกคลีด้วยการฟัง (2) การคลุกคลีด้วยการเห็น (3) การคลุกคลีด้วยการสนทนา ปราศรัย (4) การคลุกคลีด้วยการอยู่ร่วมกัน (5) การคลุกคลีทางกายถ้อยคำที่ชักนำให้ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่

5) วิริยารัมภกถา เรื่องการปรารภความเพียร หมายถึง การทำความเพียรทางกายและทางจิตให้บริบูรณ์ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร

6) สีลสัมปทาภกถา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยศีลคำว่าศีลในที่นี้ หมายถึง ปาฏิสาธิต 4 ประการคือ (1) ศีลคือการสังวรในพระปาติโมกข์ (2) ศีลคือการสำรวมอินทรีย์ 6 (3) ศีลคือการพิจารณาใช้สอยปัจจัย (4) ศีลคือการเลี้ยงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์

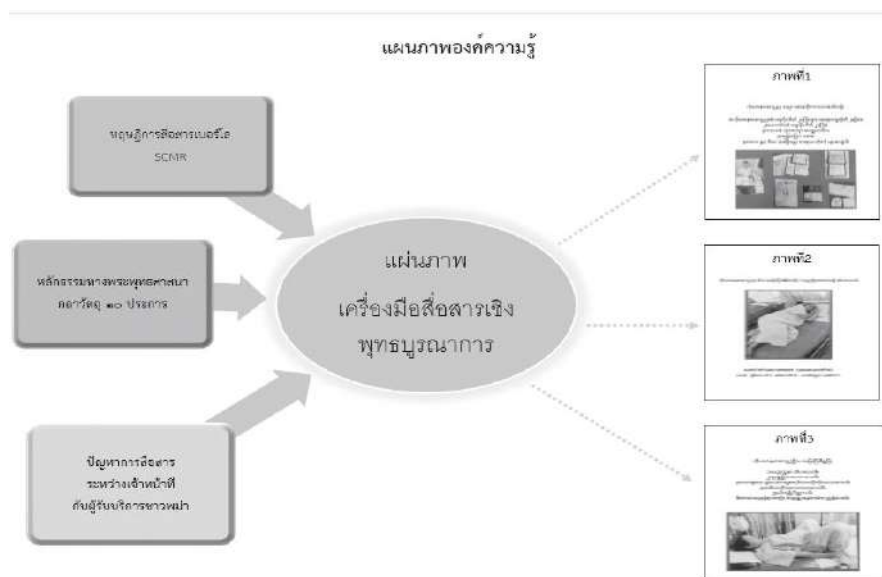
7) สมาธิสัมปทาภกถา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ คำว่า สมาธิ ในที่นี้ หมายถึง สมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 และอรุณฌาน 4 อันเป็นบาทแห่งวิปัสสนาถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น

8) ปัญญาสัมปทาภกถา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยปัญญาถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา

9) วิมุตติสัมปทาภกถา เรื่องความสมบูรณ์ ด้วยวิมุตติถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์

10) วิมุตติญาณทัสสนสัมปทาภกถา เรื่องความสมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจ และเข้าใจเรื่องความรู้ ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้น จากกิเลสและความทุกข์

สรุปโดยภาพรวม กถาวัตถุ 10 ประการ คือ หลักธรรมว่าด้วยเรื่องที่เหมาะสมที่สุดซึ่งก่อนที่ผู้พูดจะกล่าวสิ่งใดออกไป ควรต้องพิจารณาบริบทของผู้ฟังประกอบด้วย แล้วปรับสำนวนถ้อยคำ ให้เข้ากับบริบทนั้นๆ เพื่อมุ่งไปสู่ผลสำเร็จของการสื่อสาร เพราะบุคคลแต่ละคนย่อมมีรายละเอียดหล่อหลอมเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล สำนวนวาจาที่ใช้ได้กับบุคคลหนึ่ง อาจไม่มีผลตอบรับเชิงบวกใดๆ กับอีกบุคคลหนึ่ง ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างหลักธรรมในพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องที่เหมาะสม กถาวัตถุ 10 ประการ มาปรับใช้ และบูรณาการให้เข้ากับบริบทการสื่อสารกับผู้รับบริการที่เป็นชาวต่างชาติ พูดกันคนละภาษา ในงานห้องคลอสดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงจำนวนของใช้ที่จำเป็นในการมาตลอด

ကိုယ့်ဝနးဆော့ညး သညး ဆေးရုံသိုလ်သောအခါတၢ်

- ၁။ ကိုယ့်ဝနးဆော့ညးၤ ဟွံပိဗ် မိတ် ၂၇ကြိး နွံး ဆေးရုံလကွံတိုဝ် ၂၇ကြိး။
 ၂။ သောကံးၤ ဟွံပိဗ် မိတ် ၂၇ကြိး။
 ၃။ ကလေးၤ သုံးဆော့အံၤ အဝတ္တံးစားဝံး။
 ၄။ ကုၤနွံၤ ငါးဝံး ဘတံး။
 ၅။ ကလေး နွံး မိတ် သုံးစံးညး စာအုပ်။ ဝိတ်ကို ယူဆော့ညး။

ภาพที่ 2 แสดงจำนวนของใช้ที่จำเป็นในการมาตลอด
 ประยุกต์ใช้หลักธรรม อปัจจกถา

อัปปัจจนกตา เรื่องความมกน้อย ถ้อยคำที่ชักชวนให้มีความปรารถนาล้น

ปรับเพื่อใช้ในการให้ข้อมูล ผู้มารับบริการรับรู้เกี่ยวกับสภาวะของตน เคารพกฎระเบียบ และปฏิบัติตามบริบทสถานพยาบาลนั้นๆ คือ ต้องนอนรอกตลอดในห้องสำหรับรอกตลอด สิ่งที่น่าติดตัวเข้ามาได้มีเพียงเอกสารและของใช้จำเป็นสำหรับเด็กทารกเท่านั้น ซึ่งมีเพียง สมุดฝากครรภ์, สำเนาหนังสือเดินทาง (passport) ของผู้คลอดและสามีคนละ 1 ฉบับ, ผ้าขนหนูสำหรับห่อตัวเด็กผ้าอ้อมหมวกเด็ก อย่างละ 1 ชิ้น และผ้าอนามัยชนิดห่วงสำหรับ ใส่หลังคลอด เท่านั้น เพื่อป้องกันการสูญหาย เป็นระเบียบในการจัดเก็บ และสะดวก ในการเคลื่อนย้าย

ประยุกต์ใช้หลักธรรม สันตุฏฐิกตา ปวิเวกกตา อสังสัคคกตา สีสัมปทาภกตา สมาธิกตา

ကိုယ့်ဝန်ဆောင်မှု၊ ခံစား မေတ္တာဦးစီးတတ်၊ ဘာသာဝင်တို့အား ဝိသုဒ္ဓိပေးပါ။

ภาพที่ 3 แสดงขั้นตอนการปฏิบัติตนที่ถูกต้องขณะรอกคลอด
(นอนตะแคงซ้ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการไหลเวียนโลหิตและออกซิเจนไปสู่ทารก)

สันตุฏฐิกตา เรื่องความสันโดษ หมายถึง ความสันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ
ปวิเวกกตา เรื่องความสงัด ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ
อสังสัคคกตา เรื่องความไม่คลุกคลี ด้วยการสนทนาปราศรัย การอยู่ร่วมกัน

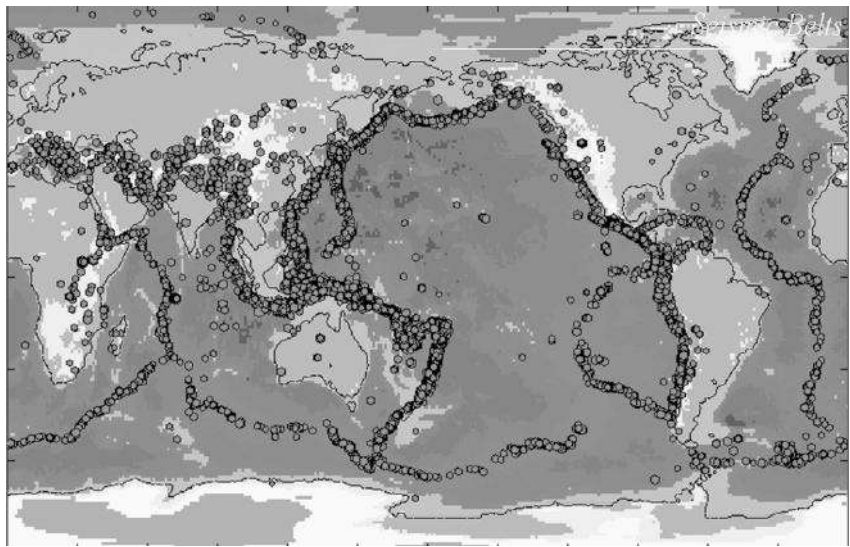
สรุป

จากที่ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยเรื่องที่ควรสนทนา กล่าวคือ 10 ประการ มาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โลสร้างเป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อมุ่งหวังให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพขึ้น ลดความขัดแย้งด้านการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการชาวพม่า ผู้รับบริการเข้าใจสิ่งที่เจ้าหน้าที่ต้องการสื่อ มีพฤติกรรมเชิงบวก และสามารถปฏิบัติได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เจ้าหน้าที่ได้รับข้อมูลครบถ้วน นำมาวางแผนให้การพยาบาลได้อย่างครอบคลุม จนนำไปสู่การคลอดที่ปลอดภัยไม่มีภาวะแทรกซ้อนใด

เอกสารอ้างอิง

- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). *ประมวลชุดวิชาปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ 4*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- อรนุช เลิศจรยารักษ์ และดาราวรรณ สุขุมลชาติ. (2539). *ทฤษฎีการสื่อสารเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 9*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มาตรการของรัฐเพื่อการรับมือภัยพิบัติในภูมิภาคอาเซียน

State Measures for Natural Disasters in the ASEAN Region

จิตาภา เร่งมีศรีสุข*

พระเดชขจร ขนติธโร**

พระมหาสมเด็จ มหาสมิทธิ***

บทคัดย่อ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความเสียหายเป็นบริเวณกว้าง สามารถเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ของภูมิภาคอาเซียน ในภูมิภาคอาเซียนก็สามารถพบเห็นโศกนาฏกรรมทางธรรมชาติได้เช่นกัน ดังนั้น การเตรียมมาตรการให้พร้อมรับมือกับภัยพิบัติในอาเซียนจึงมีความจำเป็นยิ่งซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทความนี้ที่ว่า เพื่อศึกษามาตรการของรัฐในการรับมือกับภัยพิบัติของภูมิภาคอาเซียน บทความนี้มุ่งเน้นในการนำเสนอวิธีการป้องกันภัยธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงประยุกต์ เป็นการวิเคราะห์เอกสาร และสังเคราะห์งานวิจัยผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การสร้างรัฐให้พร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา รวมทั้งสร้างความเข้าใจกับคนในภูมิภาคอาเซียนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล

คำสำคัญ: มาตรการของรัฐ, ภัยพิบัติ, แผ่นดินไหว, ประชาคมอาเซียน

Abstract

The disasters are the natural phenomena which would happen everywhere throughout the world, including ASEAN region. After that, they damaged all of property and life in tragedy. Therefore, state preparation will necessarily be measured to manage all natural disasters in the ASEAN that are related to the article's objective. It is to study the state measuring for natural disasters in the ASEAN which emphasize presenting how to prevent any natural

* ผู้ช่วยคณบดีด้านประกันคุณภาพและหัวหน้าสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

** คณะสังคมศาสตร์สาขารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

*** คณะสังคมศาสตร์สาขารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

disasters towards applied research as documentary analysis and qualitative synthesis. In the same way, this method bring to the new body of knowledge in state preparing for natural disasters occurred anytime, in additions, to make understanding happen for the whole ASEAN's community.

Keywords: State Measuring, Disasters, Earthquake, ASEAN Community

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสภาวะสิ่งแวดล้อมของโลกเกิดขึ้นได้ด้วยสาเหตุ 2 ประการ คือ เกิดจากปัจจัยธรรมชาติ และเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบซ้ำๆ ไปจนถึงแบบฉับพลันและมีความรุนแรงสูง อาทิ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด สึนามิ อุทกภัย วาตภัย ไฟป่า เป็นต้น คราใดก็ตามที่มีเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้อุบัติขึ้น ครานั้นก็สร้างความเสียหายแก่ทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างประเมินค่ามิได้ นับเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าสะพรึงกลัว เป็นมหันตภัยที่มีพลังทำลายล้างสูงมาก ยังความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างประเมินค่ามิได้ ทั้งยังก่อให้เกิดความหวาดระแวงต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่เสี่ยงภัยด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษยชาติ จักต้องหันมาศึกษาหาความรู้และตระหนักถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างจริงจัง เพื่อจะได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และช่วยให้มนุษย์ “พึ่งพา” กับ “พึ่งพิง” ธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

บทความวิชาการนี้ได้กล่าวถึงนิยามคำสำคัญ (keywords) ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจกันเฉพาะในบทความนี้ อยู่ 4 คำ ได้แก่ คำว่า มาตรการของรัฐ หมายถึง วิธีการที่ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ ข้อกำหนด ระเบียบ หรือข้อกฎหมาย ความเข้มข้นในการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบต่อการคลี่คลายปัญหาของประเทศ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐเป็นสำคัญ ลำดับต่อมา ภัยพิบัติ คือเหตุการณ์ความสูญเสียที่เกิดจากธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ทั้งการเกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรืออย่างช้าๆ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินทั้งในระยะสั้นและระยะยาวทั้งสิ้น ถัดมาคือคำว่า แผ่นดินไหว เป็นปรากฏการณ์ที่มีต้นเหตุจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก ทำให้เกิดคลื่นยักษ์สึนามิได้ ความเสียหายขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการสั่นไหว คำสุดท้าย คือ ประชาคมอาเซียน เป็นกลุ่มประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมตัวกันด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทความที่ต้องการศึกษา มาตรการของรัฐเพื่อการรับมือกับภัยพิบัติในภูมิภาคอาเซียน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามาตรการของรัฐในการรับมือกับภัยพิบัติของภูมิภาคอาเซียน เพราะเหตุว่าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต้นเหตุจากการกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัด มาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีขีดจำกัด จนทำให้ระบบนิเวศไม่สมดุล ส่วนอีกปัจจัยหนึ่งเป็นสาเหตุที่มาจาก การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเอง เช่น แรงดันจากใต้ผิวโลกทำให้เกิดภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินเลื่อนตัวจนเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ หรือแผ่นดินถล่มจากภูเขาถล่มมาทับบ้านเรือน เป็นต้น ดังนั้นบทความนี้มีขอบเขตการศึกษาภัยพิบัติเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับ “แผ่นดินไหว” บนภูมิภาคแผ่นดินใหญ่ของอาเซียน และพื้นที่เกาะที่โอบล้อมด้วยท้องทะเลอันกว้างใหญ่ อีกทั้งยังจะเน้นไปที่บริเวณคาบสมุทรแผ่นดินใหญ่ของอาเซียน ซึ่งได้แก่ พื้นที่ของประเทศไทย เมียนมาร์ มาเลเซีย สิงคโปร์ ลาว เวียดนาม กัมพูชา และบางส่วนของอินโดนีเซียที่ติดกับบรูไน เพราะเหตุว่าเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ มีหลายเชื้อชาติ และประชากรมีความหนาแน่นสูง ผู้ได้รับผลกระทบมีเป็นจำนวนมาก รัฐต่างๆ จักได้รู้เท่าทันสถานการณ์ เตรียมสรรพกำลังในการแสวงหามาตรการป้องกันความสูญเสียจากโศกนาฏกรรมทางธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ทันระวังตัว

แผ่นดินไหว คือภัยธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกิดจากการสั่นสะเทือนภายในของเปลือกโลก (Tectonic Earthquake) เป็นอิทธิพลจากแรงเค้น (Stress) ใต้พื้นพิภพ มีการเคลื่อนตัว ขยับตัว ทรุดตัว และกระแทกกันของเปลือกโลก เคลื่อนไหวกระจายกลายเป็นคลื่นแผ่นดินไหว (Seismic Wave) ไปยังพื้นที่ข้างเคียงราวกับแรงจุดระเบิดด้วยดินปืน หากแรงสั่นสะเทือนมีความรุนแรง อุปกรณ์ก็สามารถตรวจรับแรงสั่นไหวได้ แม้จะห่างกันหลายหมื่นกิโลเมตร ทฤษฎีการเคลื่อนไหวของเปลือกโลกนี้ เป็นทฤษฎีเดียวที่นักวิชาการยอมรับมากที่สุดว่าเป็นสาเหตุของแผ่นดินไหว มากกว่าสาเหตุที่มาจากทฤษฎีทวีปลอย ภูเขาไฟระเบิด และการทดลองระเบิด (เอกพร เทิดไธ, 2557: 17-30) อีกทั้งยังมีน้ำหนักมากกว่าทฤษฎีการสร้างเขื่อนเปลือกโลกที่มีรอยเลื่อน (น้ำ 1 ลิตร = 1 กก.) เสียอีก การทำนายแผ่นดินไหวที่นำไปใช้ประโยชน์ในการอพยพผู้คนได้ต้องมี 3 องค์ประกอบ คือ ขนาด เวลา สถานที่ (ไพบูลย์ นวลนิล, 2557: 112-125) แม้ว่าในโลกสมัยใหม่นี้ มนุษย์จะสามารถออกเดินทางไปบนอวกาศได้ แต่การเตรียมความพร้อมที่จะรับมือกับแผ่นดินไหวนี้ ถือเป็นความท้าทายของรัฐบาลต่างๆ ที่ต้องทำการบ้านอย่างเข้มข้นกันไป

ภูมิภาคอาเซียนเป็นอีกพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดแผ่นดินไหว เพราะมีภูมิประเทศเป็นเกาะ ทะเลกว้างใหญ่ และที่สำคัญตั้งอยู่บนรอยเลื่อน (Faults) ของเปลือกโลกที่พร้อมจะเกิดการสั่นไหวได้ตลอดเวลา อาทิ แผ่นยูเรเชีย แผ่นออสเตรเลีย แผ่นอินเดีย และแผ่นฟิลิปปินส์ (ปัญญา จารุศิริ และคณะ, 2544: 282) เหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นในอาเซียนสามารถ

พบเห็นได้บ่อยครั้งขึ้นและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยมีศูนย์กลางอยู่ตามรอยต่อของเปลือกโลกและแนวภูเขาไฟทั้งหลาย ศูนย์กลางแผ่นดินไหวที่มักเกิดขึ้นบ่อยครั้งและเป็นพื้นที่เสี่ยงที่สุดในอาเซียนได้แก่ ทะเลอันดามัน หมู่เกาะในฟิลิปปินส์ มหาสมุทรอินเดีย ตอนเหนือของเกาะสุมาตรา บางพื้นที่ของพม่าที่ติดกับจีน ตอนเหนือของลาว ภาคเหนือภาคตะวันตก และภาคใต้ของไทย เป็นต้น (เอกพร เทิดไท, 2557: 40)

เครื่องมือวัดแรงสั่นสะเทือนเรียกว่า Seismograph ทำหน้าที่แปลงสัญญาณความสั่นสะเทือนเป็นสัญญาณไฟฟ้าแล้วบันทึกบนแผ่นกระดาษ เมื่อเกิดแผ่นดินไหวขนาดต่างๆ ขึ้น (ขนาดเล็ก 1-3 ริคเตอร์ ขนาดปานกลาง 4-6 ริคเตอร์ ขนาดใหญ่ตั้งแต่ 7 ริคเตอร์ขึ้นไป) จะเกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน จนอาจเกิดคลื่นยักษ์สึนามิหรือแผ่นดินถล่ม หรือแผ่นดินแยกขึ้นได้ ซึ่งการระงับภัยจากแผ่นดินไหวไม่สามารถทราบล่วงหน้า ดังนั้น การหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดแผ่นดินไหว จึงถือเป็นการระงับป้องกันที่ดีที่สุด

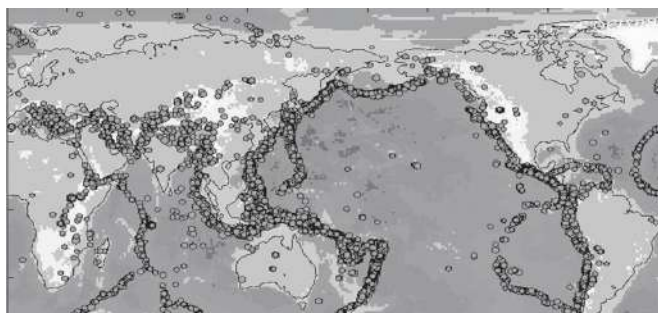
ตาราง: แสดงขนาดและผลกระทบของแผ่นดินไหว

ขนาดแผ่นดินไหว (Richter/ริคเตอร์)	ผลกระทบ (รัศมีและความลึกไม่เกิน 100 กม.)	จำนวนครั้งต่อปี (รอบโลก)
น้อยกว่า 2.0	ไม่รู้สึก	2,920,000
2.0 – 2.9	ไม่รู้สึก แต่เครื่องมือตรวจพบ	365,000
3.0 – 3.4	รู้สึกได้ แต่ไม่ส่งผลเสียหายมากนัก	49,000
3.5 – 4.2	บางคนรู้สึกสั่นสะเทือน	30,000
4.3 – 4.8	หลายคนรู้สึกสั่นสะเทือน	4,800
4.9 – 5.4*	เกือบทุกคนรู้สึกสั่นสะเทือน	1,400
5.5 – 6.1	อาคารเสียหายเล็กน้อย	500
6.2 – 6.9	อาคารเสียหายปานกลาง	100
7.0 – 7.3	อาคารเสียหายรุนแรง	15
7.4 ขึ้นไป	อาคารเสียหายรุนแรงมาก	4

ภาพที่ 1: แสดงแนวแผ่นดินไหวของโลก (ภาพจากสถาบันสำรวจธรณีสหรัฐอเมริกา USGS)

ที่มา: บุรินทร์ เวชบรรเทิง ผู้อำนวยการส่วนเฝ้าระวังและติดตามแผ่นดินไหวและสึนามิ

กรมอุตุนิยมวิทยา, 2550: 5

หมายเหตุ: *หากเกิดแผ่นดินไหว 5 ริคเตอร์ ขึ้นไป จะเกิดแรงสั่นสะเทือนติดตาม หรือ *after shock*

ที่มา: ดัดแปลงจาก ดาณูภา ไชยพรธรรม (2551: 51), ฤเวียง ประคำมินทร์ (2553: 20) และเอกพร เทิดไท (2557: 58)

มาตรการของรัฐในอาเซียนเพื่อการรับมือแผ่นดินไหว

AEIC ย่อมาจาก ASEAN Earthquake Information Center หมายถึง ศูนย์ประชาสัมพันธ์ด้านแผ่นดินไหวอาเซียน ประสานงานร่วมกับ คณะกรรมการจัดการภัยพิบัติกับอาเซียน (ASEAN Committee on Disaster Management: ACDM) เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดองค์กรหนึ่ง ในด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้การกำกับดูแลของประชาคมอาเซียน ทำหน้าที่เป็น “ตัวแทน” (Representative) ของรัฐสมาชิกอาเซียน เพื่อตั้งเป็นคณะกรรมการความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมของภูมิภาค มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการผลักดันให้ชาติสมาชิกได้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผ่านการประชุมหลายระดับ มีการประกาศนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมผ่านเอกสารความร่วมมือด้านต่างๆ รวมทั้งร่วมมือกับบางประเทศนอกภูมิภาคในการแลกเปลี่ยนข้อมูลภัยพิบัติ ตลอดจนการรณรงค์ร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมให้ประชากรอาเซียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

มาตรการรับมือกับแผ่นดินไหวของรัฐในอาเซียนได้ริเริ่มเป็นครั้งแรกเมื่อครั้งเป็นส่วนหนึ่งในการประชุมคณะกรรมการจัดการภัยพิบัติกับอาเซียน หรือ ACDM เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2546 ณ เมืองบันดาเสรี เบการ์วัน ประเทศบรูไน พร้อมกับมีมติในการจัดประชุมขึ้นทุกปี โดยเจ้าภาพการประชุมจะเวียนตามลำดับตัวอักษรภาษาอังกฤษของชื่อประเทศสมาชิก มีเป้าหมายหลักเพื่อร่วมกันจัดทำโครงการจัดการภัยพิบัติในภูมิภาคอาเซียน หรือ ASEAN Regional Program on Disaster Management: ARPDM โดยมีเป้าประสงค์เพื่อกำหนดกรอบความร่วมมือ ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ รวมทั้งกำหนดภารกิจและกิจกรรมเร่งด่วนตามลำดับก่อนหลังเพื่อลดภัยพิบัติ ดังนั้นภารกิจสำคัญเร่งด่วนของ

ARPDM คือการสร้างกรอบการทำงานบริหารจัดการภัยพิบัติในภูมิภาคอาเซียน ภายใต้กรอบการดำเนินงานนี้จะมีการพัฒนาข้อตกลงในภูมิภาคว่าด้วยการจัดการภัยพิบัติ และการทำงานในภาวะฉุกเฉิน พัฒนามาตรฐานการทำงานช่วยเหลือในยามเกิดภัยพิบัติตามข้อตกลง เสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงานของคณะทำงานในแต่ละประเทศสมาชิก เพื่อช่วยเหลือแบบเร่งด่วนฉับพลันในภาวะวิกฤต รวมถึงจัดกิจกรรมซ้อมรับมือภัยพิบัติในอาเซียนอย่างสม่ำเสมอด้วย

จากกรอบการดำเนินงานดังกล่าว การเตรียมความพร้อมของรัฐสมาชิกในอาเซียนถือว่ามีความจำเป็น (Essential Needs) อย่างมาก เพราะหากเราเข้าใจสภาพแวดล้อมและสังคมที่แท้จริงแล้ว ชาติต่างๆ ก็สามารถวางมาตรการรองรับทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อเข้าถึงแก่นแท้ของชีวิตและอยู่กับธรรมชาติได้อย่างสมดุล การส่งเสริมการศึกษาโดยให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปนับว่าเป็นมาตรการป้องกันภัยแผ่นดินไหวที่สำคัญ เพราะภัยธรรมชาติมีโอกาสดังขึ้นได้ทั่วทุกมุมโลก นับวันจะทวีรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเหตุนี้ การรับมือภัยแผ่นดินไหวของรัฐในอาเซียนจึงควรมีมาตรการสำคัญๆ ที่ควรคำนึงถึงดังนี้

1) ต้องปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของพลเมืองอาเซียนด้วย “การเข้าถึง” (approach) ความรู้สึกของทรัพยากรธรรมชาติให้มากที่สุด หากมนุษย์ตระหนักถึงการคงอยู่ของทรัพยากรรอบตัวแล้ว มนุษย์ก็จะใช้มันอย่างคุ้มค่า เช่น ลดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย เพราะค่านิยมนี้เป็นวิธีคิดที่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติอย่างแยบยลหรือหากจำเป็นให้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทนทานในราคาที่เหมาะสมเพื่อลดปริมาณขยะ ขณะเดียวกันก็ควรณรงค์ให้ชาวอาเซียนบริโภคพืชผักเป็นหลัก ลดการบริโภคเนื้อสัตว์ เพราะจะช่วยให้สุขภาพแข็งแรง ไม่เสี่ยงต่อสารพิษในสัตว์ที่มีการฆ่าด้วยวิธีทรมาน เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งการสร้างสมดุลให้กับธรรมชาติเช่นนี้จะช่วยให้รัฐในอาเซียนเผชิญหน้ากับภัยแผ่นดินไหวได้อย่างกล้าหาญ หากเกิดเหตุการณ์อาหารขาดแคลน เพราะหาผักมาเป็นอาหารง่ายกว่าหาสัตว์ เป็นการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง

2) ส่งเสริมให้รัฐต่างๆ สร้างความสุขแห่งชาติด้วยการพัฒนาด้าน “จิตวิญญาณ” (mindset) ซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ เช่น การนั่งสมาธิ ปฏิบัติกัมมัฏฐาน รักษาศีล 5 หรือศีล 8 เพราะหากจิตได้รับการขัดเกลาให้มีทัศนคติที่เป็นบวกอย่างแน่วแน่แล้ว ก็จะสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ เข้าใจแก่นธรรมของพระพุทธพจน์ที่ว่าสรรพสิ่งอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ มองการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยปัญญา เพียงเท่านี้ก็จะเป็นผู้มีความสุขอย่างสุดซึ้งทั้งในสถานการณ์ที่ดีมากและดื่น้อย จัดเป็นความเชื่อที่เกิดจากสติสัมปชัญญะของตนเอง มิใช่ความเชื่อที่สืบทอดกันมาเหมือนในแวดวงวิทยาศาสตร์ (สมยศ ศุกิจไพบูลย์, 2558: 157-159)

3) สร้างทัศนคติและความตระหนักรู้ในวิธีการป้องกันภัยให้แก่คนในชุมชน ถือเป็น

มาตรการที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นมาตรการ “ป้องกันดีกว่าแก้ไข” (protection better than solution) โดยเริ่มตั้งแต่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยนักเรียนจะนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้แก่บุคคลในครอบครัวและชุมชน เพื่อป้องกันความเสียหายและลดผลกระทบจากภัยแผ่นดินไหว AEIC จึงควรกำหนดมาตรการนี้ในการจัดการกับภัยแผ่นดินไหว เพื่อเตรียมความพร้อมเผชิญสถานการณ์ที่อยู่เหนือการควบคุม (out of control)

4) ศึกษาข้อมูลเพื่อเฝ้าระวังเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกอย่างใกล้ชิด มีการคำนวณตรวจวัดแผ่นดินไหวตลอด 24 ชั่วโมง และการแลกเปลี่ยนข้อมูลทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาค เพราะจะช่วยให้ “รู้เท่าทันสถานการณ์” (situation update) พร้อมทั้งมีข้อมูลในการตัดสินใจให้การพยากรณ์ล่วงหน้ามีความแม่นยำสูง การเตรียมพร้อมอพยพหนีภัยจะได้ทันเวลา เป็นการป้องกันโศกนาฏกรรมในหลายๆ ด้านได้ด้วย

5) หาที่ปรึกษาให้เป็นพี่เลี้ยง (mentor) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลภัยแผ่นดินไหว โดยเฉพาะจากประเทศที่มีประสบการณ์จริง ด้วยการแสวงหาความร่วมมือกับสำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศ เช่น ร่วมมือกับองค์กรที่เชี่ยวชาญด้านแผ่นดินไหวของญี่ปุ่น หรือ ไจก้า (JICA) เพื่อนำประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ย่อมเป็นประโยชน์ต่อราษฎรอาเซียน เป็น “การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง” (the real experience learning) ทำให้ไม่เสียเวลาลองผิดลองถูก (trial and error) และช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับมาตรการที่ออกมาด้วย

6) กระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผ่นดินไหวแก่ประชาชนผ่านทุกสื่อสังคม โดยเฉพาะ “สื่อสังคมออนไลน์” (social media) เช่น Facebook Line Instagram เป็นต้น เพราะเข้าถึงประชาชนในยุคนี้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ การเสนอข่าวสารที่เร่งด่วนเช่นนี้ช่วยให้เกิดการเฝ้าระวัง มีการวางแผนอย่างรอบคอบ เป็นการเตรียมพร้อมรับมือที่ยอดเยี่ยม ทำให้ประชาชนมีความรอบรู้ในเรื่องมาตรการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติ หากมีข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน (Update data) ก็จะสามารถป้องกันอันตรายภัยแผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นได้

7) จัดโครงการรณรงค์ลดภัยพิบัติจากแผ่นดินไหวเชิงสร้างสรรค์ เช่น การออกแบบในรูปของเกมส์เพื่อดึงดูดความสนใจ ซึ่งอาจเป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับผู้ใหญ่ แต่เป็นเรื่องยิ่งใหญ่สำหรับเด็ก โดยเฉพาะระหว่างภัยพิบัติผู้ประสบภัยใช้เทคนิคเกมส์หรือสื่อต่างๆ เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นการเบี่ยงเบนความสนใจจากการจดจ่อกับหายนะทางธรรมชาติ มาสู่การสร้างสรรคความรู้อย่างสนุกสนาน เกิดบรรยากาศ “สร้างสรรค์ในทางที่ดี” (creative oriented) ทำให้เกิดพลังใจและความมุ่งมั่นที่จะใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต

8) มีแผนการฝึกซ้อมอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ประชากรอาเซียนไม่ตื่นตระหนก เมื่อประสบกับเหตุการณ์จริงสามารถเอาตัวรอดได้ในยามคับขัน นับได้ว่าเป็นมาตรการในการ

“เตรียมตัวล่วงหน้า” (Advanced preparation) ที่ดีที่สุด การเตรียมพร้อมอย่างมืออาชีพช่วยลดความสูญเสีย และกระตุ้นชาวอาเซียนกับผู้คนทั่วโลกให้หันมาใส่ใจกับภัยพิบัติทางธรรมชาติมากขึ้น

9) รัฐต้องออกกฎหมายเป็นมาตรการบังคับให้การสร้างอาคารบ้านเรือนอย่างมั่นคง แข็งแรง ปลอดภัย เพื่อรองรับภัยแผ่นดินไหว โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงบริเวณรอยเลื่อนของเปลือกโลก ตลอดจนการวางผังเมืองอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ (management) ในขณะที่เกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน ถือว่าเป็นการ “ควบคุมสถานการณ์ให้อยู่เหนือสถานการณ์” (control situation over situation) จำกัดขอบเขตความเสียหายจากมหันตภัยที่อาจนำไปสู่โศกนาฏกรรมได้

10) กำหนดมาตรการ “แก้ปัญหาในระยะยาว” (long-term solutions) อาทิเช่น เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่น้อย สนับสนุนให้ใช้พลังงานสะอาดจากธรรมชาติ ตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหวในเวลาฉุกเฉิน และติดตามความเป็นอยู่หลังออกจากศูนย์ เพื่อให้พลเมืองอาเซียนรู้สึกอุ่นใจและปลอดภัยในการดำรงชีวิต ราวกับมีที่พึ่งที่ไว้วางใจได้ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดได้อีกทางหนึ่งด้วย

หลักปฏิบัติในเวลาเกิดแผ่นดินไหว

AEIC ได้กำหนดแนวทางเตรียมความพร้อมการจัดการภัยแผ่นดินไหวไว้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนเกิดภัย ขั้นตอนเกิดภัย และขั้นหลังเกิดภัย

- ก่อน:
- เตรียมอุปกรณ์ปฐมพยาบาล อุปกรณ์ บริโภค กรณีฉุกเฉิน
 - เตรียมพร้อม สมาชิกในครอบครัว วางแผนอพยพหากจำเป็น
 - ไม่วางของหนักบนชั้นสูงๆ ยึดตู้หนักไว้กับผนังห้อง
 - เตรียมอุปกรณ์ฉุกเฉิน เช่น ไฟฉาย แบตเตอรี่
- ขณะ:
- อยู่ในอาคารสูง ควบคุมสติ หลบใต้โต๊ะที่แข็งแรง ไม่วิ่ง งดใช้ลิฟต์
 - หากขับรถให้หยุดรถควบคุมสติ อยู่ภายในรถจนการสั่นสะเทือนหยุดลง
 - อยู่นอกอาคาร ห่างจากอาคารสูง กำแพง เสาไฟฟ้าไปอยู่ที่โล่งแจ้ง
- หลัง:
- ออกจากอาคารสูง รถยนต์ สำรองผู้ประสบภัย ตรวจสอบความเสียหาย
 - ปฐมพยาบาลผู้ได้รับบาดเจ็บ ส่งแพทย์หากเจ็บหนัก
 - ยกสะพานไฟ อยู่ห่างจากสายไฟที่ไม่อยู่กับที่ ช่อมแซมสิ่งที่สึกหรอทันที
 - ฟังข่าวล่าสุดเพื่อการปรับตัวตามสถานการณ์

ทางด้านสำนักงานจัดการเหตุฉุกเฉินของสหรัฐอเมริกา (FEMA) ก็ได้เสนอ 5 วิธี

ในการเตรียมตัวรับมือแผ่นดินไหว เพื่อให้ชาวอาเซียนมีความปลอดภัยสูงสุด คือ

- 1) ตรวจสอบความปลอดภัยในที่พักอาศัย
 - ยึดชิ้นวางสิ่งของกับผนังให้แน่นหนา และปลอดภัย
 - วางสิ่งของที่มีขนาดใหญ่หรือมีน้ำหนักมากไว้ชั้นล่างหรือบนพื้น
 - วัสดุที่แตกง่าย เช่น แก้ว กระเบื้อง เซรามิก ควรเก็บไว้ในระดับต่ำ หรือในลิ้นชักที่ปิดสนิท และล็อกอย่างแน่นหนา
 - สิ่งของที่มีน้ำหนักมาก เช่น กรอบรูป และกระจก ควรวางไว้ให้ห่างจากเตียงนอน และเก้าอี้พักพิง
 - ตรวจสอบ และยึดไฟเพดานให้แข็งแรง
 - ตรวจสอบและซ่อมสายไฟที่ชำรุด เนื่องจากอาจทำให้เกิดเพลิงไหม้ได้ ขณะเกิดแผ่นดินไหว
 - ตรวจสอบและซ่อมรอยแตกของผนัง และเพดานให้แข็งแรง โดยขอคำแนะนำจากวิศวกรที่มีความเชี่ยวชาญด้านโครงสร้าง
 - ควรเก็บสารเคมีอันตราย เช่น ยาฆ่าแมลง วัตถุไวไฟ ไว้ในลิ้นชักชั้นล่างอย่างมิดชิด และล็อกอย่างแน่นหนา
- 2) กำหนดสถานที่ปลอดภัยทั้งในและนอกที่พักอาศัย
 - เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ เช่น โต๊ะที่มีขนาดใหญ่และแข็งแรง
 - ในที่พักอาศัย ให้อยู่ห่างจากของมีคม วัสดุที่แตกหักง่าย เช่น แก้วน้ำ หน้าต่าง กระจก กรอบรูป หรือ เฟอร์นิเจอร์ขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมาก ในขณะที่แผ่นดินไหว
 - นอกที่พักอาศัย ให้อยู่ห่างจากสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ ต้นไม้ สายโทรศัพท์ และสายไฟฟ้า รวมไปถึงทางยกระดับ สะพาน เป็นต้น
- 3) ให้ความรู้กับตนเองและสมาชิกในครอบครัว
 - ศึกษาหาความรู้ ข้อมูลเกี่ยวกับแผ่นดินไหว และการเตรียมพร้อมรับมือภัยแผ่นดินไหว โดยการติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงาน เช่น กรมอุตุนิยมวิทยา ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ มูลนิธิสภาพเตือนภัยพิบัติแห่งชาติ เป็นต้น
 - หากสมาชิกในครอบครัวของท่านมีเด็กเล็ก ควรให้คำแนะนำ และสอนบุตรหลานของท่านให้ทราบขั้นตอนการแจ้งเหตุฉุกเฉิน
- 4) เตรียมเป้ฉุกเฉินไว้ให้พร้อม ยกตัวอย่างเช่น
 - ไฟฉายและแบตเตอรี่สำรอง
 - วิทยุ AM FM แบบพกพา พร้อมแบตเตอรี่สำรอง

- ชุดปฐมพยาบาล และคู่มือปฐมพยาบาล
- อาหารและน้ำฉุกเฉิน
- มีดอเนกประสงค์
- เงินสด เหรียญและธนบัตร
- รองเท้าผ้าใบ

5) วางแผนการติดต่อสื่อสารในยามฉุกเฉิน

- ในกรณีที่สมาชิกในครอบครัว ไม่ได้อยู่ที่เดียวกันในระหว่างแผ่นดินไหว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูง โดยเฉพาะผู้ใหญ่ต้องไปทำงาน ส่วนเด็กต้องไปโรงเรียน ควรมีการวางแผนสถานที่นัดพบ หรือสถานที่รวมตัวหลังเกิดภัยพิบัติแล้ว

- สมาชิกในครอบครัวทุกคน ควรมีชื่อ ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ ของญาติ เพื่อน หรือบุคคลใกล้ชิดไว้ เพื่อสามารถติดต่อกันได้ง่าย หลังเกิดเหตุภัยพิบัติแล้ว

ดังนั้น เมื่อเราทราบแล้วว่ามนุษย์ยังไม่สามารถพยากรณ์แผ่นดินไหวได้อย่างแน่นอน สิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับการเผชิญภัยแผ่นดินไหวที่เราสามารถทำได้ดีที่สุดขณะนี้ คือ การเตรียมพร้อมที่ดี นอกจากนี้แต่ละประเทศในอาเซียน ควรมีมาตรการในการป้องกันและบรรเทาภัยแผ่นดินไหว ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เช่น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับธรรมชาติของแหล่งกำเนิดแผ่นดินไหว รอยเลื่อนต่างๆ การให้ความรู้และข้อควรปฏิบัติเมื่อเกิดแผ่นดินไหวต่อประชาชน กำหนดให้มีการแบ่งเขตแผ่นดินไหวตามความเหมาะสมของความเสี่ยง แม้กระทั่งการออกกฎหมายให้อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ เพื่อให้สามารถรับแรงแผ่นดินไหวตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่เสี่ยงภัยได้เป็นอย่างดี มีการวางแผนการจัดการที่ดี หากเกิดความเสียหายร้ายแรงหลังการเกิดแผ่นดินไหว

สรุป

ภัยแผ่นดินไหวได้สร้างความเสียหายมูลค่ามหาศาล ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว รวมถึงคร่าชีวิตผู้คนที่ยิ่งใหญ่ไปเป็นจำนวนมาก มูลเหตุหลักของแผ่นดินไหวนั้นสังเคราะห์ (synthesis) ได้ว่า เกิดจากการฉกฉวยประโยชน์จากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมากจนทำให้เสียสมดุล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลร้ายต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตองค์ความรู้ (body of knowledge) ที่เป็นการท้าทายใหม่ ๆ เกี่ยวกับมาตรการในการจัดการแผ่นดินไหว เช่น การเตรียมพร้อมของประชาชน ความสามารถของรัฐ และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังมีปัญหาติดขัดอยู่มาก ประกอบกับลักษณะอุปนิสัยประจำชาติในบางประเทศมักจะหลงลืมอดีต ไม่นำประสบการณ์มาปรับปรุงแก้ไข ทำให้เมื่อเกิดแผ่นดินไหวขึ้นอย่างฉับพลัน ภาครัฐจึงมีความเตรียมพร้อมน้อยมาก ด้วยเหตุนี้ รัฐต่างๆ ในอาเซียนจึงควรกำหนด

มาตรการทั้งด้านกฎหมายและกายภาพ อาทิ การฝึกฝนให้ประชาชนตื่นตัวที่จะเผชิญหน้ากับแผ่นดินไหวอย่างมีสติ เมื่อพลเมืองรู้บทบาทของตน รัฐก็จะสามารถควบคุมความเสียหายให้อยู่ในวงจำกัดได้ บางครั้งประชาชนหลายชาติในอาเซียนที่คาดหวังว่ารัฐจะยื่นมือเข้ามารับผิดชอบชีวิตของตนหลังเกิดเหตุขึ้น โดยเนื้อแท้ความจริงแล้ว การที่รัฐใดรัฐหนึ่งจะสามารถก้าวข้ามโศกนาฏกรรมไปได้เพียงใดนั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสร้างระบบป้องกันให้ชัดเจน หาใช้รอคอยความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว เพราะความเสียหายไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดความรุนแรงของภัยพิบัติ แต่ขึ้นอยู่กับความพร้อมรับมือ ซึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์ทางความคิดที่ว่า “คิดแบบมหภาค ทำแบบจุลภาค” (think globally, act locally) กล่าวคือเป็นการเตรียมแผนป้องกันในภาพรวม แล้วนำแผนนั้นมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่นนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กิจการ พรหมมา. (2555). *ธรณีวิทยาสำหรับวิศวกร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญวิทย์ ชัยกันย์. (2556). *ความรับผิดชอบของรัฐเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ: ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของญี่ปุ่นและไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ดาณูภา ไชยพรธรรม. (2551). *Bangkok Earthquake? กรุงเทพฯแผ่นดินไหว?*. กรุงเทพฯ: มายิก.
- เดชขจร ภูทิพย์. (2546). “การเมืองเรื่องทรัพยากรน้ำ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการฝายราชสีสุก.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดลินิวส์. (2555). *เรียนรู้ภัยพิบัติ: ก้าวแรกของการรับมือ*. <http://www.dailynews.co.th/education/136787>
- เด็กไทยต้องรู้การเอาตัวรอดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ. (2551). <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=262477>
- บุรินทร์ เวชบรรเทิง. (2550). *การปฏิบัติตนเมื่อเกิดแผ่นดินไหวและสึนามิ*. กรุงเทพฯ: ส่วนเฝ้าระวังและติดตามแผ่นดินไหวและสึนามิ กรมอุตุนิยมวิทยา.
- _____. (2550). *ความรู้พื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับแผ่นดินไหว*. กรุงเทพฯ: ส่วนเฝ้าระวังและติดตามแผ่นดินไหวและสึนามิ กรมอุตุนิยมวิทยา.
- ปัญญา จารุศิริ และคณะ. (2544). *ธรณีวิทยากายภาพ*. กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการผลิตตำราและหนังสือ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ วิทยารัฐ. (2535). *ภูมิศาสตร์กายภาพประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- ไพบุลย์ นวลนิล. “แผ่นดินไหว ภัยที่ไทยยังไม่พร้อม?”. ตีพิมพ์ในวารสารสารคดี ปีที่ 30 ฉบับที่ 353 กรกฎาคม 2557.

- มิซูโอะ ฮาชิซุเมะ ภาสกร ปนานนท์ และธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล. (2556). *แผ่นดินไหวที่ควรรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูเวียง ประคำมินทร์. (2553). *ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters)*. กรุงเทพฯ: ส่วนตรวจวัดและเตือนภัยแผ่นดินไหวทั่วโลก สำนักแผ่นดินไหว กรมอุตุนิยมวิทยา.
- วิชัย เทียนน้อย. (2537). *ภูมิศาสตร์กายภาพ 2*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร (แม่โจ้โพลล์), *บทเรียนแผ่นดินไหว เชียงราย... ความกังวลและมาตรการป้องกันในอนาคต*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.citizenthaipbs.net/node/4171>. [9 มิถุนายน 2557].
- สมยศ ศุกกิจไพบูลย์. (2558). *ต้องรอด: เจาะลึกภัยพิบัติ พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส*. กรุงเทพฯ: ย้อนรอย.
- เอกพร เทิดไท. (2557). *Earthquake แผ่นดินไหว ภัยทั่วโลก หายนะโลกใกล้เข้ามา?*. กรุงเทพฯ: แพรธรรม.
- Kongp@thailandsurvival.com, *5 วิธีในการเตรียมตัวรับมือแผ่นดินไหว*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.thailandsurvival.com/content> [12 กันยายน 2559].
- Chula International Communication Center, *Coping with an Earthquake*, [Online], Source <http://www.cicc.chula.ac.th/2012-04-26-04-31-26/204-coping-with-an-earthquake.html> [26 เมษายน 2555]
- ASEAN. *ASEAN Ministerial Meeting on Disaster Management (AMMDM)*. <http://www.asean.org/communities/asean-socio-cultural-community/category/asean-ministerial-meeting-on-disaster-management-ammdm>. [21 มีนาคม 2557]
- Roland Cochard, Senaratne L. Ranamukhaarachchi, Ganesh P. Shivakoti, Oleg V. Shipin, Peter J. Edwards and Klaus T. Seeland. (2008). *The 2004 tsunami in Aceh and Southern Thailand: A review on coastal ecosystems, wave hazards and vulnerability. Perspectives in Plant Ecology, Evolution and Systematics*, 10 (1): 3–40.
- ASEAN. (2012). *The ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response*. <http://www.asean.org/communities/asean-socio-cultural-community/item/the-asean-agreement-on-disaster-management-and-emergency-response>.
- Raymond Vanholder, Noel Gibney , Valerie A Luyckx and Mehmet S Sever. (2010). *Renal Disaster Relief Task Force in Haiti earthquake*. The Lancet. 3–9: 1162–1163.
- Laura Monica Gorghiu and Gabriel Gorghiu. (2012). *Teacher's perception related to the promotion of Nanotechnology concepts in Romanian Science Education*. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 46: 4174–4180.

การสะเดาะเคราะห์ ค่ำโพธิ์ค้ำไฮ ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์

Dispelling the Omen : Kambokamhai :

Believe & Ritual by the Buriram Locals

ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์,
พระปลัดวีระชนม์ เขมวีโร,
ทิพย์ ชันแก้ว*

บทคัดย่อ

การสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ เป็นการผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับความเชื่อเดิมของศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อว่ามีพิธีกรรมบางอย่างที่สามารถทำให้คนเราประสบกับความโชคดีและโชคร้ายได้ ซึ่งการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค่ำโพธิ์ค้ำไฮของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ มีพัฒนาการในการสั่งสมความรู้เรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุมาจากศาสนาโบราณ จากความรู้เรื่องโหราศาสตร์ จากคตินิยมของชาวบ้านในอดีต และจากความรู้ทางโหราศาสตร์และเทพเจ้าจากศาสนาพราหมณ์ที่เคยรุ่งเรืองมาในดินแดนแถบนี้มาก่อน มีขั้นตอนและพิธีการที่ประยุกต์โดยใช้บทสวดพระปริตรและความเชื่อเรื่องเทพเทวดาประจำต้นไม้โดยประกอบกับความเชื่อที่เน้นเรื่องกรรม เรื่องอำนาจพระรัตนตรัย เรื่องเจ้ากรรมนายเวรและเรื่องความไม่ประมาท และกระบวนการจัดพิธีกรรมจะอิงอาศัยจากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์และแม้กระทั่งบทสวดมนต์ที่นำมาใช้ก็เป็นการนำเอาบทพระปริตรที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบสำคัญในการจัดพิธีกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค่ำโพธิ์ค้ำไฮนั้น เป็นการจัดพิธีกรรมที่มีพื้นฐานจากหลักฐานและคำสอนของพระพุทธศาสนา เมื่อทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติแล้วจะเกิดคุณค่าอย่างมากมาย ทั้งแก่ตนเองคือมีความมั่นใจหลังจากการเข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว และในส่วนสังคมพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค่ำโพธิ์ค้ำไอนี้สามารถให้คุณค่าในด้านของการสร้างความสามัคคีให้เกิดกับครอบครัว และชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: การสะเดาะเคราะห์, ค่ำโพธิ์ค้ำไฮ, จังหวัดบุรีรัมย์

*คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ บุรีรัมย์

Abstract

Dispelling the Omen : Kambokamhai is the mixed traditional local beliefs among Buddhism and Brahmanism that believes that certain rituals that make people fortunate and unfortunate. Dispelling the Omen : Kambokamhai : Believe & Ritual by the of Buriram Locals are developed from beliefs & rituals, astrology, and folklore by the Buriram Locals. Kambokamhai processes are Buddhist prayers to make cure for the ritual participants. Buddhist doctrine appears in Kambokamhai process that harmonize the people and understand one another in the local area.

Keywords: Dispelling the Omen, Kambokamhai, Buriram Province

บทนำ

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) ก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) หรือ ปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Declaration) เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 โดยมีประเทศสมาชิก 5 ประเทศ ประกอบด้วยอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมา มีประเทศสมาชิกเพิ่มเติม ได้แก่ บรูไนดารุส-ซาลาม เวียดนาม ลาว เมียนมาร์ และกัมพูชาตามลำดับ จึงทำให้ปัจจุบันอาเซียน มีสมาชิก 10 ประเทศ มีวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม

กลุ่มชนอีสานเป็นชนกลุ่มหนึ่งในประเทศไทยที่มีการตั้งหมู่บ้านชุมชนเพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพที่ไม่ต่างจากกลุ่มชนอื่นๆ ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่มีการใช้ชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกัน ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่บนโลกร่วมกัน มีความเชื่อมีแนวคิดความเคยชินถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนการเป็นคติความเชื่อชุมชน และเป็นประเพณีสืบสานเรื่อยมา (พระวิศิษฐ์ สุ่มโน, 2556) โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยที่พระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวมนุษย์เกิดมาในโลกนี้ล้วนปรารถนาสิ่งที่ดีปรารถนาดีได้โดยยาก 6 ประการ คือ (1) อายุ ได้แก่ ชีวิตินทรีย์ หรือความเป็นอยู่ได้ของร่างกายและจิตใจ (2) วรรณะ ได้แก่ ผิวพรรณหรือชาติกำเนิดเนื่องจากเรื่องวรรณะนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับคนในสังคม (3) ความสุข ได้แก่ ความอิ่มเอม ความรื่นรมย์ของชีวิต (4) พละกำลัง ได้แก่ กำลังกายและรวมถึงกำลังที่จัดอยู่ในภายนอก เช่น กำลังแห่งโคตร ทรัพย์ อำนาจ เป็นต้น (5) สติปัญญา ได้แก่ ความรอบรู้

หรือปัญญาที่จะสามารถเอาตัวรอดได้และ (6) ทรัพย์ได้แก่เงินทองหรือสิ่งที่ตนครอบครอง อันจะอำนวยประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ โดยทั้งหมดที่กล่าวมานั้น ความมีอายุยืนนานเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนามากที่สุด เพื่อที่จะทำให้สำเร็จในความปรารถนานี้ มนุษย์จึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะต่อชีวิตของตนให้ยืนยาว โดยที่ต่างมุ่งหวังว่า เมื่อชีวิตของตนยืนยาว จะได้อยู่เพื่อเสพเสวยความสุขในโลกนี้ต่อไป แต่อย่างไรก็ตามก็จะพบว่า อายุของมนุษย์นั้น พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นของนิดหน่อยไม่มากอยู่ได้ไม่เกิน 100 ปี โดยประมาณถึงอย่างนั้น มนุษย์ก็เฝ้ามองหาหนทางที่จะให้ตนเองปลอดภัยและมีชีวิตยืนยาว หรือพยายามที่จะทำการ “ต่ออายุ” ของตนเอง ซึ่งการต่ออายุนั้น แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ถือว่า เป็นไปได้ยากแต่มนุษย์ทุกคน ก็ปรารถนา และในทางพระพุทธศาสนาได้มีการให้คำอธิบายเรื่องการต่ออายุไว้ว่า ในระยะแรก มนุษย์โดยมากพยายามแสวงหาที่พึ่ง ได้แก่ ต้นไม้ ป่าไม้ ภูเขา รุกขเจดีย์ เป็นที่พึ่งต่อมากี่เข้าหา เทพเจ้าและมีการบูชาัญญเทพเจ้าเมื่อคราวมีภัยคุกคามด้วยพืชผักธัญญาหารนานาชนิด จนที่สุดแม้จะต้อง “ฆ่า” หรือตัดชีวิตของผู้อื่นเพื่อต่อเติมชีวิตของตนเองก็ต้องทำตัวอย่าง ในกรณีของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่นั่นก็เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงห้ามและทรงแสดงว่า หากต้องการชีวิตแต่เข้าไปตัดรอนชีวิตของผู้อื่นนั้นไม่ถือว่า เป็นวิธีการที่ถูกต้อง แต่หากอยาก ได้ชีวิตก็ต้องให้ชีวิต จึงจะสามารถ “ต่อชีวิต” ของตนเองได้ ดังนั้น จากกรณีดังกล่าวจึง ถือว่าเป็นกรอบสำคัญของการกล่าวถึงคำว่า “การต่ออายุ” หรือการต่อชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ ต้องการและปรารถนาตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท (พระครูบhumสังฆการ, 2554)

วิวัฒนาการของความเชื่อ มีการเชื่อมโยงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและความเชื่อและค่านิยมในท้องถิ่นที่รักษธรรมเนียมทำให้เกิดประเพณีคำโพธิ์คำไฮสะเดาะเคราะห์ ต่ออายุ ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่ว่าพิธีกรรมดังกล่าวสามารถขจัดปัดเป่าเคราะห์ร้ายทั้งหลาย โดยที่ความเจ็บป่วย ความทุกข์ร้อนหรือความหายนะจะออกไปจากชีวิตตนเองได้ ความเชื่อ และพิธีกรรมเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการสะเดาะเคราะห์ คำโพธิ์คำไฮ ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมุ่งศึกษาประเด็นความเป็นมาของการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา การคำโพธิ์คำไฮ ผลที่เกิดจากการเข้าร่วมพิธีกรรมต่อไป

ความเป็นมาและบริบทของการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา

1) ความหมายของการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ

คำว่า “สะเดาะเคราะห์ต่ออายุ” มีองค์ประกอบของคำอยู่ 3 คำ คือคำว่า สะเดาะ กับ คำว่า เคราะห์ และคำว่าต่ออายุ โดยแต่ละคำก็จะมี ความหมายตามที่มีผู้ได้ให้คำนิยามไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า สะเดาะ หมายถึง การทำให้หลุดออกมาด้วยอำนาจของคาถาอาคม เช่น สะเดาะ โชตรวน สะเดาะกัญแจ หรือการทำให้สิ้น หรือทำให้เบาลงไป เช่น การทำบุญสะเดาะเคราะห์ ปล่อยนกลปล่อยปลา หรือการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

คำว่า เคราะห์ หมายถึง สิ่งที่เรายึดติดอยู่ในจิตใจ โดยการเชื่อถือตามประเพณีเคราะห์ มีความสัมพันธ์กับดวงดาว เช่น ดวงจันทร์ ดาวพฤหัสบดี และดาวศุกร์ เป็นเคราะห์ดี ถ้าเสวยอายุ เรา เราก็จะพบแต่สิ่งที่ดี ส่วนดาวอังคาร ดาวเสาร์ ดวงอาทิตย์ เป็นดาวร้าย ถ้าเสวยอายุ เรา ก็จะพบแต่สิ่งที่ไม่ดี ดังนั้น จึงมีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ (สวิง บุญเจิม, 2536)

คำว่า ต่ออายุ หมายถึง การเพิ่มระยะเวลาในการดำรงชีวิตอยู่ โดยการประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา หรือตามความเชื่อของตนเพื่อบูชาหวังว่าการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวจะสามารถยืดอายุต่อไปได้ หรือการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาอาการป่วยให้สามารถมีชีวิตยืนยาว (พระครููปทุมสังฆการ, 2554)

คำว่า ค้ำโพธิ์ค้ำไฮ หมายถึง พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ โดยการนำไม้ยอ ที่ชาวบ้านนำมาเพื่อนำไปค้ำหรือยันต้นโพธิ์ ต้นไฮ

ดังนั้น การสะเคราะห์ต่ออายุค้ำโพธิ์ค้ำไฮ จึงหมายถึง การประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อทางศาสนา เพื่อบูชาหวังให้เคราะห์ร้ายตามความเชื่อในหลักโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ ให้หลุดพ้นไปจากชีวิตของตนเอง และด้วยการกระทำเช่นนั้น ย่อมจะส่งผล ให้ผู้ร่วมพิธีกรรมสามารถที่จะมีอายุยืนยาวต่อไปได้ ซึ่งหากกล่าวเฉพาะคำว่าสะเดาะเคราะห์ กับคำว่าต่ออายุก็เป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน หรือความหมายที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ เมื่อเราพูดถึงคำว่า สะเดาะเคราะห์ก็จะมุ่งถึงความหมายของการประกอบพิธีกรรมเพื่อชำระ หรือขจัดปัดเป่าเคราะห์ร้ายออกจากชีวิตของตน และหากพูดถึงคำว่าต่ออายุก็จะหมายถึง การกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมีผลต่อการยืดอายุหรือต่อลมหายใจของคนผู้นั้น ให้ออกไปอีกได้

2) สัญญาณเตือนหมดอายุ

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลก จึงดำรงอยู่ด้วยกรรม และเป็นไปตามกรรมของตน (สำหรับเรื่องอากาศ อาหารและสิ่งของเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย เป็นต้นเป็นเพียงแค่ปัจจัยส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้มีชีวิตอยู่รอด) เพราะฉะนั้น คนจะอายุยืน อายุสั้น สุขภาพร่างกายแข็งแรงหรือช้ำโรค เจริญรุ่งเรือง หรือตกต่ำ โชคดีหรือโชคร้าย เคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้าย จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในหน้าที่การงาน ก็ขึ้นอยู่กับ กรรมของแต่ละบุคคลที่ทำมาดี-ชั่วมากน้อยแตกต่างกันไป ตามหลักคำสอนที่ว่า “คนทุกคน และสัตว์ทุกจำพวก ต่างก็มีกรรมเป็นของตนเอง สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม, กรรมทำให้

คนและสัตว์มีความแตกต่างกันไป ทำกรรมอะไรไว้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือชั่ว สัตว์โลกทั้งหลายย่อมได้รับผลของกรรมนั้น, ปลุกพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้นและกรรม ย่อมติดตามสัตว์โลกไปเหมือนเงาตามตัว กรรม เมื่อยังไม่ส่งผล แม้จะเป็นเวลายาวนานถึงอสยัย ก็ยังไม่พินาศหมดไป การประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา คือ เส้นทางแห่งการละกรรม แก่กรรมและมีชีวิตอยู่เหนือกรรม

ในกรณีที่ขะตาถึงฆาต อายุหมด มักจะมีสัญญาณเตือนภัยหรือลางบอกเหตุให้เจ้าตัวคนนั้นหรือคนรอบข้างได้รู้ เช่น หน้าผากดำ หน้าตาหมองคล้ำ เงามัวไม่มี หรือมีคนมองเห็นว่าศีรษะหาย อารมณ์หงุดหงิด มีคำพูดแปลกๆ เหมือนจะสั่งลา หรือบอกให้รู้เป็นนัยมีความหมายบางอย่างแอบแฝง หรือมีบางกรณีที่คนอื่นฝันเห็นว่า “คนนั้น ประสบอุบัติเหตุ เงามัวไม่มี หัวขาด” เมื่อมีเหตุการณ์ ลางแบบนี้เกิดขึ้น (บ.สยงวสี, 2550) ต้องรีบระมัดระวังตัวไม่ควรประมาท หมั่นทำบุญกุศลให้มาก

3) เหตุผลของการเสาะแสวงหาต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไฮ

1) เพราะกลัวตายยังไม่พร้อมที่จะตาย ยังทำใจไม่ได้ ต้องการยืดระยะเวลาเพิ่มมากขึ้นเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมมากกว่านี้

2) เพื่ออยู่ทำการกิจต่อ บางคนยังมีภาระหน้าที่เช่น เลี้ยงดูพ่อแม่ ผู้มีพระคุณ หรือทำการกิจบางเกี่ยวกับอุดมการณ์ชีวิตอย่างยังไม่ทันเสร็จเรียบร้อย ยังไม่พร้อมที่จะตาย เพราะภารกิจยังไม่ทันเสร็จ

3) เพื่อแก้ไขสิ่งผิดพลาด บางคนอาจจะเคยทำสิ่งไม่ดีไม่งามเอาไว้ ต้องการอยากแก้ไขเปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องใช้เวลา ยังไม่พร้อมที่จะตาย และหวังว่า เมื่อเกิดใหม่ จะได้เกิดในภพภูมิที่ดี (บ.สยงวสี, 2550)

4) ความเป็นมาของการเสาะแสวงหาต่อชะตาในพระพุทธศาสนา

หากจะพิจารณาถึงความเป็นมาของพิธีกรรม แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการประกอบพิธีกรรมตามนัยของศาสนาเทวนิยมโดยทั่วไป แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะจริงแล้วพิธีกรรมยังมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย ในฐานะที่พิธีกรรมเป็นสิ่งที่สื่อถึงพระธรรมและพระวินัยได้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2537) สำหรับความเป็นมาของพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากการที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ศาสนิกปฏิบัติต่อพระองค์หรือบริบทของแนวคิดของพระองค์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกของตปุสสะ หรือพิธีการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสมปทาของปัญจวัคคีย์ หรือการประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาของมารดาธิดาของพระยสกุบุตร ซึ่งพิธีกรรมในช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่ไม่ได้มีความสลับซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขมากนักทั้งยังเป็นไปอย่างเรียบง่าย และไม่มีนัยของการอ้อนวอน แต่มีเนื้อหามุ่งถึง

ความหลุดพ้นหรือการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยการอาศัยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมาเมื่อสังคมของชาวพุทธมีขนาดใหญ่มากขึ้น สงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น และมีแนวโน้มของการละเมิดพระธรรมวินัยมากขึ้น พระพุทธองค์จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมเหล่านั้นได้มีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการดำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝนตนเองของสมาชิกในสังคมสงฆ์ เช่น พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท พิธีกรรมการแสดงอาบัติ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบแลชำระอธิกรณ์สงฆ์ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุดประสงค์เพื่อการดำรงรักษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้น ในส่วนของชาวบ้าน พระพุทธศาสนาก็ได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวายทาน มีสังฆทาน เป็นต้น หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการทำความดี โดยพิธีกรรมดังกล่าวจะต้องมีพื้นฐานอยู่ในหลักของศีล-สมาธิและปัญญา จนอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นมาของพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่า เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาความเป็นมาของพิธีกรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าพิธีกรรมมีบ่อเกิดมาจากความเชื่อ แต่ความเชื่อดังกล่าวมิได้มีพื้นฐานมาจากความกลัว เพราะความเชื่อนั้น หากกล่าวกันตามหลักการแล้วย่อมมีอยู่ 2 ประการ คือ (1) กลัวแล้วจึงเชื่อ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความกลัวเป็นพื้นฐานของจิต คือรักตัวกลัวตายหรือรักสุขเกลียดทุกข์ ดังนั้น เมื่อมนุษย์เผชิญกับภัยธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ที่ตนเองหาคำตอบไม่ได้ ก็จะกลัวเมื่อเกิดความกลัวก็จะหาที่พึ่ง เช่น ป่าไม้ภูเข อาราม รุกขเจดีย์ (พ.ศ. (ไทย) 188 – 192/92) โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะป้องกันอันตรายให้กับตนเองได้ จัดเป็นความเชื่อที่เกิดมาจากความกลัว หรืออาการกลัวแล้วจึงเชื่ออันเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์โดยทั่วไป (2) กลัวแล้วก็เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น การเข้าถึงพระรัตนตรัยคือพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ การเริ่มต้นความกลัวแล้วเชื่อในกรณีเช่นนี้พระพุทธศาสนาเห็นว่า เป็นการเริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจให้กับมนุษย์ ในฐานะที่ความเชื่อแล้วยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งย่อมจะก่อให้เกิดความมั่นใจและหลุดพ้นจากความกลัวเหล่านั้นได้ ซึ่งความเชื่อในข้อนี้เฉพาะในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือได้ว่า เป็นความเชื่อที่มีเหตุมีผล หรืออาจจะสรุปความเชื่อได้ 2 ประการอีก ก็คือ (1) ความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลจัดเป็นความเชื่อแบบงมงาย และความเชื่อที่ประกอบไปด้วยเหตุผลหรือปัญญาจัดได้ว่า เป็นความเชื่อที่เป็นไปตามข้อเท็จจริงและพระพุทธศาสนาก็ได้สนับสนุนความเชื่อในข้อที่สองก็คือการเชื่ออย่างมีเหตุผล (พระครูปทุมสังฆการ, 2554)

สรุปได้ว่าบ่อเกิดของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นล้วน

เป็นสิ่งที่มาจากพระธรรมวินัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับเหตุ 2 ประการ คือ (1) พระธรรมคำสอนที่สำคัญ (2) พระวินัยคือระเบียบข้อบังคับอันเป็นกรอบในการฝึกฝนและพัฒนาคนมนุษย์และสังคม หรือจะสรุปตามนัยของความเชื่อทางศาสนาก็จะพบว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีบ่อเกิดมาจากการปฏิบัติตามความศรัทธาที่มีต่อพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานั้นเอง

5) ความเป็นของการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาในประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปยังดินแดนต่างๆ ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังคงมีการปรับใช้วิธีการในการเผยแผ่ในลักษณะของการพยายามที่จะเข้าไปปรับเปลี่ยนความเชื่อบางอย่างของผู้คนในดินแดนนั้นๆ ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาโดยไม่ต้องไปยุติความเชื่อหรือล้มเลิกความเชื่อเดิมของชนพื้นเมืองทุกอย่าง เป็นแต่เพียงว่า พิธีกรรมอะไรก็ตามที่พอจะเป็นไปได้ ไม่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนามากนัก ก็จะปรับให้เข้ากับความเชื่อของพระพุทธศาสนายกตัวอย่าง พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ ซึ่งในสมัยพุทธกาลดูเหมือนว่า พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า เจริญฉานวิชา คือเป็นกิจที่พระภิกษุไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวเพราะเป็นวิชาที่ขวางทางพระนิพพาน (พระมหาปรีชา ปริญญาโณ, 2525) ต่อมาเมื่อเมื่อระยะเวลาผ่านไปสมัยหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปสู่ดินแดนต่างๆ พิธีกรรมความเชื่อที่ชาวพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ มีความเคารพเชื่อถือกันอยู่ พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ห้าม เป็นแต่เข้าไปปรับหรือประยุกต์พิธีการบางอย่างของพุทธเข้าไป เช่น เดิมที่การประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์หรือโหราศาสตร์บางอย่างจะต้องมีหมอผีหรือ พราหมณ์เป็นผู้ดำเนินการแต่พอพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงก็ได้ปรับเปลี่ยนพิธีกรรมนั้นมาเป็นพิธีกรรมแบบพุทธด้วยการให้พระสงฆ์เป็นผู้เข้าไปดำเนินการเอง หรือให้บุคคลที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระพุทธศาสนาแล้วให้เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว รวมถึงการพยายามปรับบทสวดมนต์ที่เดิมที่เป็นพระเวทให้เปลี่ยนมาใช้พระพุทธรูปหรือพระปริตรแทน ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งของการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุที่มีพัฒนาการมาจากลัทธิความเชื่อดั้งเดิมมาเป็นความเชื่อตามกรอบคำสอนพระพุทธศาสนา และนอกจากนั้นยังพบว่า ในบางพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปถึง นักปราชญ์ชาวพุทธก็ได้พยายามเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และโหราศาสตร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา เช่น ในสังคมไทยที่มีการแต่งงานหรือแต่งงานด้วยเรื่องนพเคราะห์เชิงพุทธว่า ในสมัยพระพุทธกาล ชาวเมืองชมพูทวีปได้พากันไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่าเทวดาทั้ง 9 พระองค์เข้ามาเสวยอายุคนทั้งปวงนั้น เหตุใดจึงทำให้คนเหล่านั้นได้รับความทุกข์ยาก ต้องเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ได้รับความทุกข์เข็ญด้วยประการต่างๆ จะให้ในทางที่ดียังเดียวไม่ได้หรือพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า อ้าวว่าแต่ท่านทั้งหลายเลย แม้แต่พระองค์พระตถาคตเอง เทวดาทั้ง 8 ก็ไม่ละเว้นก็ยังให้คุณบ้างให้โทษบ้างเหมือนกันและเพื่อจะทรงอนุเคราะห์แก่มนุษย์ทั้งหลาย พระองค์จึง

ตรัสสั่งให้พระโมคคัลลานะไปถามเทวดาว่า จะทำประการใดจึงจะพ้นโทษที่เกิดขึ้นในระหว่างกำลังของเทวดาที่เสวยอายุนั้นได้ เทวดาจึงบอกวิธีแก่พระโมคคัลลานะ ดังนี้

(1) เมื่อพระอาทิตย์เสวยอายุให้เอาใบพิกขาว 1 ทองหลวง ใบมน 1 จันทรทั้งสอง ฝักส้มป่อย 1 ต้ม ไปสระหัว จะหายทุกข์ภัยทั้งหลายแล

(2) เมื่อพระจันทร์เสวยอายุให้เอาใบสนุ่น 1 เปลือกทอง ต้นบวบขม 1 ฝัก ส้มป่อย 1 ต้ม ประสระหัว หายทุกข์โทษทั้งหมดแล

(3) เมื่อพระอังคารเสวยอายุ ให้เอาแก่นระกำ 1 รากมะจั่ว แกแล 1 นิลังกาสา 1 เปลือกทองหลวง ใบมน 1 ลูกจันทร 1 ฝักส้มป่อย 1 ต้มประสระหัว หายทุกข์ภัยทั้งหลายแล

(4) เมื่อพระพุธเสวยอายุให้เอานิลังกาสา 1 งาเม็ด 1 ลูกอุโลก 1 ไพล 1 ฝัก ส้มป่อย 1 ต้ม ประสระหัว หายทุกข์ทั้งปวงแล

(5) เมื่อพฤหัสบดีเสวยอายุ ให้เอาเปลือกขาก 1 แก่นสน 1 แก่นระกำ 1 ราก ขนุน 1 ราก ท้ายายม่อม 1 บวบขม 1 ฝักส้มป่อย 1 ต้มประสระหัว หายทุกข์โทษทั้งหลายแล

(6) เมื่อพระศุกร์เสวยอายุ ให้เอารากมะขามป้อม 1 ข้าวคั่ว 1 แกแล 1 ราก อ้อยช้าง 1 แก่นสน 1 รากสลิด 1 ฝักส้มป่อย 1 ต้มประสระหัว หายทุกข์ภัยแล

(7) เมื่อพระเสาร์เสวยอายุ ให้เอารากแฝกหอม 1 จันทรหอม 1 ชะมดหอม 1 แก่นไม้ขาก 1 รากไผ่ป่า 1 ขอนดอก 1 ฝัก ส้มป่อย 1 ต้มประสระหัว หายทุกข์โทษภัยทั้งหลายแล

(8) เมื่อพระราหูเสวยอายุ ให้เอาใบพลับพลึง 1 รากผักคลาด 1 รากมะเขือขึ้น 1 วานน้ำ 1 ใบทองหลวงใบมน 1 ดีปลี 1 เปลือกมัน 1 เพกา 1 ฝักส้มป่อยมาต้มประสระหัว หายทุกข์ภัยทั้งปวงแล หากท่านใดสามารถกระทำตามที่กล่าวมานี้ได้ ภัยอันตรายต่างๆ และความทุกข์ทั้งหลายที่เคยเบียดเบียนท่านก็จะมลายสูญสิ้นแล (พ. สุวรรณ, 2546)

ซึ่งตำนานเช่นนี้ถือว่า เป็นตำนานที่บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายได้พยายามที่จะแต่งขึ้นมา เพื่อที่จะให้เกิดความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระพุทธศาสนากับหลักความรู้ทางโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ ซึ่งก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ได้มีความผิดหรือขัดแย้งกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาแต่ประการใด เป็นแต่เพียงว่าให้เป็นอุบายเพื่อที่จะให้ผู้คนได้มีความเชื่อที่ยึดโยงอยู่กับพระพุทธศาสนา ดังนั้น เราจึงจะพบว่ากรอบความคิดความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุของสังคมไทยเป็นกรอบความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากการผสมผสานความเชื่อหลายๆ ส่วนเข้าด้วยกัน ได้แก่

(1) ความเชื่อของศาสนาดั้งเดิม ได้แก่ ศาสนาผี โหราศาสตร์และไสยศาสตร์ เป็นต้น

(2) ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งอดีตเคยมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมไทยมาก่อน

(3) พระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนผสมทั้งหมดถือว่าเป็นความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งเป็นกระแสของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน และ

ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุดังกล่าวก็มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยทุกพื้นที่ทุกจังหวัด และแต่ละพื้นที่ก็มีความสลับซับซ้อนของความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุนี้ แตกต่างกันไป

พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยด้วยปรากฏหลักฐานในหนังสือตำรับ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์นางนพมาศว่า “พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ สมณชีพรามณ์ และ ประชาชนทั่วไป ได้ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล ในวันวิสาขบูชา (เดือน 6) ด้วยการรักษาศีล ฟังธรรม ถวายสังฆทาน แจกทาน ไถ่ ชีวิตสัตว์ ปล่อนนกปล่อยปลา ปล่อยเต่า เป็นต้น” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2505) และได้รับการสืบทอดมาจนถึงสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไฮของชาวจังหวัดบุรีรัมย์

พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไฮ เมื่อคนป่วยถูกหมอทักว่า ปีนีดวงชะตา ไม่ดี ตัวฟุ้งไม่ดี ฯลฯ ถ้าลักษณะอย่างนี้โบราณท่านว่า ชะตาจะขาด พรหมชาติจะสูญ ต้องมีการค้าชวดวงชะตาด้วย การค้าโพธิ์ค้าไฮ

1) เครื่องสักการะ

- (1) หมากเท่าอายุคนป่วย
- (2) เหมียงเท่าอายุคนป่วย
- (3) ข้าวตอก 1 จอก
- (4) ดอกไม้ (เอาตามสีวันเกิด) 1 จอก
- (5) เทียนเวียนหัว 1 เล่ม
- (6) ค่าศอก 1 เล่ม (เทียนขนาดยาวเท่าศอกผู้เข้าพิธี)
- (7) เทียนค่าคิง 1 เล่ม
- (8) น้ำส้มป่อย 1 ชัน
- (9) ฝ้ายผูกแขน 4 เส้น
- (10) ธง (ธงผ้า 3 เหลี่ยมบ้านเรา) 4 อัน

2) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

- (1) ประธานจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย
- (2) อาราธนาศีล 5
- (3) ประธานสงฆ์ให้ศีล

(4) อาราธนาพระปริตร

(5) พระสงฆ์ชุมนุมเทวดา ตั้งนะโม 3 จบ จากนั้นจะสวดมนต์

พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

ธัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

สังฆัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

หุติยัมปิ พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

หุติยัมปิ ธัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

หุติยัมปิ สังฆัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

จากนั้นพระสงฆ์สวด

- สัมพุทธะ

- นะโมการะอัญฐะกะคาถา (นะโม 8)

- มังคะละสุตตัง (อะเสวะนา)

- ระตะนะสุตตัง (ยังกิญจิ วิตตัง)

- กะระณียะเมตตะสุตตัง (กะระณียะมัตถะกุสะเลนะ)

- บทขัดขันธะปะริตตะคาถา (สัพพาสิวิสะชาตินัง)

- ขันธะปะริตตะคาถา (อัปปะมาโณ)

- โมระปะริตตัง (อุเทตะยัญจักขุมา)

- วัฏฏะกะปะริตตัง (อตถิ โลเก สีละคุโณ)

- อาณานาฎิยะปะริตตัง (วิปัสสีสสะ นะมัตถุ)

(นัตถิ เม สรรณัง อัญญัง)

(ยังกิญจิ ระตะนัง โลเก)

- อังคุลิมาละปะริตตัง (ยะโตหัง)

- โพนชังคะปะริตตัง (โพนชังโค สะติสังขาโต)

- อะกะยะปะริตตัง (ยันทุนนิมิตตัง)

จากนั้นพระสงฆ์จะสวด

สัพพะพุทธานุภาเวนะ สัพพะธัมมานุภาเวนะ สัพพะสังฆานุภาเวนะ
พุทฺธะระตะนัง ธัมมะระตะนัง สังฆะระตะนัง ตินนัง ระตะนัง อานุภาเวนะ

จะตุราสี่ตีสะหัสสะธัมมานุภาเวนะ ปิณฺณกัตตะยานุภาเวนะ ชินะสาวะกานุภาเวนะ สัพเพ เต
โรคา สัพเพ เต ภาเยา สัพเพ เต อันตะรายา สัพเพ เต อุปัททะวา สัพเพ เต
ทุนนิมิตตา สัพเพ เต อะวะมังคะลา วินัสสันตุฯ ตยหัง สัพพะโรคะโสภุปัททะวะทุกขะโทมะนัส
สุปายาสา วินัสสันตุ สัพพะ อันตรายาปิ วินัสสันตุ สัพพะสังกัปปา ตยหัง สะมิณฺชนฺตุ ทีฆายูตา
ตยหัง โหตุ สะตะวัสสะชีเวนะสะมังคิโก โหตุ สัพพะทาฯ อากาสะปัพพะตะวะนะณฺมิ
คังคามาหาสะมุททาอารักขะกา เทวะตา สะทา ตุมहे อะนุรักขันตุฯ (3 จบ)

อติถิ อุณฺณหิสสะ วิชะโย ธัมโม โลเก อะนุตตะโร สัพพะสัตตะหิตัตถายะ ตัง ตะวัง
คุณหาหิ เทวะเต ปะริวัชเช ราชะทัณฺเฑ อะมะนุสเสหิ ปาวะเก พะยัคเฆ นาเค วิเส ญฺเฑ
อะกาละมะระเณนะ วา สัพพัสสะมา มะระณา มุตโต ฐะเปตตะวา กาละมาริตัง ตัสสะเว
อานุภาเวนะ โหตุ เทโว สุขี สะทา สุทระสีลัง สะมาทายะ ธัมมัง สุจะริตตัง จะเร ตัสสะเว
อานุภาเวนะ โหตุ เทโว สุขี สะทา ลิกขิตัง จินติตัง ปุชัง ธาระณัง คะรุัง ปะเรสัง เทสะนัง สุตตะ
วา ตัสสะ อายุ ปะวัตถะมะติติฯ (3 จบ).

อิตปิโส ภาคะวา พระอาทิตย์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระจันทร์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระอังคารเทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระพุธเทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระพฤหัสบดีเทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระศุกร์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระเสาร์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระราหูเทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา พระเกตุเทวา วิญญาณะ สัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา อระหัง

อิตปิโส ภาคะวา สัมมาสัมพุทโธ

อิตปิโส ภาคะวา วิชชาจะระณะสัมปันโน

อิตปิโส ภาคะวา สุคะโต

อิตปิโส ภาคะวา โลกะวิทู

อิตปิโส ภาคะวา อะนุตตะโรปฐิสสะ ทัมมะสาระถิ

อิตปิโส ภาคะวา สัตถา เทวะมะนุสสานัง

อิตปิโส ภาคะวา พุทโธ อิตปิโส ภาคะวา ภาคะวาติ. (สวด 3 จบ)

- ชะยะปริตรตั้ง (สวดชะยันโต 3 จบ)

- เทเวศตายุโยชนะนาคา (ทุกซัปปิตตา)
- ภาวะตุ สัพพะมังคะลังฯ

จุดสำคัญของพิธีกรรมคือให้เอาไม้ยอปากง่ามยาวเท่าลำตัวส่วนสูงของผู้ป่วย ทำเป็นหลักปากง่ามให้ทำในวันเดือนข้างขึ้น ห้ามทำ วันจุม ควรจะเป็นวันเกิดของผู้ป่วยนั้นแหละดี โดยให้ทำตอนเช้าไปหาเทียน โบราณจารย์ท่านอธิบายว่า มันเป็นเวลาที่เราอธิษฐานขึ้น การค้าชูชะตาเราจึงจะขึ้น ให้เอาหลักไม้ยอนั้นไปวางค้ำกิ่ง หรือลำต้นก็ได้ของต้นโพธิ์ หรือไผ่นั้น เอาธง (ธงผ้า 3 เหลี่ยมบ้านเรา) 4 อัน มาปักรอบหลักไม้ยอนั้น 4 ด้าน เอาเครื่องบูชามาวางไว้ตรงกลางข้างหน้าอาสนะสงฆ์ ที่ปูไว้ที่ร่มโพธิ์นั้นให้หันหน้าอาสนะสงฆ์ไปทิศตะวันออก ทิศอื่นพออนุโลม แต่ทิศตะวันตกห้ามเด็ดขาด พระสงฆ์นิยม 5 รูป เพราะโบราณท่านว่า “คืออยู่คู่นี้” นิยมทำในวัด หรือนอกวัดก็ได้ ถ้าไม่มีต้นโพธิ์ต้นไผ่ (ไทร) จะเอาต้นไม้ใหญ่อื่น แทนก็ได้

คุณค่าของพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไผ่ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์

1 คุณค่าต่อตนเอง

ประโยชน์ที่เกิดจากพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไผ่ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ คือผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความสบายใจเกิดความมั่นใจในตัวเองและในการดำเนินชีวิตได้ และยังให้คุณค่าทางด้านวัตถุ เนื่องจากการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุแต่ละครั้งนั้นไม่ได้มีการกำหนดให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต้องจ่าย แต่ผลจากการสะเดาะเคราะห์ก็จะมีผู้ถวายปัจจัยสมทบทุนในการกระทำการกุศลเป็นจำนวนมาก ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นสามารถนำไปสร้างประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ผู้คนอีกจำนวนมาก นอกจากผู้เข้าร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบนั้นผู้เข้าร่วมพิธีกรรมย่อมจะได้รับคุณค่าหรือประโยชน์คือ

(1) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท เพราะรู้ว่าการดำเนินชีวิตนั้นไม่ใช่ของง่าย แต่จะต้องเผชิญกับอุปสรรคขวากหนามอยู่ตลอดเวลา หรือต้องประสบกับสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้อีก ทำให้รู้ว่าชีวิตเป็นของไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตก็ควรที่จะต้องมีความไม่ประมาท คือต้องเร่งในการทำบุญกุศลไว้เป็นเสบียงเมื่อคราวชีวิตต้องเจอกับอุปสรรค หรือเมื่อถึงคราวจะต้องจากโลกนี้ไปไม่วันใดก็วันหนึ่ง หากมีแต่ประมาทในการดำเนินชีวิตก็จะพบแต่ความทุกข์

(2) คุณค่าด้านการพัฒนาชีวิต เมื่อทราบว่าชีวิต มีความไม่แน่นอนและควรที่จะดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ประการต่อมาจะต้องรู้จักการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยไม่เพียงรอแค่การสะเดาะเคราะห์ต่ออายุค้าโพธิ์ค้าไผ่เท่านั้น แต่การเร่งทำความดีพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ย่อมจะทำให้เราไม่หลงยึดติดอยู่กับ

พิธีกรรมคือการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุเลย

2 คุณค่าต่อสังคม

พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮมีคุณค่าต่อสังคมคือ

(1) ก่อให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ โดยเฉพาะประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุว่าสามารถที่จะช่วยทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นได้นั้น ได้มีโอกาสมาร่วมกันและทำกิจกรรมด้วยกัน ก็ย่อมจะแสดงให้เห็นว่าสังคมเมื่อมีความเชื่อเดียวกัน หรือมีเป้าหมายในการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นไปในเส้นทางเดียวกัน ก็ง่ายที่จะทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีความรักและสามัคคีกันได้ ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือขัดแย้งกัน เนื่องจากว่าคนในสังคมนั้นเป็นผู้มีจุดหมายและความเชื่อเดียวกันย่อมจะก่อให้เกิดความสามัคคีได้ง่าย

(2) ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในวัฒนธรรมทางศาสนา และความเชื่อในท้องถิ่น เนื่องจากพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ผู้คนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และเมื่อมีการจัดพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮขึ้นย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮมากขึ้นว่า นอกจากนั้นการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮนี้ เป็นวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เกิดมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษทำให้เกิดมีการสืบทอดกันอย่างมีระบบ

(3) ก่อให้เกิดประเพณีสำคัญขึ้นในวาระต่างๆ ของสังคม เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางบ้าน ซึ่งก็จะต้องมีการจัดพิธีกรรมทางศาสนา คือการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮขึ้น เพื่อก่อให้เกิดกำลังใจกับผู้ที่เดินทางไปทำงานในเมืองแล้วกลับมาบ้านเกิด การจัดพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮนี้ก็เหมือนยาฉืดที่ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติไม่หลงมกมาย และที่สำคัญพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮถือว่าเป็นจุดขายหรือพิธีกรรมที่สามารถดึงดูดผู้คนให้หันมารวมตัวกันภายใต้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้

(4) ก่อให้เกิดความรักความเข้าใจในครอบครัวและสังคม เนื่องจากการสะเดาะเคราะห์นั้นหากว่าทำกันในครอบครัวก็จะทำให้ครอบครัวรู้สึกอบอุ่น แต่ถ้าทำให้กับชุมชนและสังคมก็จะทำให้ผู้คนในชุมชนและสังคมนั้นมีขวัญและกำลังใจที่ดีและมีความรักความสามัคคีอีกด้วย

สรุปได้ว่าพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮก่อให้เกิดคุณค่าทั้งต่อตนเองและสังคม เมื่อทำความเข้าใจบริบทและคุณค่าแล้วนำมาปฏิบัติจะทำให้เกิดความรักความเข้าใจต่อตนเองและสังคมได้

สรุป

การสะเดาะเคราะห์ต่ออายุในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเดิมของศาสนาพราหมณ์ที่เชื่อว่ามีพิธีกรรมบางอย่างที่สามารถทำให้คนเราประสบกับความโชคดีและโชคร้ายได้ แต่ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้นิยม หรือเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นจะเป็นการกระทำที่ถูกต้องและเหมาะสมกับความเป็นสมณะหรือความเป็นชาวพุทธ เพราะเป็นการกระทำที่มุ่งต่อลาภและสักการะ ไม่ได้มุ่งถึงการหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาเห็นว่าการที่จะหลุดพ้นจากกิเลสได้ ซึ่งการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ มีพัฒนาการในการสั่งสมความรู้เรื่องการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุมาจากศาสนาโบราณ จากความรู้เรื่องโหราศาสตร์ จากคตินิยมของชาวบ้านในอดีต และจากความรู้ทางโหราศาสตร์ และเทพเจ้าจากศาสนาพราหมณ์ที่เคยรุ่งเรืองมาในดินแดนแถบนี้มาก่อน มีขั้นตอนและพิธีการที่ประยุกต์โดยการใส่บทสวดพระปริตรและความเชื่อเรื่องเทพเทวดาประจำตนไม่โดยประกอบกับความเชื่อที่เน้นเรื่องกรรม เรื่องอำนาจพระรัตนตรัย เรื่องเจ้ากรรมนายเวรและเรื่องความไม่ประมาท และกระบวนการจัดพิธีกรรมจะอิงอาศัยจากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์และแม่กระทั้งบทสวดมนต์ที่นำมาใช้ก็เป็นการนำเอาบทพระปริตรที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาเป็นกรอบสำคัญในการจัดพิธีกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไอนั้นเป็นการจัดพิธีกรรมที่มีพื้นฐานจากหลักฐานและคำสอนของพระพุทธศาสนา เมื่อทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติแล้วจะเกิดคุณค่าอย่างมากมายทั้งแก่ตนเอง คือ มีความมั่นใจหลังจากการเข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว และในส่วนสังคมพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไอนี้สามารถให้คุณค่าในด้านของการสร้างความสามัคคีให้เกิดกับครอบครัวและชุมชนเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

ควรศึกษาหลักคำสอนที่ปรากฏในพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ

2) ข้อเสนอในงานวิจัย

(1) ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ

(2) ศึกษาจิตวิทยาที่ปรากฏในพิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ

(3) การบูรณาการหลักคำสอนที่ปรากฏในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุคำโพธิ์คำไฮ ในการสร้างสันติสุขในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- บ.สยัวงส. (2550). *พุทธวิธีสละเคราะห์ต่ออายุ*. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.
- พ.สุวรรณ. (2546). *การสละเคราะห์ต่ออายุแบบไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิคเนศ.
- พระครูปฐมสังฆการ (สุพรรณ จิตปณฺโณ /บุญยอม). (2554). “*ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง การต่ออายุในทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการสละเคราะห์ต่ออายุ ในจังหวัดสุรินทร์*”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2505). *พระราชพิธีสิบสองเดือนฉบับ หอสมุดแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- พระมหาปรีชา ปริญญาโณ. (2525). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- พระวิศิษฐ์ สุมน (แทบตาม). (2556). “*การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนองแวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวง โสภพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น*”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2534). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สวิง บุญเจิม. (2536). *มรดกอีสาน*. อุบลราชธานี: อีสานออฟเซตการพิมพ์.

“มอดศาสนา” ภัยคุกคามที่พระสงฆ์ในอาเซียนต้องระวัง
“Religious Moth” the Threat that the Sangha in the Asean
Should be Careful

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน*
ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์**

บทคัดย่อ

วัดในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปใช้เป็นสถานศึกษาอบรมให้ความรู้ในด้านวิชาชีพต่างๆ เป็นศูนย์กลางทางการบริหารและการปกครอง เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกับชาวบ้าน เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้วัดมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ประกอบกับระบบทุนนิยมที่เข้ามาครอบงำจึงทำให้พระภิกษุสามเณรต่างสนใจบทบาทด้านอื่นๆ เช่น การสงเคราะห์ การสร้างวัดถ้ำมุงคล การสร้างถาวรวัตถุเพื่อให้ตนเองอยู่รอด จึงส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่วัดโดยกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาใช้วัดเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ พัวพันในกิจกรรมของวัดในประเทศอาเซียน จากสถิติได้มีประเทศในอาเซียนจำนวน 4 ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 75 ของประชากรทั้งหมด คือ ไทย กัมพูชา เมียนมาร์ และลาว ประเทศเหล่านี้ล้วนแต่ถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมและมีวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน จึงทำให้ระบบทุนนิยมได้พัฒนามาถึงจุดดังกล่าว โดยละทิ้งมิติทางจิตใจ และถือเอาปรัชญาวัตถุนิยมกับสุขนิยมมาเป็นหลัก และถือเอากำไรสูงสุดเป็นจุดหมายปลายทาง จึงเปรียบเสมือนดั่งแมลงมอดที่กัดกินศาสนาพุทธจนเกิดรูพรุน ดุจกลุ่มที่เข้ามาพัวพันทำให้พระภิกษุ สามเณร ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาผิดพระวินัยนำผลเสียมาสู่พุทธศาสนา

คำสำคัญ: มอดศาสนา, ภัยคุกคาม, พระสงฆ์ในอาเซียน

* กรรมการสถานศึกษา รร.ศึกษาสงเคราะห์จิตอารี จ.ลำปาง

** วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Buddhist temples are important where the Buddhists used the temples as for training and study. The temples provide facility to educate professions to Buddhists. In the past the temples are the central administration and governance. Moreover, the temples are center for social activities with people in community. As globalization offers the new roles of the temples with capitalism domination, the monks are interested in other aspects such as donations, creation of a sacred objects for their survival, thus they use temple space by interest group. The interest group came into use as a tool for exploitation, involvement in the activities of the temple. The statistics of the population living in the region of four countries is mainly Buddhists, 75 per cent such as Thailand, Cambodia, Myanmar and Laos, these are getting dominated by capitalism and a similar lifestyle. Thus capitalism has developed to such a point. Now this problem about new roles of the temples with capitalism and interest group of temples make the people ignore the moral. Thus, the people are very interested in material. This is like the mod insect eating Buddhism. A result from the topic by monk causes Buddhism dishonored.

Keywords: Moth Religions, Threat, monk in Asian

บทนำ

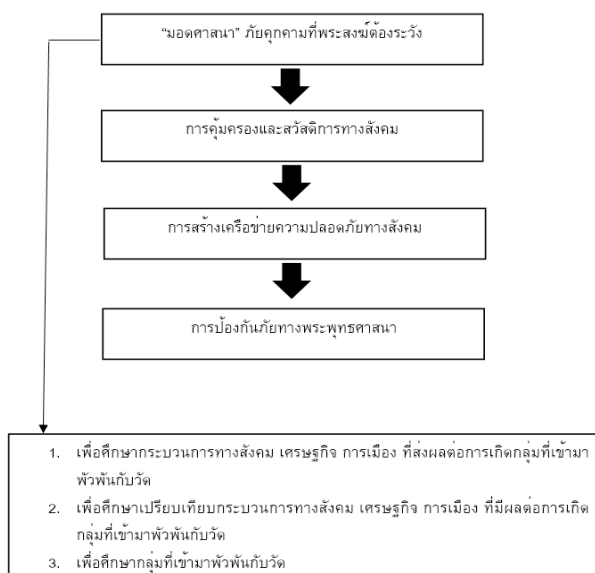
วัดถือว่าเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน และเป็นสมบัติส่วนรวมของคนในชุมชน เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานก็ต้องพบเจอวัดในพื้นที่นั้นแล้ว โดยมีการนิมนต์พระสงฆ์มาพำนักเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่แล้ววัดมีบทบาทที่สำคัญ นอกเหนือจากเป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนเป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับชุมชนเป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน โดยมีการเรียกลูกบ้านมาประชุม ตลอดจนเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของทุกคนในชุมชน

ในปัจจุบัน เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยม ทำให้วัดและพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้จิตสำนึกบางอย่างเลือนหายไป เช่น ความรู้สึกสงบ ความผูกพันที่ลึกซึ้งกับผู้อื่น ทั้งนี้รวมถึงความผูกพันกับเวลาและสถานที่ ส่งผลเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด

โดยให้ความสนใจในบทบาทด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการสงเคราะห์ การสร้างวัดอุ้มงคล การสร้างถาวรวัตถุ เพื่อให้ตนเองอยู่รอด ในพื้นที่วัดประกอบไปด้วยเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เฉพาะ และมีสำนึกเรื่องคุณค่าในพื้นที่ โดยสังเกตได้จาก วัดอารามหลวงที่มีชื่อเสียง หรือวัดที่ศรัทธาของประชาชนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสถานที่โบราณสถาน โบราณวัตถุและปูชนียบุคคล จึงทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการใช้พื้นที่วัด โดยมีกลุ่มต่างๆ เข้ามาพัวพันในการเข้าพื้นที่วัดทำกิจกรรมหารายได้ จึงทำให้วัดบางแห่งเกิดโครงสร้างและการบริหารวัด เพื่อบริหารจัดการทรัพย์สินภายในวัด เช่น เจ้าอาวาส มีคณะกรรมการที่ปรึกษา มีสำนักงานย่อยลงมา คือ สำนักบริการ สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน สำนักศาสนศึกษา ในแต่ละสำนักก็มีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณะสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงฆ์ และด้านศึกษาสงเคราะห์ จนกลายมาเป็นรูปแบบพุทธพาณิชย์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งพบมากในวัดที่มีชื่อเสียงและวัดประจำจังหวัด

ในประเทศอาเซียนจากสถิติได้มีประเทศในอาเซียนจำนวน 4 ประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 75 ของประชากรทั้งหมด คือ ไทย กัมพูชา เมียนมา และลาว ประเทศเหล่านี้ล้วนแต่ถูกรอบงำด้วยระบบทุนนิยมและมีวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน จึงทำให้ระบบทุนนิยมได้พัฒนามาถึงจุดดังกล่าว โดยละทิ้งมิติทางจิตใจและถือเอาปรีชาญาณวัตถุนิยมกับสุขนิยมมาเป็นหลัก และถือเอากำไรสูงสุดเป็นจุดหมายปลายทางจึงเปรียบเสมือนดังแมลงมอดที่กัดกินศาสนาพุทธจนเกิดรูปพจน์ดุกกลุ่มที่เข้ามาพัวพันทำให้พระภิกษุ สามเณร ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพุทธศาสนาผิดพระวินัยนำผลเสียมาสู่พุทธศาสนา

การส่งเสริมและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ศาสนาพุทธในอาเซียน

ศาสนาพุทธในแถบภูมิภาคอาเซียนได้ถูกสถาปนาขึ้นประมาณ 2,000 ปี พุทธศาสนา
นี้ถูกถ่ายทอดและผลิตซ้ำอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้สำนึกของเราถูกทำให้รู้สึกศาสนา
พุทธเป็นศาสนาที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ภูมิภาคอาเซียนอยู่แล้ว แต่ในความเป็นจริงก่อนที่ศาสนา
พุทธจะดำรงความรุ่งเรืองในภูมิภาคนี้ พื้นฐานวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยในอาเซียนไม่ได้มีการ
นับถือศาสนาอย่างที่เรารู้ในปัจจุบัน คนในภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ส่วนมากจะนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนในภูมิภาคนี้ การนับถือผี
บรรพบุรุษเป็นความเชื่อที่คนในภูมิภาคนี้ให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นที่มาของพิธีกรรมต่างๆ
ส่วนศาสนาพุทธได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามา โดยผ่านเรื่องการติดต่อค้าขาย และการนำเข้ามา
ของชนชนนในรัฐต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนนี้ ดังนั้น จึงทำให้ศาสนาพุทธได้สถาปนาตนเอง
และดำรงอยู่อย่างมั่นคงในภูมิภาคนี้สืบมา ประเทศในภูมิภาคอาเซียนที่ประชากรส่วนใหญ่
นับถือศาสนาพุทธ ได้แก่ ไทย ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม กัมพูชา และสิงคโปร์

การสถาปนาศาสนาพุทธในประเทศภูมิภาคอาเซียน “ศาสนาพุทธ” ได้เข้ามามีบทบาท
ในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียน ประมาณปี พ.ศ.236 หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว
236 ปี โดยในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระเถระชาวอินเดีย 2 รูป คือ “พระโสณะ”
และ “พระอุตตระ” มาเผยแผ่ศาสนาพุทธในแถบนี้ หลักฐานที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่
ของภูมิภาคอาเซียนเคยมีการเผยแผ่พุทธศาสนา คือ โบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์
และรูปธรรมจักรกวางหมอบ ทั้งสองท่านจึงเปรียบเสมือนผู้นำ “ศาสนาพุทธ” เข้ามาใน
ประเทศไทยและประเทศอาเซียน จึงนับได้ว่า “ศาสนาพุทธ” ได้ตั้งถิ่นฐานมั่นคงและเป็น
ความเชื่อของคนอาเซียนมาถึง 2,323 ปีมาแล้วความชัดเจน “ศาสนาพุทธ” เริ่มชัดเจนมากขึ้น
ในสมัยทวารวดี เมื่อมีคนท้องถิ่นเริ่มนับถือและเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าความเลื่อมใส
ศรัทธาดังกล่าวส่งผลให้คนท้องถิ่นเริ่มรวมตัวกันก่อสร้างวัด เจดีย์ พระพุทธรูป ซึ่งในยุคนี้ถือว่า
เป็นยุคที่ศาสนาพุทธรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ตามด้วยที่ตั้งของภูมิภาคอาเซียนที่อยู่ระหว่างประเทศมหาอำนาจทั้งจีน
และอินเดีย ดังนั้น จึงทำให้ประเทศในภูมิภาคอาเซียนได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธจาก
ทั้งสองประเทศ ฉะนั้น ดินแดนแถบนี้จึงประกอบไปด้วย “ศาสนาพุทธ” นิกายเถรวาทและ
นิกายมหายาน (เปรียญ 10, 2559)

ศาสนาในยุคทุนนิยม

ทุนนิยม (Capitalism) เริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่การประกอบอาชีพของบรรดาพ่อค้า
(Merchant Capitalism) ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสะสมทุนและแสวงหากำไรที่เป็น

ดอกผลของการลงทุน ดังนั้น ทุนนิยมจึงถูกมองว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการกระทำที่เอารัดเอาเปรียบด้านแรงงาน ตลอดจนมองว่า ระบบการจ้างและการผลิตที่ไม่เป็นธรรมได้นำไปสู่การสร้างความแปลกแยก (Alienation) ต่อผู้ใช้แรงงานโดยที่แรงงานในการผลิตกลับมิได้ครอบครองหรือเป็นเจ้าของวัตถุ ในทางตรงกันข้ามนายทุนกลับกลายเป็นเจ้าของและรับผลกำไร (ส่วนเกิน) จากกระบวนการผลิตดังกล่าว อย่างไรก็ตามการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของความร้ายกาจของระบบทุนนิยมยังคงดำรงอยู่ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งกับโครงสร้างอำนาจรัฐ โดยรัฐจะดำรงใช้ระบบทุนนิยมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐในทางเศรษฐกิจและการเมือง ถึงแม้แต่ในประเทศที่ปกครองด้วยระบบสังคมนิยม เช่น จีน เวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น ก็มีนโยบายและขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านระบบทุนนิยม รวมถึงกรณีที่รัฐพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “ทุนนิยม” โดยตรง ดังนั้น จะเห็นว่าระบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐในยุคสมัยใหม่นี้ยินยอมให้สถาปนาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความเชื่อเรื่องศาสนาภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ศาสนา เป็นระบบความเชื่อและหลักปฏิบัติของผู้คน ซึ่งสืบทอดผ่านทางพิธีกรรมและคัมภีร์ทางศาสนา สิ่งที่สำคัญที่ทำให้ศาสนาทุกศาสนาดำรงอยู่ได้ คือ การทำให้ศาสนาของตนมีความเป็นสากล (Universal religion) เป็นสัจธรรมสูงสุดที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน (ทั้งผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อ) ดังนั้น ในบทความนี้จะพยายามชี้ให้เห็นว่าศาสนากับระบบทุนนิยมนี้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้หรือไม่อย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับระบบทุนนิยม สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ โดยมีงานวิจัยของ Peter. A. Jackson ที่ศึกษาว่าในช่วงทศวรรษ 2530 ว่าเป็นยุคศาสนาแห่งความมั่งคั่ง ซึ่งจะเน้นให้ผลตอบแทนเป็นทรัพย์สินมากกว่าการหลุดพ้นจากกิเลส โดยอิงกับกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมรุนแรงมากขึ้น ศาสนาแห่งความมั่งคั่งของประเทศไทยก็ยิ่งเป็นหลักเป็นฐานมากขึ้น ด้วยรูปแบบการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาที่มายาวนานกับพิธีกรรมป้องกันและส่งเสริมโชคชะตา ดังนั้น งานวิจัยของ Peter. A. Jackson จึงชี้ให้เห็นว่าระบบทุนนิยมกับความเชื่อทางศาสนาสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ (ปีเตอร์แจคสัน, 2548: 26)

งานวิจัยของ Walter Benjamin กล่าวถึงลักษณะของทุนนิยมที่มีบางอย่างคล้ายกับศาสนา โดยตั้งข้อสังเกตดังนี้

ทุนนิยมและศาสนาเป็นลัทธิที่บริสุทธิ์ โดยที่ไม่มีสิ่งที่เคร่งครัดจนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ทั้งทุนนิยมและศาสนา จึงไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว โดยทั้งสองขึ้นอยู่กับโอกาสและแนวคิดของแต่ละบุคคล

ทุนนิยมและศาสนา มีระยะดำเนินไปอย่างมีความแน่นอนตายตัว โดยเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงภายใต้สำนึกของบุคคล

ทุนนิยมและศาสนามีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองการปกครองของรัฐอย่างแยกไม่ออก (Benjamin, 2002: 259-262)

จากตัวอย่างงานวิจัยข้างต้น จะเห็นว่าระบบทุนนิยมกับความเชื่อเรื่องศาสนาสามารถดำรงอยู่ด้วยกันได้ ซึ่งเหตุผลของการดำรงอยู่ร่วมกันคือ การที่ลักษณะของระบบทุนนิยมและความเชื่อศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ แต่อย่างไรนั้นก็เชื่อว่าระบบทุนนิยมจะสอดคล้องกับความเชื่อของศาสนาเสมอไป เนื่องจากพื้นฐานของระบบทุนนิยมที่เน้นการแสวงหากำไรและสะสมทุน ดังนั้น จึงทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ฉะนั้น ในทางศาสนาจึงไม่สามารถรับพื้นฐานของระบบทุนนิยมได้ เนื่องจากศาสนามีพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

การดำรงอยู่ของศาสนาในยุคทุนนิยมในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน โดยลักษณะการอยู่ร่วมกันเป็นเพียงการยึดโยงในกิจกรรมบางกิจกรรมเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมที่มีการปรับเอาแนวคิดทางศาสนามาบูรณาการกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทั้งนี้ก็ขึ้นกับว่าสังคมนั้นจะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับทุนนิยมออกมาในลักษณะไหน

ศรัทธา กับ พาณิश्य

ในปัจจุบัน ธุรกิจการทำบุญถือว่าได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมไทย โดยจะเห็นว่าการเชิญชวนให้มีการท่องเที่ยวในวัดสำคัญๆ ตามจังหวัดต่างๆ ทั้งนี้รวมถึงวัดหรือศาสนสถานในประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคอาเซียนอีกด้วย การเชิญชวนท่องเที่ยวดังกล่าวมีนัยของการแสวงบุญร่วมด้วย การเชิญชวนท่องเที่ยวที่เราคุ้นหูกันดี เช่น การทำบุญ 9 วัด การท่องเที่ยวดังกล่าวเราแทบจะแยกไม่ออกว่าเป็นเรื่องของ การท่องเที่ยว เพื่อเพลิดเพลินหรือการแสวงบุญ เสริมสร้างสิริมงคล ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดคำถามต่อสังคม โดยมองว่าปัจจุบันการทำบุญเป็นเรื่องของความศรัทธา หรือเป็นเรื่องของพาณิश्य สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้วัดเปลี่ยนแปลงจากแต่เดิมเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นพื้นที่สำหรับรวมปริมาณผลประโยชน์ของพระสงฆ์

แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งดึงดูดเม็ดเงินมหาศาลจากพลังศรัทธาของคนชอบทำบุญ จนเกิดเป็นวิถีแห่งพุทธพาณิश्यตามมา ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของวัด เช่น การบริการธุรกิจทำบุญอย่างครบวงจรทราบโดยเริ่มจากบริการตั้งแต่ชุดสังฆทาน เรื่อยไปจนถึงดอกไม้ธูปเทียน โดยให้ผู้ที่มาทำบุญให้เงินตามจิตศรัทธา โดยสิ่งเหล่านี้ในหลายวัดได้นำเอากลับมาใช้ใหม่ สำหรับคนที่เข้ามาทำบุญโดยที่ไม่ได้เตรียมอะไรมาก็ยอมที่ต่อการซื้อของเหล่านี้มาถวายพระ ฉะนั้น การทำบุญดังกล่าวจึงต้องมีเงินถึงจะทำบุญได้ ยิ่งไปกว่านั้น บางวัดถึงกับต้องทำป้ายบอกราคาเหมือนในร้านค้า

ตลอดจนทำตัวทำบุญทอดเหรียญ ที่ภายในตู้จะมีรูปเหมือนพระเกจิอาจารย์ หรือ เป็นลักษณะราศีเสริมดวง โดยเมื่อทอดเหรียญไปแล้วก็จะมีไฟวิ่งและมีคำทำนายออกมาให้อ่าน นอกจากนี้วัดยังอาศัยความศรัทธาในการรับบริจาคเงินเพื่อทำนุบำรุงอุโบสถ สร้างเจดีย์วิหาร ค่าน้ำ ค่าไฟเป็นต้น (นพร วงศ์พรประทีป, 2556)

ฉะนั้น จะเห็นว่าปัจจุบันสำนักของปัจเจกบุคคลที่มีต่อศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากบทบาทของศาสนาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยที่อิงกับกระแสของความทันสมัย โดยมีนัยของระบบทุนนิยมแฝงอยู่ กล่าวคือ แต่ก่อนบทบาทศาสนาเป็นสถาบันที่ขัดเกลาสังคม และอบรมเรื่องศีลธรรมจริยธรรมเพื่อผลิตทรัพยากรบุคคลที่เปี่ยมพร้อมด้วยความรู้และคุณธรรมจริยธรรมให้แก่สังคม แต่ปัจเจกบุคคลมองว่าความเชื่อเรื่องศาสนาเป็นเรื่องที่ลบลับตาลให้ปัจเจกบุคคลมีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีโดยเฉพาะเรื่องความร่ำรวยที่เป็นผลมาจากตรรกะของระบบทุนนิยม จากตรรกะดังกล่าวจึงทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของความคาดหวังของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นที่มาของแรงศรัทธาในการเข้าพึ่งพาวัด ส่วนบทบาทของวัดนั้น ในเมื่อบริบทของทุนนิยมที่มีการสะสมทุนและการแสวงหากำไร กระบวนการแสวงหากำไรบนความศรัทธาจึงบังเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

อย่างไรนั้นถึงแม้ว่าความศรัทธาและเรื่องของปาณิชย์จะมีเส้นบางๆ คอยกั้นอยู่ แต่ในฐานะของปัจเจกบุคคลที่มีสติและปัญญา ก็จะสามารถแยกแยะความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าวได้โดยไม่ยาก ซึ่งการใช้ความศรัทธาดังกล่าวจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุและผล

มอดในพระพุทธศาสนา

ในบทความฉบับนี้ นิยาม คำว่า มอด ในพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากพระพุทธศาสนา ทั้งในทางตรงและทางอ้อม และทั้งในรูปของตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน การเปรียบเทียบบุคคลหรือกลุ่มคนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ต่อพุทธศาสนาเสมือนมอดนั้น มีที่มาเนื่องจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะแฝงเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนาอย่างแนบเนียน การแสวงหาผลประโยชน์ดังกล่าวก็จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความเสื่อมของพระภิกษุสงฆ์และสามเณร การนำมาซึ่งความเสื่อมของศรัทธา เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “มอด” ผู้เขียนจึงเล็งเห็นว่าเป็นสัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าสิ่งที่ไม่ดีที่เป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ที่อ้างพระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ว่าพระพุทธศาสนาจะถูกบุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านี้ทำให้มัวหมอง ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านี้เปรียบเสมือนตัวมอด

การแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนามี 3 ลักษณะ คือ แอบอ้าง แอบอิง และชิงผลประโยชน์ ประเด็นสำคัญที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนาได้ คือ ใช้จุดอ่อนของพระสงฆ์ หรืออ้างความสนิทสนมใกล้ชิดกับพระระดับสูงมาเป็นใบเบิกทาง เช่น การใช้อิทธิพลแอบอ้างในการเลื่อนสมณศักดิ์ ใช้ที่ดินวัดมาหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มตนเอง หรือการแอบอิงของเจ้าอาวาสในเชิงพุทธพาณิชย์ ด้วยการจัดการการทำบุญหารายได้จากการปล่อยโคกระบือ ตลอดจนการชิงผลประโยชน์จากทุกๆ อย่างที่เป็นพื้นที่วัด ความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา เป็นต้น ลักษณะการแสวงหาผลประโยชน์ดังกล่าวกำลังสร้างปัญหาให้กับวงการศาสนาพุทธ เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเกี่ยวโยงถึงเรื่องความศรัทธาและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด การแสวงหาผลประโยชน์นั้น นำมาซึ่งความเสื่อมและกลายเป็นวิกฤตความศรัทธาศรัทธาการกระทำดังกล่าวมีลักษณะของขบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายๆ กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทแตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ กรรมการ และกลุ่มฆราวาส กลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยความน่าเชื่อถือจากบทบาทที่ตนเองแสดงอยู่ฉวยโอกาสเข้ามาทำมาหากินในวัด นอกจากผลประโยชน์ที่เป็นเรื่องของเงินตราแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้ยังนำพาความเสื่อม ความมัวหมองเข้ามาสู่พุทธศาสนาอีก เช่น ปัญหาเรื่องขู่สาว ปัญหายาเสพติด เป็นต้น บุคคลหรือกลุ่มคนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนายังมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน โดยมีการทุจริตหาประโยชน์จากกลุ่มกันเอง เช่น พระผู้ใหญ่ที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าบีบบังคับให้ทำสิ่งที่ขัดต่อพระธรรมวินัย เพราะเมื่อคนที่จะเข้ามาหาผลประโยชน์คุยกับเจ้าอาวาสของวัดนั้นไม่ได้ ก็จะใช้วิธีการดิงพระผู้ใหญ่มาบีบเพื่อให้ได้ประโยชน์ตามที่พวกตนต้องการ เป็นต้น

นอกจากนี้วิธีการแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนาโดยอาศัยความเชื่อความศรัทธาก็ยังมีอีกหลายรูปแบบ ได้แก่ การแอบอ้างที่ดินของวัดโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ คือ กรรมการวัด สมภาร นายหน้าตัวกลาง และเจ้าของเงินทุน นำมาใช้แอบอ้างหาผลประโยชน์ในบทบาทของการเป็นนายหน้า เพื่อประสานประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินที่ดินของวัด โดยการแอบอ้างที่ดินวัดในรูปแบบมาขอซื้อหรือเช่า และเมื่อครบรอบจะต่อสัญญาในแต่ละครั้ง วัดก็จะมีส่วนรู้เห็นด้วย กล่าวคือ มีการให้สัดส่วนกำไรซึ่งกันและกันนั่นเอง ทั้งนี้รูปแบบของการแอบอิงการแสวงหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนา อีกเหตุการณ์ที่สำคัญ คือ ขบวนการสร้างพระเครื่อง ขบวนการดังกล่าวอาศัยวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์หรือการสร้างรูปหล่ออดีตเจ้าอาวาสที่มีมรณภาพไปแล้ว โดยมีการจัดทำจำหน่าย โดยวัตถุประสงค์หลักเพื่อหารายได้ให้กับกลุ่มตนเอง (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2557)

สรุป

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นอันตรายต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากพฤติกรรมเหล่านี้จะนำมาซึ่งปัญหาและสร้างความเสื่อมให้กับศาสนาพุทธ ดังนั้น หากวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้วในภูมิภาคอาเซียนนั้น ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่ทำลายต่อวงการศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า พุทธพาณิชย์ กระทำดังกล่าวถูกเตรียมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ โดยที่เบี่ยงเบนหลักศาสนาที่แท้จริง ฉะนั้น ในเรื่องแรงศรัทธาและสัจจะของศาสนาจึงถูกทำให้เปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงส่งผลเสียและความเสื่อมเหล่านี้จึงส่งผลโดยตรงต่อศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจากที่กล่าวไปแล้ว ข้างต้นว่า หากเปรียบบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็ย่อมเหมือนตัวมอดที่คอยกัดกินแก่นแท้ของศาสนา ทำให้ศาสนาไม่สามารถดำรงและทำหน้าที่ในสังคมได้อย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

- ธนพร วงศ์พรประทีป. (2556). “พุทธพาณิชย์” ผลบุญหรือผลประโยชน์. ค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2559, จาก http://www.ictsilpakorn.com/ictmedia/detail.php?news_id=119#.V-4NK-WLTIU
- ปีเตอร์ แจคสัน. (2548). *ทุนนิยมเชิงพุทธเป็นจริงได้ไหม? 99 ปีพุทธทาสภิกขุ ศาสนากับฟิสิกส์ใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์, 31-54.
- เปรียญ 10. (2559). *ศาสนาพุทธในอาเซียน ประวัติศาสตร์ที่ต้องเรียนรู้*. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2559, จาก <http://www.dailynews.co.th/article/516274>
- ASTV ผู้จัดการออนไลน์. (2557). *เหลือบในวงการพุทธศาสนา 3 ยุทธวิธีหาประโยชน์ในวัด*. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2559 จาก, <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9570000099302>
- Benjamin Walter. 2002. *Capitalism as Religion*. Translated by Chad Kautzer. Fragmented translation 74, 259-262.

บทวิจารณ์หนังสือ

หนังสือโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาคใต้

พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ

ผู้เขียน: ศิริพัชร ฌานชาวรรธน,

มิ่ง ตันดา เตง

สำนักพิมพ์: บริษัท ดาวเงินการพิมพ์

ครั้งที่พิมพ์: พิมพ์ครั้งที่ 1

ปีที่พิมพ์: พ.ศ.2557

จำนวนหน้า: 225 หน้า

ISBN: 978-61-6790-21-66

บทวิจารณ์: พระปลัดอภิเชษฐ์ สุภทรวาทิ

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “ประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” แน่นอนว่า ประเทศในสมาชิกอาเซียนจะต้องเตรียมพร้อมเพื่อเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ การสร้างประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็งได้นั้นจะมุ่งเน้นพัฒนาเพียงด้านเศรษฐกิจ หรือด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ จำเป็นต้องพัฒนาประชาคมอาเซียนด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ หากพิจารณาตามหนึ่งในสามเสาหลักของประชาคมอาเซียน คือ ด้านประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์อาเซียน อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอาเซียน และการส่งเสริมการสร้างสรรควัฒนธรรมอาเซียน จะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้สังคมมีความเข้มแข็งและเจริญมั่นคงได้เช่นนี้แล้วการสร้าง ความเข้าใจคนอาเซียนจริงๆ จึงต้องเข้าใจวัฒนธรรมและเครื่องมือที่จะทำให้เราเข้าถึงความคิด

และหลักการดำเนินชีวิตของคนประเทศนั้นๆ และภาชิตซึ่งเป็นสิ่งที่ตกผลึก และสะท้อน
อัตลักษณ์ตัวตนและความเป็นชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

หนังสือเรื่อง “โลกทัศน์ของคนพม่าจากภาชิต” เขียนโดย ศิริพัชร ญาณเขาว
วรวรรณ์ และ มิ่ง ตันดา เอง โดยเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา
โลกทัศน์ (worldview) ของคนในประเทศพม่า ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารจำนวน 960 สำนวน
เพื่อทำการวิเคราะห์ความหมาย และคำอธิบายจนได้ข้อสรุปที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าโลกทัศน์
ของคนพม่าอยู่ในช่วงระหว่างความคิดใหม่และความคิดเก่า สำนวนภาชิตทั้งหลายสะท้อนโลก
ทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนพม่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จะทำให้ประเทศอื่นๆ หรือผู้ที่
สนใจในวัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตของคนพม่าได้เข้าใจและเห็นถึงความหลากหลาย
อันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีและการสร้างประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืนต่อไป

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดวรรณกรรมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมเป็นกรอบในการศึกษา
ผู้วิจัยได้ตีความวรรณกรรมในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และประยุกต์แนวคิดของนักวิชาการ
ฝรั่งเศส คือ เฌราร์ด เฌอ เน็ต ที่แสดงทัศนะว่า การอ่านวรรณกรรมให้เข้าถึงแก่นแท้
แม้เขาจะเห็นด้วยกับการเริ่มศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นตัวบท (text) แต่ควรขยายขอบเขต
การศึกษาเพื่อให้เข้าใจตัววรรณกรรมอย่างถ่องแท้ในฐานะที่เป็นผลงาน (oeuvre-work)
ของนักเขียนหรือนักประพันธ์ ซึ่งมีชีวิตจิตใจและตัวตนอยู่ในสังคมวัฒนธรรมนั้น ได้สร้างสรรค์
ผลงานขึ้นมา หมายความว่า ปัจจัยแวดล้อมภายนอกตัวบทมีความสำคัญเช่นกันในการศึกษา
วิเคราะห์วรรณกรรม

การศึกษาชีวิตของคนพม่าด้วยการใช้ภาชิตตามกรอบโลกทัศน์ที่เป็นตัวกำหนดค่านิยม
บรรทัดฐานความคิดของบุคคลและสังคมนั้นๆ จึงทำให้เราได้เห็นพม่าในอีกมุมหนึ่งที่ชัดเจน
ยิ่งขึ้น ทั้งในระดับปรัชญา อภิปรัชญา และญาณวิทยา สำนวนสุภาชิตเชิงคำสอนต่างๆ ได้
สะท้อนถึงสังคมของพม่าได้เป็นอย่างดีเช่น เรื่องราวเกี่ยวกับสุภาชิตพม่า เขียนโดย ดอนจี้
(2543) ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเขียนพม่าที่มีชื่อเสียง ได้รวบรวมภาชิตการสั่งสอน สังคม
เศรษฐกิจ การปกครองของพม่าไว้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งในงานวิจัยเล่มนี้ยังได้กล่าวถึงเนื้อหาใน
หนังสือเล่มนี้ไว้ด้วย

การศึกษาโลกทัศน์ของคนพม่าผ่านภาชิต ผู้วิจัยได้แบ่งกรอบแนวคิดออกเป็น 3
ประเภท ดังนี้

- 1) โลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์
- 2) โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ
- 3) โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ

1. โลกทัศน์ของคนพม่าผ่านภาษิต

ผู้เขียนศึกษาด้วยการแยกแยะภาษิตต่างๆ ออกเป็น 9 ประการ ดังนี้ 1) โลกทัศน์เกี่ยวกับบุคคลตามเพศสภาพ 2) โลกทัศน์เกี่ยวกับบุคคลตามสภาพของวัย 3) โลกทัศน์เกี่ยวกับจิตใจ ตามอารมณ์ ความรู้สึก และความนึกคิด 4) โลกทัศน์เกี่ยวกับเกียรติยศ ชื่อเสียง และศักดิ์ศรี 5) โลกทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม 6) โลกทัศน์เกี่ยวกับชาติพันธุ์และอาชีพ 7) โลกทัศน์เกี่ยวกับเศรษฐกิจ 8) โลกทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต 9) โลกทัศน์เกี่ยวกับการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา

ในหัวข้อนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจหลายอย่างที่คุณเขียนเห็นว่างานวิจัยเล่มนี้ได้เปิดเผยอัตลักษณ์ของคนพม่าได้อย่างชัดเจน ให้ผู้คนในประเทศอื่นๆ ได้เรียนรู้ในระดับที่ลึกซึ้ง เช่น ภาษิตโลกทัศน์เกี่ยวกับเพศบุคคลที่แสดงบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม โดยกำหนดให้ผู้ชายและผู้หญิงมีหน้าที่ของตัวเองโดยเฉพาะ เช่น ผู้ชายล่าดาบ ผู้หญิงคลอดลูก หมายความว่า ต่างคนต่างมีหน้าที่ของตัวเอง ตามเพศสภาพของตน สรุปโดยภาพรวมสำนวนภาษิตของคนพม่าได้สะท้อนว่า หน้าที่ของคนต้องปฏิบัติอย่างไร กล่าวคือการสอนให้รู้จักดำรงชีวิตของตนให้เกิดประโยชน์สุขนั่นเอง

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ

ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ 2) เกี่ยวกับพืช 3) เกี่ยวกับสัตว์ ความใกล้ชิดของคนกับธรรมชาติได้สะท้อนผ่านประสบการณ์ด้วยการนำลักษณะพิเศษของธรรมชาตินั้นๆ เพื่อเป็นอุปกรณในการนำเสนอสิ่งที่ต้องการอธิบาย

ผลการวิจัยที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่า สำนวนสุภาษิตของคนพม่ากล่าวถึงธรรมชาติและคนพม่าที่ดำรงชีพแบบพึ่งพากันและกัน สำนวนสุภาษิตบางสำนวนคนพม่าก็นำมาเปรียบให้เข้ากับช่วงชีวิตบางสถานการณ์ เพื่อเตือนสติ เตือนใจให้ผู้คนตระหนักถึงสิ่งที่ต้องการสอน เช่น ข้าวกำมือเดียว ก็ถือว่าเป็นบุญคุณ หากเปรียบเทียบกับสำนวนไทยที่ว่า อย่าลืมคุณข้าวแดงแกงร้อน แล้วก็ไม่ต่างกัน โดยสุภาษิตนี้มุ่งสอนให้คนเรารู้จักกตัญญูต่อผู้อุปการคุณ

3. โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ

ทุกชนชาติศาสนาย่อมมีลัทธิความเชื่อที่แตกต่างออกไป ส่วนคนพมานั้นได้ขึ้นชื่อว่า เป็นชาวพุทธที่เคร่งครัดและยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น สำนวนสุภาษิตของคนพม่าจึงได้รับแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้ได้จำแนกการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ คือ

1. โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนา ที่มุ่งเน้นศึกษา ใน 3 ประเด็น กล่าวคือ

- 1) โลกทัศน์เกี่ยวกับหลักคำสอน
- 2) โลกทัศน์เกี่ยวกับนักบวชในพระพุทธศาสนา
- 3) โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนสถาน

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หากกล่าวถึงสิ่งลึกลับ คนพมามีความเชื่อที่คล้ายคลึงกับคนไทยภาคเหนือ กล่าวคือความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” โดยมีความเชื่อว่า หากขวัญอยู่กับตัวร่างกายก็จักเกิดสิริมงคลแต่ถ้าหากขวัญหาย หรือขวัญหนี ก็จะมีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น เช่น ความเจ็บป่วย จึงมีสุภาษิตพม่ากล่าวว่า “ถ้าขวัญออกจากตัว ผีจะเข้าสิง”

คนพม่ายังมีความเชื่อเรื่อง “ผี” ไม่ต่างไปจากชาติอื่นๆ ในประชาคมอาเซียน คนพม่านับถือ ผี เทพดา นางไม้ และเรียกว่า “นัต” เป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์ โดยทุกหมู่บ้านจะมีศาลบูชาตั้งอยู่ แม้ว่าคนพม่าจะนับถือพระพุทธศาสนาแต่ผีก็ยังมีอิทธิพลในความเชื่อของคนพม่าอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิม

ผลการศึกษาโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาคจิต ยังได้เสนอแง่มุมโลกทัศน์ของคนพม่าในเชิงอภิปรายว่ามีลักษณะแบบจิตนิยม สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าคนพม่ามีความสุขในการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวคิดของคนพม่า ความเชื่อเรื่องกรรม การเป็นชาวพุทธที่เคร่งครัด เป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างอัตลักษณ์อันโดดเด่นให้ประเทศพม่า โดยเฉพาะในปัจจุบันวิธีการเจริญวิปัสสนาแนวสติปัฏฐานมีชื่อเสียงไปทั่วโลก จากสำนวนภาคจิตของคนพม่าที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ นำไปสู่ข้อสรุปว่า คนพม่ามีแนวคิดที่เป็นสันตินิยมได้อย่างชัดเจน